

Senior 'A'
Kum 3-na

Christian Education Series

ISUA
LEH
A ZIRTIRNATE

REV. VANLALMUANKIMA

Senior 'A' Kum 3-na

Christian Education Series

ISUA LEH A ZIRTIRNATE

Rev. Vanlalmuankima

**Senior 'A' Zirlai Kum 3-na
Isua leh a Zirtirnate**

*Published by
Baptist Publication Board, BCM*

1 st Edition	- 2014	Copies	- 10,000
2 nd Edition	- 2017	Copies	- 7000
Revised Edition	- 2020	Copies	- 2500
Revised Edition	- 2023	Copies	- 2500

Aman - **Rs. 70/-**

© Copyright Reserved

Printed at The Baptist Printing Press, Serkawn
bppserkawn@gmail.com

(i)

A chhûnga thu awmte

Thuhmahruai

(iii)

Chhuahtu thuhma

(iv)

Zirlai	Thupui	Phêk
1.	Isua chênna ram	1
2.	Israelte beiseina Messia	5
3.	A huntê-ah Lal Isua	9
4.	Isua chanchin kan hriatnate	13
5.	Isua hmingte	17
6.	Isua nihna-te - I	21
7.	Isua nihna-te - II	25
8.	Isua rawngbâwl tûrin a inbuatsaih	29
9.	Isua rawngbâwlna tlângpui	33
10.	Isua rawngbâwlna hmanruate	37
11.	Isuan zirtîrte a thlang	41
12.	Isua zirtîrna thu laimu - Pathian ram	47
13.	Tlâng chung a thusawi - Nihlawhna	51
14.	Tlâng chung a thusawi - Lâwmman dik	54
15.	Tlâng chung a thusawi - Pathian ram mite awm dân tûr	58
16.	Isuan Amah zui tûrin min sâwm	61
17.	Nunna chhang chu ka ni	65
18.	Keimân ka chawlhîr ang che u	68
19.	Tu nge ka vêngte?	72
20.	Sum leh pài chungchâng	75
21.	Mihring inlaichînna dik	79
22.	Piantharna thu	82
23.	Ṭawngṭaina	86
24.	Hmangaihna	90
25.	Isua rorêlsakin a awm	94

(ii)

26.	Isua krawsa khenbeh thu	99
27.	Isua thawhleth thu	103
28.	Isua thupêk ropui	106
29.	Hun hnuhnông	110
30.	Khawvêl mamawh Isua	114

NI PAWIMAWHA ZIR TÛRTE

I.	Tûmkau Pathian ni Mîpuiin an chawimawi	118
II.	Isua Thawhlethna ni Kan beisei Thawhlethna	122
III.	Thlarau Thianghlim thlen ni Thlarau Thianghlim leh Kohhran	126
IV.	Mission Sunday Sâp Upa leh Pu Buanga Mizorama an luh thu	131
V.	Khawvêl Sunday School ni Mizorama Sunday School lo awm dân	138

(iii)

Thuhmahruai

Senior ‘A’ pāwl Zirlaibū, **‘Isua leh a Zirtîrnate’** tih hi nikum 2023-ah khân a bu kawmah, ‘Isua leh a Zirtîrte’ tiin chhut sual palh a ni a. A pawl kan tiin zirlaite leh zirtirtute hnênah ngaihdam kan dîl bawk a ni. Tichuan, Kumin 2024 zir tûr hi khawvêl hun lo inher danglam zêlah inhme hawh lo leh tihsual palh engemaw a awm thîn tih hriain enthath leh vek ni se kan ti a. Team of proof readers te kutah pekchhawn a ni a, an nin uluk leh taima takin an lo ennawn leh vek a. Chumi hnuah, Christian Education Department pawhin lo endik lehin Publication Board kutah kan hlân leh thîn a, annin Printing Press lamah chhut tûrin an hlân chhâwng leh ta thîn a ni.

Kan phâk tâwk leh theih tâwpa kan siamthat pawh hi khawimaw laiah tihsual leh hmaih palh la awm thei tho a ni tih kan hria, chutiang hmuh chhuah a nih chuan Director hnênah inthlahrung lovin in rawn sawi leh mai dawn nia.

He lehkhabu ‘Isua leh a Zirtîrnate’ hi a chhiartu, zirtirtu leh zirlai zawng zawng- ten thlarau hmasawn nân Lalpa’n malsâwm rawh se.

Rev.ZD. RODINGLIANA
Director,
Christian Education Department
BCM Hqrs, Serkawn Lunglei

(iv)

CHHUAHTU THUHMA

'Isua leh a zirtîrnate' tih hi kum 2024-a Senior 'A' pawl zir tûr atân Christian Education Department chuan a chhawp chhuak ve leh ta a. Kum 2014-ah **'Isua leh a zirtîrnate'** tih hi Senior 'A' pawl zir atân Rev. Vanlalmuankima ziahtîr a ni a, kum 2020-ah Rev. Dr. Zolâwman a revised leh ta bawk a.

Tichuan, kum 2024-ah a kum thumna leh a tâwp nân zir tûra buatsaih a lo ni ve leh ta a ni. Tûna Sunday School zirlai bû-te hi kum 2025 aţang chuan a thar veka thlâk an ni tawh dâwn a ni.

Christian Education Department hnuaiia Text Book Sub-Committee-in ngun tak leh uluk takin a en vek hnuah chhuah tûrin Baptist Publication Board kutah a pe a. Kan Sunday School zirlai bute hi vawi eng emaw zât chhuah nawn tawh leh proof reading pawh lo neih tawh an nih avângin, Baptist Publication Board chuan Team of Proof Readers te hnênah, lehkhabu thar an en ang êm ni lo deuh mahse, ennawn leh tûrin a pe a. Anni'n an lo ennawn ve leh vek a, hetiang hian Sunday School-a zir theih tûrin tihchhuah a lo ni ta a, a lâwmawm hle mai.

Sunday School zirlaibu chhutna man pêk leh hralh chungchângah ruahmanna thar siam ani a. Tûn aţang chuan Baptist Literature Service-in zirlaibu chhut man an pe ang a, a hralhna man pawh an kutah a awm vek tawh ang.

He Senior 'A' pawl zirlai bu **'Isua leh a zirtîrnate'** tih hi Senior 'A' pawl zirtu-ten hlâwk tak leh ţangkai taka an hman kan duhsak tak zet a ni.

Rev. Dr. Lalzarliana

Director, Literature & Printing

&

Editor, BCM Publication Board

ZIRLAI - 1

ISUA CHÊNNA RAM

Bible chhiar tûr: Genesis 12:1-3

Thuvawn: *Nimahsela, nang Bethlehem Ephratha, Juda rama sâng tam tak zîngah tê hle mah la, i lak aţang hian Israel-ho rorêltu tûr chu ka tân a lo chhuak ang a; a lo chhuahna chu hmasâng ata, chatuan aţangin a ni. (Mika 5:2).*

Thuhmahruai:

Kuminah hian 'Isua leh a zirtîrrate' tih thu kan zir dâwn a. Kan thu zir tûr hi fiah taka kan hriat thiam theih nân leh a awmziate kan mitthla theih nân kan zirlai hmasa berah hian Isua, he khawvêla a lo chênna ram leh leilung kan fang thuak thuak dâwn a ni. (Zirtîrtuten Bible-a map awm kha hmang tangkaiin, zirlaite kawhhmuh thei tûrin lo inzir hmasa lâwk ila).

1. Isua chênna ram: Isua khawvêla a awm chhûnga a lo chênna ram hi Palestina ram tih a ni a. Hebrai ʔawng *Palishtim* tih aţanga lo kal a ni a, a awmzia chu 'Tuipui rûntute (*sea invaders*)' tihna a ni. He rama lo chêng tawh Philistia-ho hming chawiin Rome ram lalber Hadriana'n kum AD 135 vêla a sak a ni. Tûn thlengin he hming hi helai ram sawina pakhat atân hman a ni hlen ta a ni. A ramri hi chi hnihin an sawi ʔhîn a. A lian zâwnga an sawi chuan khawthlang lamah Mediteranean tuipui a ni a, chhak lamah Jordan lui râl (transjordan), Arabia phûl thleng a ni a, hmâr lamah Hermon tlâng, chhim lamah Negeb thlalêrah Aigupta a rî a ni. A tê zâwnga an sawi erawh chuan chhak lamah Jordan lui hi ram rî-ah an hmang ʔhîn; a dung KM 240

vêl, a vâng KM 80 vêl a ni. Khawvêl hmun lai taka awm a ni e, an ti thîn a, chuvângin Middle East tiin an sawi bawk thîn. Isua hun laia khawmualpui pathum an hriat, Europe, Asia leh Africa khawmualpui inzawm khâwmna a ni (America leh Australia hi an la hmu chhuak lo a). A ram hmêlhmang hi hlâwm li-ah a then theih a, khawthlang lamah Mediteranean tui-pui kam phaizâwl a awm a, a ram laiah a dung zâwngin tlâng ram a kal chho a, khawchhak lamah Jordan phaizâwl a awm leh a, chumi piaha chuan tlâng sâng hmun a awm leh a ni.

2. Palestina ram bial then dân (Province): Palestina ram hi ram bial (province) pathum-ah then a ni a, hetiangin:

(1) Galili bial: Galili bial hi Palestina hmâr tâwp bera awm a ni a, ram tha tak a ni. A ram zau zâwng hi chhim leh hmâr zâwngin KM 80 vêl, chhak leh thlang zâwngin KM 56 vêl a ni. He ram bial chhûngah hian Galili dîl lian tak mai, a dung lam KM 20.8, a vâng lam KM 12 vêla zau a awm a. Galili dîl kam vêlah hian khaw pawimawh tak tak, Kapernaum, Bethsaida, Korazin, Magdala leh an bial khawpui Tiberia khuate a awm a ni. Isua seilenna khua Nazareth pawh hi Galili bial a awm hi a ni a, Isua zirtîr chanve dâwn lâi kha Galili ram atanga lo kalte an ni nghe nghe. Isua hunlaia Galili bial awptu chu Herod Antipas-a a ni.

(2) Samari bial: Samari tih awmzia hi 'thlîrna tlâng' tihna a ni a, Galili leh Judai ram inkâra awm a ni a, ram bial zîmtê, KM 60 leh KM 40 bial vêl leka zau a ni. Isua hunlai hian Samari hnam leh Assuria mi thenkhatte an chêng a, Sekem chu an khawpui a ni. Samari mite

chêna bial a nih avângin Israel mite an kal tlang duh lo a, an hêl hrâm hrâm thîn. Samari mite hi Israel-te Pathian, Jehova betute an ni a, Bible bu hmasa panga (Genesis, Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy) hi Pathian lehkhabuah an pawm a ni.

(3) Judai bial: Palestina chhim lam bial a ni a, a hmun tam ber hi tlâng ram a ni a, a chhim lam chu thlalêr a ni bawk. Jerusalem khaw awmna a ni a, khaw dang pawimawh tak tak Isua pianna Bethlehem te, Hebron te a awm bawk a, Tuipui thî (Dead Sea) a awm bawk a ni. Jerusalem khua hi Rom sawrkârin thut hmuna a hman avâng leh Israel-te Temple awmna a nih bawk avângin ram rorêlna leh sakhaw lamah bial pawimawh tak a ni.

3. Ram Rorêlna: Palestina ram hi khawmualpui pathum insuih finna a nih avângin ram zîmtê mah ni se, ram pawimawh tak mai a ni a, chuvâng chuan rûn a tâwk zing hle a, a ram awptu pawh an inthlâk zing hle a ni. Isua hunlai hian Rom sawrkâr awpna hnuaiyah an awm mêk a, Rom sawrkâr hnuaiyah hian Heroda chhôngkuain ro an rêl thîn a. Heroda Liana (Isua pian laia nausên râwttu), kum BC 4-naa a thih hnuin, a fapa Arkelaus-an a thlâk a, mahse, lal sual tak a nih avângin Rom lalberin kum AD 6-ah a bân a, chuta tang chuan Judai ram bial chu Rom lalber aiawhin Ram awptu (Prosecutor)-in a awp ta a ni.

4. Eizawna: Isua chênna rama an eizawna hi hlâwm liin a then theih a, ran vulh, lo neih, sumdâwn leh sawrkâr hnathawh te a ni.

Palestina miten an ran vulh uar ber chu berâm a

ni a, tin kêl pawh hi an vulh uar hle bawk. Berâm hi a tam hle a ni ang, Kalhlên kûtah phei chuan nuai tam tak an talh thîn a ni. Mi tam takin lo neih hi eizawna atân an hmang a, wheat (aṭṭa hûm) leh barley (buhtun) hi chaw atân an chîng ber a, tin grêp, olive leh theipui an chîng nasa hle bawk. Sumdâwnga ei zawng an awm bawk a, bazâr leh dâwr hmun lian tak takte an siam bawk a. Israel miten sawrkâr hna an thawh ber chu chhiah khawn hna a ni a, Rom sawrkâr tân an khawn thîn a, sawrkârin chhiah a tuk zât aia tam an khawn thîn avângin mi huat pawh an hlawh hle. Isua zirtîr Matthaia pawh chhiahkhawntu a ni.

He Palestina ramah hian Lal Isua chu kum 2000 chuang liam ta-ah khân Juda chhûngkuaah lo piangin a lo chêng tawh a. Kum 30 vêl a nihin a in leh lo a kalsan a, a zirtîr 12 te nêh he ram dung leh vâng hi fangin Pathian Ram chanchin chu hrilin dam lo tam takte tidamin, ṭanpui ngaite a lo ṭanpui tawh a; khawvêl mihrinten chhandamna kan chan theihna tûrin he ramah hian a nunna hlu tak mai chu a lo hlân tawh a ni.

Kan nun atâna pawimawh:

Pathian hian khawvêl chhandamna hna a thawh dâwn hian fel takin a lo ruahman a. Palestina rama bul ṭan tûr hian Abrahama chu a awmna khua aṭangin a ko chhuak a (Genesis 12:1-3); Israel fate chu Aigupta sal aṭangin he ramah hian a hruai lût a; khawvêl hmun laili berah bul ṭan tûrin a lo ruahman a ni. Keimahni nun theuhah pawh hian Pathianin ruahmanna fel tak a nei theuh thîn a, chu Pathian thil ruahman chu tihpuitlina a lo awm hian keimahni leh midangte hian malsâwmna kan lo chang thei thîn a ni.

ZIRLAI - 2

ISRAELTE BEISEI MESSIA

Bible Chhiar tûr: Johana 1:40-46

Thuvawn: “Ani chuan kan natnate phurin, kan lungngaihnhate pawh a phur ngei a; nimahsela, keini chuan lungngaihna tlâkbuakah, Pathian vuakah, tihretheihah kan ngai si a.” (Isaia 53: 4).

Thuhmahruai:

Isua chanchin chiang zâwka kan hriat theihna atân hian Israel-ten nghâkhlel taka an beisei Messia chungchâng hi kan zir a pawimawh âwm e. A chhan chu Thuthlung Thar hian Isua nun leh a thiltih zawng zawng hi Israelte beisei Messia nêh khân an chhui zawm vek a, a tuarna leh thihna pheih chu Messia chhandamna hnathawh nêh sawi zawm vek a ni.

Vawiiinah hian Israel-te beisei Messia kha Lal Isua hi a lo ni ngêi em, tih hriat fiah tumin kan thupui hi kan zir dâwn a ni. Ngun takin kan ngaihtuahnate kan sêng dâwn nia.

1. ‘Messia’ awmzia:

‘Messia’ tih hi Hebrai ṭawng a ni a, “*Hriak thih*,” tihna a ni. Thuthlung Hlui hunah chuan lal te, zâwlnei te, puithiam te hi serhhran an nihna atân hriak an thih ṭhîn a, chutianga hriak an thihte chu *Me-si-ah* an ti ṭhîn. Grik ṭawngah chuan *Christos* tih a ni a, Mizo ṭawnga Lal Isua hminga *Krista* tih kan hmanna chhan pawh hi Pathian hriak thih nia kan pawmna entîrna a ni. ‘Messia’ tih hian lal, puithiam leh zâwlneite huap vek thei mahse,

serhhran tûra hriak thih zawng zawng tân hman a rem lo. Pathianin a Thlarau a pêk, a thiltihtheihnaa khawvêl chhandamtu tûr bîk sawina atâna hman a nih tâk avângin, 'Messia' tih hi Pathianin a aiawha Israel-te chhandamna hna thawk tûra a ruat sawi nân hman a ni ta bîk a ni.

2. Israelten Messia an beisei dân:

Israelten Messia an beisei tanna hi Davida tupa Rehoboama hunlai aţanga inţan niin an sawi a. Israel lal hmasa ber Saula kha Pathianin a hnâwl hnuin Davida chu lal atân hriak a thih a, Davida chuan Israel ramte chu tinghetin ropui takin a rawn lal ta a. A thih hnuin Solomona chu ropui takin a rawn lal leh a, Solomona hnuah chuan a fapa Rehoboama chu a rawn lal ve leh a. Mahse, Rehoboama hunlai chuan Israel ram chu hmun hnihah a inţhen ta a. Hnam sâwmte chuan Jeroboama hnuaiyah lal ram hran an din a, 'Israel ram' tih a ni a. Rehoboama chu hnam hnihin an zui a, a lal ram chu 'Juda lal ram' tih a ni ta a ni. Israel hnam ropui tak chu Davida leh Solomona hunlai ang khân a lo chak ta lo va. Hetih hunah hian Davida hunlaia Israel ram ropui tak kha an thlîr kîr a, an vânglai ber niin an hria a, Davida thlah aţanga Messia beiseina chu a rawn inţan chho ta a ni. Messia an beiseia chu zâwlneiten kawng hrang hrangin hetiang hian an târlang tîn a ni.

(1) Davida Fapa: Israelten Messia an beisei dân langsâr ber chu 'Davida Fapa' tih hi a ni a, Davida thlah aţanga lo piang tûra beisei a ni. Hei hi zâwlneite pawhin an sawi dân a ni bawk a (Isa 9:7; 11:1, Jer 30:9; 33:17; Ezek 34:23; Amosa 9:10; Zak 12:8; etc.). Messia chu Davida Fapa anga sawi a nih hian Israelte chhandamna,

zalêna, hausakna leh remna beiseina nêna an thlîrna a ni thîn a. Messia an beisei dân hi danglam hret hret thîn mahse, Davida Fapa (Davida thlah) ațanga lo chhuak tûra an beiseina erawh hi chu a in ang tlang reng thîn a ni.

(2) Inremna thlentu: Messia chu inremna thlentu ni tûrin Israelte hian an beisei sâng hle a, zâwlneite pawhin Messia lal rama inremna chu an târ lang tel thîn. Chu inremnaah chuan mihring leh mihring inkâra inremna mai pawh ni lovin, mihring leh ramsate inkârah te, ramsa leh ramsa inkârah te, ramsa leh ranvulh inkâr thleng pawha inremna leh muanna awm tûra beiseina târlan a ni thîn (Isa 11:1-9).

(3) Rorêltu: Davida Fapa anga an beiseina hi Israelte tâna hamthamna tûr anga beiseina a ni ber thîn a. Mahse, zâwlnei Amosa erawh chuan Messia lo lan ni chu an beisei ang a ni lo ang a, rorêltu, an sualna avânga an chungang rorêltu a ni dâwn a ni, tih a sawi thîn a; a hrem bângte chauh chhandam an nih tûr thu a sawi thîn (Amosa 2:6-8; 3:9-15; etc.). Amosa hunlai hian Israelte sualna a nasa êm êm a, chuvângin 'Lalpa Ní' chu anmahni hremna nî ni tûrin a lo la thleng dâwn a ni, tiin a sawi thîn.

(4) Chhiahhlawh Tuartu: Messia chu a țha lam leh a lalna lam zâwng hlîra beiseina a awm laiin, Isaia 52:13-53:12-ah chuan chhiahhlawh ropuinaa ințanin, chawimawi leh chawisânin a awm a, mahse, tuarnain a zui a ni. A tuarna chhan hi ama sual vâng rêng ni lovin, midangte tâna tuar a ni a, a tuarna chuan midangte tâna chhandamna a thlen a ni, tiin a sawi.

3. Israelte beisei Messia:

Andria-an a unaupa Simon Petera hnênah Lal Isua chanchin a hrilhin, "Messia chu kan hmu ta," (Jn 1:41) a ti a, Philipa Nathanaela hnênah, "A chanchin Mosian Dân lehkhawua a zia leh zâwlneiten an zia kha, amah chu kan hmu ta, Nazareth Isua, Josefa fapa chu," (Jn 1:45) tiin a hrilh baw a. Judaten Messia an beiseina kawng hrang hrang kan târlan tâkte khi Lal Isua nunah hian a thleng dik vek a, a la thleng dik zêl dâwn baw a ni. Thuthlung Thar hian Lal Isua hi Israelte beisei Messia ngei chu a ni tih hi a pawm thlap a, chu chu Chanchin Tha bu palite pheii chuan an târlan tum lian tak a ni. Lal Isua hi Davida thlaha mi ngêi a nihzia Matthaia leh Luka chuan an chhui chhuak dap a, Lal Isua tuarna leh a thihbate chu Isaia lo sawi lâwk chhiahhlawh tuartu ngêi a nihzia târlannaah an pawm a, rorêl tûra lo kal leh tûr a nih thu leh 'Lalpa Nî' râpthlâk tak chu amah ring lotute tâna hun râpthlâk a nih tûrzia te, a rorêlna hnuaiyah chuan zalêna, remna leh muanna famkim a lo thlen tûrzia an sawi baw thîn.

Kan nuna kan zir atân:

Israelte khân beiseina nênen Messia an thlîr kha, a tak tak a lo thlen meuh chuan an hai leh si a, an haina erawh chu keini tân chhandamna kawng a lo ni thung a ni. A rorêlna ni râpthlâk tak a lo thlen hma hian Israelte beisei Messia - Lal Isua Krista hi kan Messia atân kan pawm ngei a tûl a ni.

ZIRLAI - 3

A HUNTÊ-AH LAL ISUA

Bible Chhiar tûr: Galatia 4:1-5; Marka 1:15

Thuvawn: *Nimahsela, a hun bi a lo kim khân fa nihna kan hmuh theih nân, Dân hnuaia awmte chu tlan tûrin Pathianin a Fapa, hmeichhe hrin, Dân hnuaia lo piangin a tîr chhuak ta a. (Galatia 4:4-5).*

Thuhmahruai:

Mi tam tak hi chuan hun bi lo her chhuak hi a hun a lo thleng ve ni maiin kan ngai a, ngaihsak pawh kan ngaihsak lêm lo tîn. Mahse, hun bi tin lo thleng hi Pathian remruatna hnuaia lo thleng vek a ni a, Pathianin hun a tih hunah a lo thleng tîn a ni zâwk.

Zirlai hmasaah khân Israelten Messia an lo beisei tawh dân kan zir a, Israelte khân Messia lo lan hun tûr kha an nghâkhlel êm êm tîn a; mi tînkhat phei chuan Messia-ah inchhâlin, zuitu tam tak an lo insiam tîn a ni. Mahse, Pathian hun bi ruat a lo thlen hma loh chuan an beisei Messia chu a lo lang mai lo va, kan Bible chhiara kan hmuh angin Pathian hunbi ruat a lo thlen erawh chuan Pathianin a Fapa chu min rawn pe ta a ni (Galatia 4:4-5).

Pathian thu zir miten ngun taka an han zir lêt hian he khawvêla Lal Isua a lo kal hun hi a hun dik tak a nihzia an zir chhuak a, hei aia hma emaw, hei aia tlâi hlekah emaw lo kal ta se, Chanchin T̄ha hi heti tak hian a darh chak lo ang, an ti a ni. Lal Isua lo kal hun atâna Pathian hun bi ruat dikzia hi kawng hrang hrangin kan zir ho dâwn a ni.

1. Ram rorêlna (Politics) dinhmunah:

Lal Isua he khawvêla a awm hunlai hian a hunlaia khawvêl an hriat phâk ang zawng zawng deuhthaw chu Rom sawrkâr hnuaiyah a awm a, Rom sawrkâr hian hneh takin a awp khâwm a ni. Tha taka a awp khâwm theihna tûrin a ram awp chhûngah kawngpui lian pui pui a laihtîr a, ram kil khâwr ber ber thlengin a pawh a, chûngah chuan a sipai rualte chu awlsam takin an vei kual zung zung a, buaina awmna pawh awlsam takin an tudawl zung zung thei a ni. Tuipui leh khawmuala suamhmang tam tak a ti rêm a, mipui tâna zin veivah a awlin, a râlmuang bawk a ni. An tawng tuallêng chu Grik tawng a ni a, Rom ram zawng zawngah a hman theih bawk a ni.

Pathian chuan a Fapa Lal Isua Krista, chu he hun - inkalpawhna tha, tawng thuhmun, ralmuang taka mipuite an awm lai hun tha tak mai hi rawn thlengin, he khawvêla a Chanchin Tha puanna hun atân a rawn thlang ta a ni.

2. Ei leh bâr khawsak dinhmunah:

Sawrkâr rorêlna chungchânga hun tha tak a nih laiin ei leh bâr, khawsak dinhmun (Economic conditions)-ah pawh Lal Isua lo kal hunlai hi a dik hle a ni. Mihring dinhmun nasa takin a inthlau a, mihausate nuam tak taka an awm laiin mi rethei an tam êm êm thung a; Rom khawpuiyah pheh chuan mi pathum kawnga an kal hian pahnih chu sal an ni zêl e, an ti hial a ni. Palestina ram bîkah pawh chhiah a rit êm êm a, Rom-hovin chhiah tam tak an lâksak bâkah Herodan Jerusalem Temple sak that nân chhiah tam tak a chawitîr bawk a, mipuite an rûm tlawk tlawk a ni. Hêng dinhmun chhe lutuka

ding mêkte hnênah Lal Isua chu lo kalin an phurritte chhâwka phurhsak tûrin hnehchhiaha awm mêkte chu a lo sâwm a ni (Mt 11:28-30). Chanchin Ṭha a lo darh zau zêl lai pawh khân sal leh mi rethei tak takte kha a lo lâwmtu leh dawngsawng hmasatute an ni fo a ni.

3. Mihring rilru put hmang leh sakhuana dinhmun:

Rom sawrkârin remna leh muanna thlen mahse, mihring rilru put hmang (moral) leh sakhuana dinhmun chu a chhe êm êm thung a ni. Mihring nun chu inbum tumna leh hlêp rûknain a khat a, tu mah an inring zo lo va, Rom ram lalber ngei ngei pawh an bâng chuang lo. Diknain hmun a chang lo va, rinawmna a awm bawk lo a ni. Rom ram awp chhûnga miten an sakhua an la lût zêl a, sakhaw tam tak a awm a, Rom lalber pawh Pathian anga inchhâlin, a ram awp chhûnga miten Pathianah an be tel tûr a ni bawk a. Mahse, chúng sakhaw hrang hrang leh Rom ram lalber an biakna chuan mihring nunah thlamuanna a thlen zo chuang lo. Hetih hunlai tak hian Lal Isua chu ‘Thu dik’ ṭanin a lo thi a, mi tinin mahni tâna theihtâwp an chhuah laiin ‘midangte tân’ a nun a lo hlân ta a ni.

Kan nuna kan zir atân:

Mihringte hian duh dân te, tum dân te, beisei dân te kan nei thîn a, mahse hêng hi chuan ṭhat tâwk lohna te, fel tâwk lohna te an nei thîn. Pathian thil tum dân leh a rorêlna dân erawh chu a fel a, a hun takah a thleng thîn a, mihringin a thlîr kîr leh pawhin a dikzia a hmu chhuak thîn. Pathianin a Fapa Lal Isua chu he khawvêlah a hun takah arawn tîr a, khawvêlin a Chanchin Ṭha chu lâwm takin a lo pawm ta a ni. He A Fapa Lal Isua vêk hi Pathian hun bi ruat dik takah chuan

khawvêlah hian a lo la kal leh dâwn a, chutih hunah
chuan amah ringtute a hnênah a hruai tawh dâwn a ni.
Chu hun bi chu kan hriat phâk loh a nih avângin inring
renga kan awm a tûl tîn a ni.

ZIRLAI - 4

ISUA CHANCHIN KAN HRIATNA-TE

Bible Chhiar tûr: Luka 1:1-3

Thuvawn: “ ‘Krista Isua chu mi sualte chhandam tûrin khawvêlah hian a lo kal,’ tih hi a rinawmin a pawm tlâk êm êm a ni.” (1Timothea 1:15).

Thuhmahruai:

Kristiante chuan Isua hi Pathian Fapa, he khawvêlah a lo kal a, misualte chhandam nân a thi a ni, tih hi nghet takin kan ring a; ring lotu tam takte erawh chuan Isua hi thawnthu puah chawp mai mai leh he khawvêla a tak eng mah hmuh tûr awm chuang lo niin an ngai a ni. Vawiinah hian Isua hi he khawvêlah a lo kal ngei a, misualte chhandam tûrin a thi a ni, tih kan hriat chian leh zual nân Isua chanchin kan hriatna hnârte kan zir ho dâwn a ni.

1. Thuthlung Thar aţangin:

Lal Isua chanchin kan hriatna hnâr bulpui ber chu Thuthlung Thar hi a ni a. Thuthlung Tharah pawh Chanchin Ṭha bu palite hi an ni zual bik. Hêng Chanchin Ṭha bu-te pawh hi Isua hunlai leh a thih hlimchhâwna ziak an ni nghâl mai lo va. Isua thih hnu kum 40 dâwn, kum AD 65 vêlah, ziak hmasak ber nia hriat Marka ziak pawh hi ziak chauh nia rin a ni. Chanchin Ṭha ziaktute hian Lal Isua zirtîrna leh a thiltihte, a chanchinte chu mite sawi chhâwn leh kohhranhote inzirtîrna kal chhâwn g zêl aţanga an ziak niin a rinawm a. Chuvâng chuan Isua chanchin hi a indawt ang thlapa dah pawh a har deuh tawh mai thei. Amaherawhchu, Chanchin

Ṭha ziaktute hian an theih ang tâwka ulukin an chhui a, Matthaia leh Luka phei chuan Davida thlah aṭanga lo chhuak ngei a nihzia târlang tûrin a pian leh mûrna thlengin an chhui chhuak dap a ni. Tum hrang hrang neia ziak an nih avângin Isua chanchin an târlan dân pawh inang lo deuh lai a awm thîn a, amaherawhchu, an ngaih pawimawh ber chu Isua chanchin leh a thiltihte he khawvêla puan darh hi a ni ber a ni. Chanchin Ṭha ziaktute leh an ziah dân tlângpui lo zir ho ila.

(1) Matthaia: Matthaia hi Isua zirtîr zînga mi kha a ni a, he Chanchin Ṭha a ziahna chhan ber nia lang chu, a chipui Judaten Lal Isua hi an beisei Messia ngei a ni tih an rinna atân a ni a. Lal Isua chu Davida thlah aṭanga lo piang ngei a nihzia uluk takin a chhui chhuak a, Thuthlung Hlui thu ṭanchhanin Lal Isua nun leh a thiltihte a târlang thîn a ni. A tîrah Aramaic ṭawnga ziaakin, midangin Greek ṭawngin an letling leh a nih rin a ni.

(2) Marka: Marka hi Apostle-te zînga mi a nih ve loh avângin Petera hnên aṭanga Isua chanchin a hriatte ziak niin an ngai a. Marka hian Isua chu Pathian Fapa ngei a nihzia leh soal laka mihringte chhandam an nih theih nâna khawvêla lo kal a nihna hi a uar. Marka hian Isua thusawi lam aiin a thiltih lam a sawi uar a, Pathian Fapa a nih avânga a thiltihtheihzia leh a thuneihnate a târlang tam bîk a ni. Marka ziak hi mithiamte chuan ziak hmasak ber niin an ngai.

(3) Luka: Luka hi Jentail (Juda ni ve lo) Kristian a ni a, Isua chanchin hi a bul aṭangin a theih ang tâwka mumala a ziak niin a lang a (Lk 1:1-3). Jentail Kristianten Lal

Isua leh a hnathawh hi chiang zâwka an hriat thiam theihna atân a ziak a ni. Lal Isua chhandamna chu mi zawng zawng tân a nihzia târlan hi a tum ber a ni.

(4) Johana: Johana hian Isua chanchin hi midang pathumten an ziak loh tam tak a rawn ziak a. Kristiante an rinnaa an ngheh leh zual theihna tûrin Isua chu Pathian hnên atanga lo kal a nihzia leh Chhandamtu, Pathian Fapa a nihzia leh, amah an rina chatuan nunna an neihna tûrin a ziak a ni (Jn 20:31). Chumi târ lang tûr chuan Isua thiltihtheihna te, a tekhin thute leh a zirtîrnate tam tak a târlang a ni.

2. Thuthlung Thar pâwn lam atangin:

Lal Isua chanchin hi amah ringtute ziak bâk chu ama hunlaia ziak hi a tam lo hle a, kan hmuh tam ber phei chu kum AD 100 hnu lama ziate an ni.

(1) Josephus-a: Josephus-a hi Judate zînga ziaktu lâr ber a ni a, Judate chanchin (history) tam tak a ziak a ni. Kum AD 90 vêla Judate chanchin a ziahnaah Isua hming sawi langin, mifing tak, Pilatan a khenbehtîr thute a ziak a, Jakoba, Isua unau chu Sanhedrin rorêlna hmaa a din thu a târ lang bawk a ni.

(2) Tacitus-a: Kum AD 117 vêlah khân Rom chanchin ziaktu (historian) Tacitus-a hian Rom lal Nero-an Rom khawpui a hâl a, Kristiante a puh a an tihduhdah thu ziaikin Isua chanchin hi a târ lang a. Tiberia lal laia Pilatan a khenbehtîr, chumi zirtîrna atanga Kristian lo awm ta leh, an zirtîrna chu puithûna âthlâk tak tak a nih thu te a ziak a ni.

(3) Pliny-a: Pliny-a hi Bithunia leh Ponto ram awptu (governor) a ni a. Kum AD 112 vêlah khân Rom lalber Trajana hnênah Kristiante chung a tih dân tûrah thurâwn a dîl a. Chuta a thuziakah chuan, Kristiante chu ni ruat bîkah, khawvâr hmain an inkhâwm thîn a, Krista chu Pathian anga an biakna hla an sa thîn a, thil sual ti lo tûr leh, mi suam te, rûk rûk leh uirê te ti lo tûra an inzirtîr thîn thu a ziak a ni.

(4) Babulon Talmud: Kum AD 70–200 inkâra Juda zirtirtute thuziak chilh khâwm a ni a, chutah chuan Kalhlên kût tlaia Isua chu tihhlum a nih thu leh, tihhlum a nih hma ni 40-ah dâwi thil a tih thîn avâng leh Israelte, Pathian sawichhiatna lama a kaihhruai avânga lunga den hlum tûra tlângau a au thu an ziak a ni.

Kan nuna kan hriat atân:

A hunlaia mite hian Lal Isua chanchin hi ziak tam lo hle mahse, hêng thuziak hrang hrangte hian Lal Isua chu he khawvêlah hian a lo kal ngei a ni tih a tichiang a. Thuthlung Thar bute hian Lal Isua khawvêla lo kala chu mihringte min chhandamtu ngei a nihzia an târlang bawk a ni.

ZIRLAI - 5

ISUA HMING-TE

Bible Chhiar tûr: Isaia 7 :10-17

Thuvawn: *Tin, Vantirhkoh chuan a hnênah, "Mari, hlau suh; Pathian ngaihsak zâwng i ni e. Ngai rawh, i râi ang a, fapa i hring ang a, a hmingah chuan Isua i sa tûr a ni."* (Luka 1: 30-31).

Thuhmahruai:

Judate zîngah hian hming hian awmze thui tak a nei thîn a. Bible-in Isua hming min hrilhthe pawh hi Isua nihna nêna a inzawm tlat thîn avângin Isua hre chiang tûr hian Isua hi tu nge a nih kan hriat a pawimawh thîn a ni. Vawiinah hian Bible-in Isua hming min hrilhthe kan zir ho dâwn a ni.

1. IMMANUELA/ EMMANUELA: 'Immanuêla' tih hi Hebrai tawng 'imm-anu' leh 'êl' kaih kawp atanga lâk a ni a, a awmzia chu, "Kan hnênah Pathian a awm," tih emaw, "Kan hnêna Pathian awm," tihna a ni. Isaia bung 7-ah 'Immanuêla' tiin a ziak a, Matthaia chuan 'Emmanuela' tiin a ziak thung a. 'Immanuel' tih hi Hebrai tawnga a inziak dân a ni a, 'Emmanuel' tih hi Greek tawnga a inziak dân a ni a, a awmzia a danglam chuang lo.

'Immanuela' tih lo lanna chhan hi kum BC 735 khân Israel lal Peka (*Pekah*) leh Suria lal Rezina te chu Assuria do tûrin an in thurual a, Juda lal Ahaza chu an zînga tel ve tûrin an sâwm a, mahse, Ahaza chuan a lo duh loh avângin Ahaza chu an do ta a. Jerusalem

khawpui lâk tuma an ep laiin Pathianin Isaia chu Ahaza hnênah a tûr a, anni chu hlau lo tûr leh thlamuang taka awm tûrin a hrilh a; Pathian hnênah chhinchhiahna pawh dîl tûrin a ti a. Mahse, Ahaza chuan Pathian fiah chu a duh loh avângin a dîl duh lo va. Isaia zâwkin chhinchhiahna chu a tiam ta zâwk a. Nula thianghlim pakhat a râi ang a, fapa a hring ang a, a hmingah Immanuêla a sa ang a, he naupang hian tha lam leh tha lo lam duhna châng a hriat hmain lal pahnihte chu an ram a tiau dâwn a ni, tiin a hrilh a ni.

Hei hi Matthaia chuan nula thianghlim Mari fa hrin Isua lo piang tûr sawi lâwkna ngeiah a pawm a; Kristiante tân pawh Immanuela chu tûdang ni lovin Pathian Fapa khawvêl chhandam tûra lo pianga ngei chu a ni, tih kan pawm.

Isua lo piang hi a tak taka Pathian kan hnêna a rawn chênna, mihringte zînga Pathian rawn awm ve tak takna a nih avângin hian, 'Immanuela' - 'kan hnêna Pathian awm' hi ringtu zawng zawng tân te, kohhranho tân leh khawvêl tâna thil hlu leh chhinchhiah tlâk tak a lo ni ta a ni.

2. ISUA: 'Isua' tih hi vantirhkohin Josefa leh Mari hnêna an fapa hming tûra a hrilh kha a ni a (Mt 1:21; Lk 1:31). Hebrai tawng 'yesu' tih atanga lâk a ni a, a awmzia chu, "Pathian (Jehova)-in a chhandam ang," emaw, "Pathian (Jehova) chu chhandamna," tihna a ni. Thuthlung Hlui *Greek* tawnga an lehlin laiin 'Iesus' tiin an letling a, chuta tawng chuan 'Jesus' tiin an hmang leh a; saptawngah *I hi J* anga hmangin *Jesus* tiin an lam leh ta a, Mizo tawnga 'Isua' kan tih hian a tawng bul chu a hnaih zâwk a ni.

'Isua' tih hi Hebrai-ho hming lâr tak a ni thîn a, Joshua tih pawh hi Isua hming nêh thuhmun a ni a. Thuthlung Tharah '*Bar Isua*' (TT 13:6), '*Isua, Justa*' (Kol 4:11) tih te kan hmu a. Amaherawhchu, Juda-ho khân Isua hi mi huat-thla-la taka an ngaih avângin an fate hmingah an phuah zêl duh ta lo va, Kristiante tân hming thianghlim a nih bawh si avângin hming phuah atân an hmang ngai ta mang lo a ni.

'Isua' tih hming hi hming tâwitê ni mahse, Pathianin mihringte chhandamna hna a thawhna tûr a nih avângin hming hlu leh hming pawimawh, chatuan daih hming a ni a, amah ringtute chu chatuan boralna ata a chhandam dâwn a ni.

3. KRISTA/MESSIA: 'Krista' tih hi Greek tawnga '*Kristos*' tih atanga lâk a ni a, Hebrai tawnga "*Mesiah*" lehlina a ni a, a awmzia chu 'Hriak thih' tihna a ni.

Israelte hian Pathian hnam thlan an nih avângin eng tik niah emaw chuan Pathianin ropui takin a la châwi sâng ang a, khawvêlah hian ro an la rêl ngei tûra beiseina an nei a. Chutiang dinhmuna hruai thleng tûr chuan Pathianin Messia, hriak a thih ngeia chu a lo la tîr ang a, ani chuan Davida lalthutthlêng chu rawn tungding lehin Israel hnam chu ropui takin a rawn pâr vultîr dâwn niin an beisei thîn a. Israelte zînga mi ropui deuh an rawn chhuahin, "Messia a ni thei awm em?" tih chu an zawhna a ni fo thîn. Andria-an Isua a hmuh khân Israelte beisei chu a lo thleng ta tih hriain, "Messia chu ka hmu ta," (Jn 1:14) tiin a unau Petera a hrih a. Samari hmeichhia chuan an khuua mite chu, "Lo kal ula, en teh u; Krista a ni thei awm em?" (Jn 4:29) tiin Isua hnênah a hruai a ni.

Keimahni theuh inzâwt ila:

Israel mi tam berte chuan an beisei loh zâwng tak maia Krista (Messia) chu a lo lan avângin an hai a. Mahse, ringtute chuan, Messia, khawvêl chhandam tûra "Hriakthiha" chu a ni tih kan ring a, lâwm takin amah chu kan pawm ta a ni. Hla siamtu chuan, "Hming mawi ber, hlu tak chu, mi beisei leh vên lâwmna," tiin, Isua hming hi a phuah a. Isua, lal atâna neitu tân chuan Isua hming hi a mawi a, a hlu a, a thlamuanawm thîn a ni. Isua hming hi i tâna hming mawi leh hlu, i thlamuanna a ni ve tawh em?

ZIRLAI - 6

ISUA NIHNATE - I

Bible chhiar tûr: Matthaia 8:20; Marka 3:11; Tirkhohte Thiltih 9:5

Thuvawn: *“I kain Isua chu Lalpa a ni tih i ðan a, Mitthi zîng ata Pathianin a kai tho tih i thinlunga i rin chuan chhandamin i awm ang.” (Rom 10:9).*

Thuhmahruai:

Bible hian Isua nihna (title) hi chi hrang hrangin a sawi ðhîn a, chûng nihna a pêk zawng zawngte chu Isua hnathawh leh a nihna tichiangtu an ni ðhîn. Bible-in Isua nihna a sawi zawng zawng hi kan zir vek sêng lo ang a, a pawimawh zual deuh deuhthe chu zirlai pahnih atangin kan zir dâwn a ni. Ringtuin Isua nihna Chiang taka a hriat hian Isua chu atân tu nge a nih a, eng nge a nun atân a pawimawhna a hre Chiang thar leh ðhîn a ni.

1. PATHIAN FAPA: Isua, Pathian Fapa tih a nihna hi Pa Pathian nêna an inlaichîna thûk tak mai târlanna a ni. Israelte hi ‘Pathian fapa’ tia koh an ni a (Exod 4:22-23), Krista ringtute hi ‘Pathian fate’ tia koh kan ni bawk a. Amaherawhchu, Isua, Pathian Fapa tih a nihna erawh chu mihring dang rêng rêngin an neih ve loh inlaichîna Pa Pathian nêna an neih sawina a ni. Pathian Fapa a nihna hi amah Isua ngei hian a hre Chiang a, Pathian chu, “Ka Pa,” a ti a, amah pawhin, “Fapa,” a inti ðhîn a. Pathian biak in chu, “Ka Pa in,” a ti a, Puithiam lalberin Pathian Fapa a nih leh nih loh a zawh pawhin, “Ka ni,” a ti a (Mk 14:61,62). Amah hrechiangtu apiang pawhin

Pathian Fapa an ti ðhîn a, a zirtirten, “Pathian Fapa,” an ti a (Mt 16:16; Jn 1:14,18; etc.), ramhuaite pawhin, “Pathian Fapa,” tiin an ko bawk a ni (Mk 3:11). Pa Pathian ngei pawhin, “Hei hi ka Fapa duh tak a ni,” a ti bawk (Mt 3:17). Chuvângin, Isua hi Pathian Fapa a ni tih hi phuah chawp a ni lo va, kohhranhote pawhin atîr atângin Pathian Fapa a nih hi khawvêl hnênah an lo puang chhuak ðhîn a ni.

Amaherawhchu, Pathian Fapa kan tih hian mihringte anga kum in upat hleih leh hmasa zâwk leh hnuhnûng zâwk awm ang ni lovin, pian ni nei lo, Chatuan mi ve ve an ni a, hmasa zâwk leh hnuhnûng zâwk pawh awm chuang lo, hmangaihna avânga pakhat hnuai a pakhat a intukluhna chu Pafa nihna nêna thuhmun a ni.

2. MIHRING FAPA: ‘Mihring Fapa’ tia Lal Isua sawina hi Chanchin ðha bu paliah hian vawi 81 lai a lang a, Isuan amah a insawina a ni deuh ber ðhîn. Bible-ah hian mihringte sawina hrim hrim atân hian mihring fapa tia sawi a awm ðhîn a, Isuan Mihring Fapa tia a insawinaah hi chuan Daniela bua a sawi khawvêl rorêlna a kuta pêka awm tûr (Dan 7) ang hi a inbel ber ðhîn. Mihring Fapa tia sawi a nihna hian Pathian chu mihringah a lo chang a ni tih târlanna a ni bawk. He thu hi kawng thumin Lal Isuan a hmang ðhîn a.

(1) Leia a rawngbâwlina chungchâng sawina atân a hmang: “Sihalten kua an nei a, chunglêng savate pawhin bu an nei a, Mihring Fapa erawh hi chuan lu nghahna a nei lo,” (Mt 8:20) tiin he leia a dinhmun hrilhfi ahna atân a hmang a. Mt 13:37-ah, “Chi ðha thehtu

chu Mihring Fapa hi a ni," tiin he khawvêla Pathian ram din tûra a thawh dân a sawi bawk a ni.

(2) A lo kal lehna thu sawi nân a hmang ðhîn bawk a: "Chutih hunah chuan Mihring Fapa hi thiltihtheihna nasa tak leh ropuina nasa tak nêh, chhûm zînga lo kal an hmu ang," (Mk 13:26) tiin, Daniela lehkhawbua mi anga lei leh vâna rorêlna a kuta pêk a nih tûr thu sawi nân a hmang ðhîn.

(3) A tuarna thu sawi nân: "Ngai teh u, Jerusalem khuua kan chhoh dawn hi; Mihring Fapa hi puithiam lalte leh lehkhaziaktute kuta mantîrin a awm dân a ni; tin, anni chuan thi tûrin a chungah thu an titlu ang a," (Mt 20:18. etc.).

He nihna kenga mite rilru hîp chung hian he khawvêlah chhandamna hna chu a rawn thawk a ni.

3. LALPA: Lalpa, tia Isua kohna hi a thawhleh hnuah kristianten an hmang lâh hle a. Thuthlung Hluiah Israelten an Pathian Jehova (YHWH) chu a hming an lam hreh avângin a aiah "Adonai" tiin an ko ðhîn a, chu chu 'Lalpa' tihna a ni a, Pathian kohna a ni; hming zahawm, hming hlu tak, mi narân kohna atâna hman chi a ni lo. Israelte zîngah hmeichhe ðhenkhatin an pasal chu, "ka lalpa," tiin an ko ðhîn a (Gen 18:12), mahse, hetah hi chuan 'Adonai' hmang lovin lalpa tihna ve tho, 'ba'al' an hmang ðhîn. 'Ba'al' tih hi Kanaan mite pathian hming a nih avângin Israelte chuan Pathian hming atân an hmang ngai lo a ni. Isua chu Pathian a nihzia leh dinhmun sâng bera ding a nihzia lantîr nân he hming 'Lalpa' (Adonai) hian an ko ðhîn.

Jerusalema chawimawina nêna a luh khan, “Lalpa hminga Lal lo kal chu fakin awm rawh se,” (Lk 19:38) tiin, chawimawina an lo hlân a; Paula chuan a lehkhathawnah ‘Lalpa’ tih hi a hmang tam êm êm bawk a ni.

Isua hi Lalpa tia kan koh apiang hian a Pathianna te, a zahawmna te, lei leh vâna dinhmun sâng bera ding a nihzia te kan târlang thîn a ni.

Kan nuna kan hriat atân:

Isua hi Pathian a nih avângin a nihna hi mihringin kan hriat fiah phâk loh a awm thîn a. Pathian a ni a, mihring a ni bawk a, Pathian Fapa a ni bawk a. Hêng zawng zawng hi mihring kan nih chhûng hian kan hre thiam phâk ngai lo vang; Pathian nihna chu mihringte hriat thiam phâk rual loh a ni si a. Mahse, hêng a nihna kan zir tâkte hi Bible-in Chiang taka Isua nihna min hrilhte an ni a, chu chu ring mai tûrin min duh a, min zirtîr bawk a ni.

ZIRLAI - 7

ISUA NIHNATE - II

Bible chhiar tûr: Matthaia 16:13-16

Thuvawn: *Tichuan, vânahte kal tlang tawh Puithiam Lalber ropui tak, Isua, Pathian Fapa chu kan neih avângin kan thurin hi i pawm tlat ang u. Puithiam Lalber, kan chak lohnate min hriatpui thei lo nei kan ni si lo; keimahni anga kawng tinrênga thlêmna tâwk tawh, sual erawh chu sual lo, nei kan ni zâwk e. (Hebrai 4:14-15).*

Thuhmahruai:

Zirlai hmasa lamah Isua nihna thenkhat kan zir tawh a. Kan zir tawh angin Isua hi khawvêl Chhandamtu a nih avângin, mihring pum pui, taksa, rilru leh thlarau chhandamna hna thawk tûr hian nihna hrang hrang a nei a ni. Isua nihna zawng zawng hi zir vek sên a ni lo va, a pawimawh zual vawiinah hian kan zir dâwn a ni.

1. CHHANDAMTU: Isua a lo pian dâwna vantirhkohten Isua nihna an rawn târ lan chu, “Vawiinah hian in tân Davida khuaah *Chhandamtu* a piang ta,” tih a ni a (Lk 2:11). Thuthlung Tharah hian vawi tam tak Isua hi ‘Chhandamtu’ tia sawi a ni fo thîn. Bible thu laipui ber chu sual leh thihna laka Isua Krista hmanga mihringte chhandamna thu hi a ni. Thuthlung Hlui huna Pathianin Israelte chhandamna hna a thawhsak pawh kha Isua Krista hmanga Pathian chhandamna lo lang tûr entîr lâwknaa ngaih theih vek an ni.

Isua chhandamna hi tûnah leh hun lo la awm tûr atâna chhandamna a ni a. Chhandamna chu

hlauhawm ata chhandamna te, natna ațanga damna te, sual laka verhimna te, chatuan thihna laka chhandamna te, hun hnuhnũaga Pathian rorêlna ata chhandamna te, Pathian rama lût tũa min chhandamna te hi a ni. "Misual lakah chuan min chhandam ang che," tia tawngțai tũrin a zirtır thın a ni.

Kristian hmasate pawh khân Chandamtu a nihna angin an hria a, taksa, rilru leh thlarau chandam tũrin amah chu an ring a ni. Chhandamtu a nih anga a chhandamna chang tũrin amah hi kan rin a tũl a ni.

2. PUITHIAM LALBER: Thuthlung Hlui huna Puithiam lalber hna pawimawh tak mai chu, kum khata ni khat, "Tlanna ni," an tihah chuan Temple-a hmun thianghlim berah thisen kengin a lût thın a, Israel hnam pum pui aiawhin Pathian hnênah he tlanna hna hi a thawk thın a ni. Hei hi Thuthlung Tharin Isua nihna a rawn hman tâka chu a ni a. Thuthlung Hluia Puithiam lalber chuan ran thisen kengin hmun thianghlimah chuan tlanna hna kum khatah vawi khat a thawk thın a; Isua erawh chuan ran thisen ni lovin, ama thisen ngei hmangin Pathian hmaah tlanna hna chu a thawk ta zâwk a, Thuthlung hlui huna Puithiam lalberin kum tina tlanna hna a thawh ang ni tawh lovin, vawi khat inhlanna chu Chatuan atâna inhlanna a ni ta thung a ni.

Hebrai lehkhathawn ziaktu chuan mawi tak maiin Isua Puithiam Lalber nih dân chu hetiang hian a târ lang a, "*Tichuan, vânahte kal tlang tawh Puithiam Lalber ropui tak, Isua, Pathian Fapa chu kan neih avângin kan thurin hi i pawm tlat ang u. Puithiam Lalber, kan chak lohnate min hriatpui thei lo nei kan ni si lo; keimahni anga kawng tinrênga*

thlêmna tâwk tawh, sual erawh chu sual lo, nei kan ni zâwk e," (Heb 4:14-15) tiin.

3. ZÂWLNEI: Israelte zîngah hian Mosia leh Elija te anga zâwlnei ropui tak lo kal leh tûra beiseina hi a lian êm êm thîn a. Isuan a zirtîrte hnênah, miin tu nge a ni an tih, tia a zawh pawh khan, thenkhat chuan zâwlnei Elija niin an ngai a (Mt 16:13-14). Samari hmeichhia leh pian tirh ata mitdel mit a tihvârsak pawh khân zâwlnei niin an ngai hmasa a. Isuan chhinchhiahna hrang hrang a tih pawh khân mipuite chuan, "He mi hi zâwlnei, khawvêla lo kal tûr kha a nih ngêi hi," an ti a ni (Jn 6:14).

Israelte zîngah hian zâwlnei hna hi a pawimawh êm êm a, sakhaw thilah leh ram leh hnam tân thil nasa tak an ti thîn a, lalte rorêl a that lohian an sawisêl a, tih tûr leh tih loh tûr an hrilh a, mipuite chu Pathian thlang tûr leh amah hnaih tûrin an hrilh thîn a ni. Chuvângin zâwlnei hna hi an zah êm êm thîn a, tin, a hlauhawm bawh a ni.

Isua hian zâwlnei hna ropui tak chu hnial rual lohian a thawk a, Israelte sakhaw thila an kal dik lohna chu dîm miah lovin a sawi chhuak a, kawng dik a kawh hmuh a. Rorêltute pawh an rorêl dân dik lo engkim a hrilh thîn a ni. Amaherawhchu, Isua hi zâwlnei mai a ni lo a, zâwlneite buatsaihtu leh tûrchhuaktu, Pathian nung renga chu a ni zâwk a ni.

4. DAVIDA FAPA: Israelten Messia an beiseia chu Davida thlaha mi ngêi ni tûrin an beisei a, zawlnei zawng zawng tih theihin he beiseina hi an au chhuahpui a ni. Isua hi Davida thlah, Davida Fapa ngei a ni tih hi

Thuthlung Thar hian a târ lang fo thîn a, Matthaia leh Luka phei chuan Davida thlah ngei a nih târ lang tûrin Isua thlahtute an chhui ngat ngat a ni.

Isua thiltihtheihna mak tak an hmuh te, a tanpuina ngaia an auhte khan, “Davida Fapa,” tiin, Isua kha an au thîn a. Jerusalema chawimawia a awm pawh khan, “Davida fapa hnênah Hosanna! Lalpa hminga lo kal chu fakin awm rawh se,” (Mt 21:9) tiin an au a ni.

Mahse Isua chuan Davida fapa mai ni lovin Davida pawh khân, “Ka Lalpa,” a lo tih tawh zâwka kha a nih thu a sawi a ni (Mk 12:35-37).

Kan nun atâna pawimawh:

Isua hian khawvêl chhandam tûr hian chhandamna atân a nihna pawimawh zawng zawng a rawn keng a, hêng a nihna hrang hrangte hi kawng khat chauh pawh miin a hriat fuh chuan a chhandamna atân hian a tawk êm êm a ni. Isua nihnate hian kan nunah awmze pawimawh tak a neih hian a lo kal chhan chu tihhlawhtlinin a lo awm dâwn a ni.

ZIRLAI - 8

RAWNGBÂWL TÛRIN ISUA A
INBUATSAIH

Bible Chhiar tûr: Matthaia 3:13-17

Thuvawn: *Nimahsela Isuan a hnênah, "Tûnah rem ti hrâm rawh, hetiang a felna zawng zawng hlen chhuah hi ka tân a mawi a ni," tiin a chhâng a. Tichuan, rem a ti ta a. (Matthaia 3:15).*

Thuhmahruai:

Isua hi Pathian ni mah sela, he khawvêla chhandamna hna a thawh dawn hian mâwlmang tak leh awlsam takin a rawngbâwlna hna hi a thawk lo va, nasa taka a inbuatsaih hnuah a rawngbâwlna hna hi a tan chauh a ni. Rawngbâwlna a thawh hnuah pawh a inbuatsaihna chu a ti tâwp ngai lo va, hna pawimawh tak a thawh dâwn - zirtîr a thlan dâwn te, mipui hnêna zirtîrna a pêk dâwn te, khawvêl tlan nâna a nun a hlan dâwn te chuan nasa takin a inbuatsaih a ni. Vawiinah hian Isua rawngbâwl tûra buatsaih a nih dân kan zir dâwn a ni.

1. A naupan lai aṭanga a puitlin thlenga inbuatsaihna:

Bible-ah hian Lal Isua pian thu kan hmu a, a naupan lai chanchin erawh kan hmu tlêm hle a, kum 12 a niha Jerusalema a nu leh pain an hruai thu kan hmu leh a, a bâk hi chu Luka'n mawi tak maia a lo than len dân a târ lan, "*Tin, Isua chu a fîng deuh deuh va, a lo lian telh telh a, Pathian leh mîhring duhsakin a awm deuh deuh va,*" (Lk 2:52) tih hi a ni leh mai âwm e. Amaherawhchu, Isua hun laia Juda chhûngkuaa an inzirtîrna bul ber chu chhûngkua hi a ni a; Pa berin Pathian leh a hnathawh

te, dân te, sakhaw thil te leh nungchang te a zirtîr thîn a, hêng hi Isua pawhin a pal tlang ngei ang tih a rinawm a. An lo len deuh hnu hian inkhâwmna in (synagogue)-ah an kal a, hetah hian ziak leh chhiar te, chhiarkawp mawl tê tê te, dân lam te nasa takin an zir thîn a ni. Isua hian ziak leh chhiar a thiam ngei a ni tih a hriat a, dân leh Thuthlung Hluite pawh a hre hneh hle bawk a ni. Hetiang hian rawngbâwl tûrin a lo inbuatsaih lâwk a ni.

2. Serh leh sâng thilah:

Pathian fapa a nih avângin serh leh sâng thil kha a namnûl mai lo va, a ni riat ni-ah Mosia dân angin a serh an tan a, kum 12 a nihin Judate tih thîn dân angin Jerusalem-ah kalhlên kût hmang tûrin a kal bawk a. Sual sim tûr engmah nei lo ni mah se, Baptistu Johana hnênah simna baptisma a chang a, hei hian a chhandam tûr mipuite zînga a intukluh vê-na leh a chhandam tûrte sual phurrit rihzia a entîr a ni. Hêng zawng zawng hi a tâna thil tûl ni lo mahse, Hebrai lehkhathawn ziaktuin, “Puithiam Lalber kan chak lohnate min hriatpui thei lo nei kan ni si lo a,” (Heb 4:15) tia a sawi anga, a chhandam tûr mihringten kawng zawh tûr dik an hriat theih nân a lo zawh hmasa zâwk a ni.

3. Thlêmna hneh tûrin:

Baptisma a chan hnu hian rawngbâwlna bul tan mai lovin thlalêrah Diabola thlêm tûrin a kal leh a (Mt 4:1-11), nasa takin thlêmtu chuan a thlêm a; thlêmtuin a thlêmna a hneh dân hi amah ringtute tâna kan entawn tûr pawimawh tak tak an ni a. Pathian Fapa a nih inrinhlelh tîr tumin, “*Pathian Fapa i nih chuan...*,” a ti thîn a. A chak lohna tûr tak a rilţam laia a mamawh êm

êm, *lung chhanga chantîr tûrin* a ti a; miten an ngaihsân theihna tûrin Pathian Biak in chhîp zum aţanga tlaa vantirhkohte indâwmtîr tûrin a ti bawk a; khawvêl ropuinain a thlêm bawk a ni. Hêng thlêmna hi vawiin thlenga sualin mihringte min thlêm thlûkna hmanrua a la ni ta reng a ni. Isua chuan hêng thlêmna zawng zawngte hi a hneh vek a, chumi hnuah chuan rawngbâwl hna a rawn ţan ta a ni.

4. Baptistu Johanan kawng a buatsaih sak:

Baptistu Johana hi atîr aţangin Isua rawngbâwlna atâna kawng buatsaih saktu pawimawh tak a ni a, pum chhûnga a awm lai pawha Isua chibai bûktu a ni (Mt 3:1-3). Thuthlung Thar ziaktute chuan zâwlnei Isaia 40:3 a, "*Thlalêrah Lalpa kawng buatsaih ula, ram rovah kan Pathian tân lamlian tingîl rawh u,*" tia autu aw angin an sawi vek a ni. Johana chu sanghâwngsei hmula inthuaamin savun kâwnghrên a hrêng a, khaukhuap leh khawizû chaw atân a ring a, mi a hîp êm êm a, hmun tin aţangin a thu ngaithla tûrin an lo kal a ni. Johana hian Pathian ram lo thleng tûr atâna inbuatsaih tûr leh an sualte sim tûrin mipui a zirtîr a, Abrahamama thlah nih ringawt hi lungawina tûr a ni lo, a ti a. Hêng a zirtîrna zawng zawng hi Isua zirtîrna nêna thuhmun a ni a, kawng a lo buatsaihna a ni. Isua chanchin a sawiin, "*A pheikhawok hrui phelh tlâk pawh ka ni lo,*" (Mk 1:7) a ti a ni. Isua pawhin Baptistu Johana hi a dah ropui hle a, "*Hmeichhe hrin zîngah Johana aia ropui an awm lo,*" (Lk 7:28) a ti a ni. Isua leh Baptistu Johana hi an hunlaiin an ropui dun êm êm a, mi tam tak an hîp khâwm a, mahse, Johana chuan Isua hi a thîk ngai lo a, "*Ani chu tlatlum tûr a ni a, kei erawh chu lâng tûr ka ni,*" tiin Isua tân hian hmun a kian zêl zâwk a ni.

Kan hriat reng atân:

Pathian rawngbâwlna hi thlarau lam thil a nih tlat avângin uluk taka inbuatsaih a ngai thîn. Lal Isua, Pathian Fapa meuh pawh heti khawpa a inbuatsaih chuan keini pawhin rawngbâwlna atâna thil tûl leh pawimawhte hi kan mausâm mai tûr a ni lo va, rawngbâwl tûr hian kan inbuatsaih a pawimawh thîn a ni.

ZIRLAI - 9

ISUA RAWNGBÂWLNA TLÂNGPUI

Bible chhiar tûr: Matthaia 10: 5-10

Thuvawn: *Ramhuai bawlhhlawhte pawhin amah chu an hmuh apiangin a hmaah bawkkhupin, "Nang Pathian Fapa chu i ni," tiin an au thîn a. (Marka 3: 11).*

Thuhmahruai:

He khawvêla Isua rawngbâwlna hi hmun thumah a then phawk theih a; Palestina ram chhim lam Judai ramah bul a tan a, chu mi hnuin hmar lam Galili ramah a rawng a bâwl leh a, chumi hnuah chuan hmun hrang hrangah a zin kual vêl niin a lang. Isua hian kum engzât a nih amang chiahin nge rawng a bâwl tan tih hi hriat chian a har hle a, mahse rawng a bâwl tan hian kum 30 leh 35 inkâr vêl chu ni ngeiin an ngai. A rawngbâwlna hmun hi Judate inkhâwmna in Synagogue te, Galili dâl kam te, inah te, thlalêr leh tlâng ramah te a ni.

Isua zirtîrnate kan luh chilh hmain a rawngbâwlna tlângpui kan thlir ho dâwn a ni.

1. Zirtîrte koh:

Isuan rawngbâwlna a tan dâwn hian amah maia bul tan lovin zirtîr mi 12 a ko a; hêng a kohte hi hna chi hrang hrang nei leh thawkte an ni a, an hna kalsana amah zui tûrin a ko a ni (Isua zirtîr 12 te hming kha kan thawh khâwm theih chuan thawh khâwm ila). Hêng zirtîr a kohte hi *Apostol* tia koh an ni thîn a, a awmzia chu 'tirh chhuah' emaw 'thuchah kengtu' emaw 'palai' tihna a ni a. Juda Iskariotan Isua a mantîr a, an zînga a

tel ve tâk loh hnu khân a aiawh tûrin Matthia an thlang ta a ni (TT 1:26). Hêng mi sâwm leh pahnihte hian Isua hnênah eng emaw chen an zir hnuin, rawngbâwl tûr leh dam lote tidama Pathian ram thiltihtheihna hmang tûrin a tîr chhuak a ni (Mt 10:5-15; etc).

2. Fel takin a rawngbâwlna tûr a ruahman:

Isuan he khawvêla rawng a bâwl chhûng hi kum thum leh a chanve emaw vêl nia ngaih a ni a, he mi chhûng hian hlâwk taka rawng a bâwl theih nân ruahmanna fel tak nêh rawng a bâwl a, Palestina ram pum puiah a rawngbâwlna chu a darh hman a ni. A hmasa berah chhim lam aṅga bul ṅanin Judai ramah rawng a bâwl a, Judai ramah hian thla kua vêl rawng a bâwl niin an ring a. Judai rama a rawngbâwlna a kalsan dâwn hian Juda-hoten an tlawh duh miah loh Samari ram a kal tlang a, Samari hmeichhia nêh inhmuin Samari mi tam takin amah an rin phah a ni. Hemi hnuah hian Galili ram, Palestina hmâr lamah kalin kum khat vêl rawng a bâwl nia rin a ni a. He mi hnu hian Palestina ram hmun tin, khaw lian leh khaw tê te fangin rawng a bâwl a, khawvêl sual tiana a thihna hmun tûr Jerusalem chu a pan hret hret zêl a; a hun tâwp chu Jerusalem khuah a hmang ta a ni.

Hêng a rawngbâwlna zawng zawng hi Israel mi zawng zawngten Pathian ram Chanchin Ṭha an hriat theihna tûra ruahmanna a ni a, fel takin a rawngbâwlna tûr hi a ruahman a ni.

3. Pathian ram Chanchin thu a puang chhuak:

Isua thuchah laimu chu Pathian ram chanchin a ni a, Pathian ram chu an zîngah a lo thleng tawh a ni tih hi

hriattîr a tum ber a ni. Pathian ram an zînga a thlen thu chu thuin a sawi a, Pathian ram chanchin chu tehkhin thu hrang hrang hmangin a sawifiah a; chu mai chu ni lovin Pathian ram thiltihtheihna chu a thiltih mak hrang hrang nêna puang chhuak a, dam lote tidamin, mitthite a kai tho va, ramhuaite a hnawt chhuak a; hêng zawng zawng hi Pathian ram chhinchhiahna chu a ni, tiin a sawi thîn (Mt 10:1).

4. Isua rawngbâwlina mipui a hîp:

Isua rawngbâwlina hi a tla tha êm êm a, mi tam tak a hîp khâwm a, hun fianrial pawh nei lo khawpin mipuiin an zui a ni. Chuvângin, mipui 5000 chuang hrai a ngai a, amah pawh inthiarfihim a ngaih phah hial thîn a ni. Hêng hi a chhan chu a hun laia Israel zirtîrtute ang lova thunei taka a tawng chhuah thîn vâng leh finnaa a khah vâng a ni. Mi tam takin Israelte beisei Messia a nih ringin, Israelte chu Rom sawrkâr laka chhan chhuak tûrin an beisei a, Israelten Messia an beisei dân a dik loh avângin Isua hian a rawngbâwl chhûng hun tam zâwkah phei chuan Messia a nih thu hi sawi chhuak lo tûrin a khap thîn a (Mt 16:20), ramhuai zâwlten Messia a nih thu an puan chhuah dân pawhin a khap thîn a ni (Mk 3:11-12).

5. Isua rawngbâwlina-in dodâlna a tâwk:

Mipuiten nasa taka an zui laiin Pharisaite leh lehkhaziaktute aţangin dodâlna nasa tak a tâwk a ni. A chhan chu an awm dân dik lo chu tlang takin a sawisêl a (Lk 11:42-52), Juda-ho dân hrang hrangte chu a zâwm mumal lo va, Pathian Fapaah a inchhâl a, misual nia an ngaih chhiahkhawntute leh misualte zîngah a chêng a. Juda sakhaw hruaitute chu a chungah an lungawi lo

zual zêl a, a tâwpah pheï chuan an man a, kraws-ah an khenbehtîr ta a ni.

Kan hriat reng atân:

Lal Isua hian misualte chhandamna hna thawk tûr hian a ti mai mai lo va, ruahmanna fel tak nêh a rawngbâwl na hi a kal tlangpui a. He khawvêla a rawngbâwl chhûng hi kum tlêmte ni mah se, a rawngbâwl na chhunzawm tûrin zirtîr a siam a, kohhran a din bawk a, a thupui ber Pathian ram chanchin chu khawvêlah puan chhuahin a awm a, a awm zêl bawk a ni.

ZIRLAI - 10

ISUA RAWNGBÂWLNA HMANRUATE

Bible chhiar tûr: Marka 1:14-20

Thuvawn: *Isuan chûng thu chu a sawi zawh veleh, mipuiten a thu zirtîr chu mak an ti hle a; lehkhaziaktute ang lova thuneihna nei âwm taka anmahni a zirtîr avângin. (Matthaia 7:28-29).*

Thuhmahruai:

He khawvêlah kum 33 vêl a awm a, kum thum leh a chanve vêl rawng a bâwl a, a zirtîrna chuan khawvêl a dêng chhuak vek a ni. Chuvângin Isua leh a zirtîrna hi a hre Chiang apiangin an ngaisâng a; an nuna an tawn dân angin an hre thiam a, a zirtîrna dawngtu chuan zirtîrtu (rabbi) angin a hria a, a chhandamna hmu fuhtu chuan chhandamtu angin a hria a, a tihdamna changtu chuan tidamtu angin a hria a, a thianghlimna hmu fuhtu chuan mi thianghlim angin a hre bawk a, mi thenkhatin zâwlnei angin an hria a, mi thenkhat chuan, “Lalpa a ni,” an ti thung a ni. A zirtîrna ngaithla tûrin hmun hla tak tak atangin an kal khâwm a, meialh ang maiin a thu chu a darh a, khawvêl a thlâk danglam a ni.

Isuan a rawngbâwlna atâna hma a lâk dân hi kawng thum lian pui puiin a thlîr theih âwm e.

1. Thuhiril: Isua rawngbâwlna ki pui ber pakhat chu thuhiril hi a ni a. Rawngbâwlna a tan tirhin Pathian ram thu chu a rawn hril nghâl a (Mk 1:14). Pathian ram chanchin hi Lal Isua thupui ber a ni a, chuta lut tûr chuan mite a sâwm a, ngaihthah a hlauhawmzia erawh chu a hrilh thîn a ni.

A thuhiril tífiah tûr hian tehkhin thu a hmang hñem hle a, Chanchin Țha bu-ahte hian vawi 40 lai tehkhin thu a hmang a ni. Tehkhin thu a hmannate hi a thusawi tihchianna atân a ni a, chutih laiin tehkhin thu thenkhat chu a awmze inthupin a sawi Țhîn a (entirnân, buh chi thehtu tehkhin thu, Mt 13:3-23; Mk 4:2-20; Lk 8: 4-15). Hei hi a chhan chu Pathian ram zawngtu tak takte tân chauha sawi a nih vâng a ni (Mk 4:11-12). Lal Isua tehkhin thu sawite hi hlâwm lian pui pui pathumin an then a:-

- (1) Mihring nungchang tehkhin thu: Lungpui chung a in satu (Mt 7:24-27), Samari mi Țha (Lk.10:25 -37), etc.
- (2) Pathian ram tehkhin thu: Anțam chi tehkhin thu (Lk 13:18-21), Lova ro phûm rûk (Mt.13:44-46), etc.
- (3) Mihring chung a Pathian rorêlna tehkhin thu te: Fapa tlân bo (Lk 15:11-32), Talent kawltu (Mt 25 : 14-30) etc.

2. Zirtîr: Chanchin Țha bu-ahte hian Isua hi, ‘Zirtîrtu’ tiin vawi 45 lai sawi a ni a, zirtîrna hna chu Judate inkhâwmna in synagogue-ah te, in chhûngah te, thlalêrah te leh hmun fianrial, remchâng a hmuhna apiangah te a thawk Țhîn a. Pathian ram chanchin leh miten an lo dawn sawn dân tûr te, Pathian rama luh theih dân tûr te a zirtîr Țhîn. Isua zirtîrna danglam êm êmna chu Juda zirtîrtute ang lova thunei taka a zirtîr Țhîn vâng a ni (Mk 1:22; Mt 7:28-29). A zirtîrna a hlawhtlin êm êm Țhinna chhan chu, a zirtîrna chu a takin amahin a tih Țhin vâng a ni a; Țawngțai dân a zirtîr mai ni lovin nasa takin amah a Țawngțai a (Lk 5:16), misualte hmangaih tûra a zirtîr rualin amah ngei pawh an zîngah a tel Țhîn (Mt 9:10-12).

Isua hi zirtîrtu a nih mai bâkah a zirtîrna hna chhonzawm tûrin zirtîr a ko va, chûng a kohvate chu a thu zâwma, a nun dân entawna, a tâna palai hna rinawm taka thawk tûrin a ko a, a zirtîr bawk a ni. A zirtîrte chu nasa takin a buatsaih a, mawhpurhnate pein a tîr chhuak thîn a ni (Mk 6:7-13). Vâna a lâwn dâwnin khawvêl zawng zawngah kala zirtîr hna thawk tûrin a tîr bawk a ni (Mt 28:19).

3. Thil mak leh tihdam: Isua rawngbâwlna pui ber pakhat chu a thil mak tihte hi a ni. A thil mak tihte hian a thuhiril leh zirtîrnate chu a nemnghet thîn a ni. Chanchin Ṭha bu pali-ah te hian Isua thil mak tih hi wawi 35 kan hmu a ni. Isua thil mak tihte hi mitdawivaih ang a ni lo va, mitdawivaih hi chuan thil ni tak tak lo kha ni tak tak anga mite hriattîr a tum a, Isua thil mak tih erawh chu a tak taka thil thleng a ni. Isua thil mak tihte hi ramhuai hnawh chhuah, damlo tihdam leh thil mak dang a tihah te a thliar theih a ni.

Johana chuan Isua thil mak tihte hi ‘chhinchhiahna’ tiin a sawi thîn a; a chhan chu Pathian ram lo thleng chhinchhiahna leh Pathian lama awmze thûk zâwk (Theological significance) a neihzia târ lan a duh thîn vâng a ni. Entirnân, mipui 5000 hrai chu, ‘Isua chu nunna chhang’ (Jn 6:48) a nihzia târ lan nân a hmang a; mitdel tihdam chu, ‘khawvêl êng’ (Jn 9:6) a nihna chhinchhiahna atân; Lazara kaihtawh chu ‘thawhlehna leh nunna’ (Jn 11:25) a nihzia târ lan nân a ni.

Isua thil mak tihte hi mite a khawngaih avâng emaw a thiltihtheihna târ lanna atân emawa a tih mai a ni lo a, he khawvêlah Pathian ram a lo thleng mêk a ni,

tih târ lan nân a ni a. Ramhuai a hnawh chhuah hian sual leh a hnathawh chu hnehin an awm a ni tih a târ lang a, dam lote a tihdamin Pathian ram chu thlarau lam thil chauh ni lovin mihring pum pui chhandamna a nihzia a târ lang thîn a ni.

Kan nuna kan zir atân:

Lal Isua hian a rawngbâwlina chhunzawm tûr hian amah ringtu zawng zawngte hi min ko va, he khawvêla a awm laia a rawngbâwlina hmanruate pawh hi kan hman theih tûrin min hnutchhiah vek bawk a ni (Mk 16: 17-18). Amah anga rawngbâwlina hlawhtling nei tûr chuan amah ngei hi kan belh a, a ngaih pawimawhte kan ngaih pawimawh ve a, a tâna kan inpêk thûk leh zual a lo ngai thîn a ni.

ZIRLAI - 11

ISUAN ZIRTÎRTE A THLANG

Bible chhiar tûr: Matthaia 10:1-4

Thuvawn: *Tin, a hnêna an awm theih nân leh, thuhiril tûr leh ramhuaite hnawh chhuahna thu nei tûra a tirh chhuah theih nân, sâwm leh pahnih a ruat a. (Marka 3:14&15).*

Thuhmahruai:

Isua rawngbâwlnaa thil pawimawh tak mai chu zirtîr a koh hi a ni. Isua zirtîrte hi 'Apostle' tih an ni a, 'Tirh chhuah,' 'thuchah kengtu,' 'palai,' tihna a ni. Zirtîrte a koh dâwn hian a uluk hle a, zankhuaa a tawngtai hnuin a thlang a ni (Lk 6:12). Zirtîr a kohna chhan hi:- (1) a hnêna awma zir tûrin, (2) Pathian Ram Chanchin Tha thu hril tûr leh (3) Ramhuaite hnawt chhuaka an chung a thunei tûrin a ni (Mk 3:14-15). Bible-ah hian zirtîr thenkhat a koh dân a lan laiin, thenkhat a koh dân erawh chu a lang lem lo a ni.

Isuan zirtîr a kohte hi dinhmun inang lo tak tak, a then chu mi mâwl takte an nih laiin a then chu mi lehkhathiamte an ni. Mahse, an vai hian Pathian ram Chanchin Tha hril tûr chuan an tângkai vek a ni.

Zirtîrte chanchin hi a mal tê têtin a tlângpui kan zir dâwn a ni.

1. Petera: A hming dik tak chu Simona a ni a, mahse, Isuan 'Petera' tiin a thlâksak a (Mt 16:18), Grik tawng a ni a, a awmzia chu 'lungpui' tihna a ni a, Aramaik tawngin 'Kipha' tih a ni a (Jn 1:42), a awmzia a thuhmun

a ni. Galili mi, Kapernaum khuua chêng a ni a, sangha mantu a ni. Nupui a nei a, mahse, a fate chanchin Bible-in min hrilh lo.

Petera hi Isua zirtîrte zînga langsâr ber a ni a, Isua hnaih zualtu pathum zîngah a tel a, chûngte chu Petera, Jakoba leh Johana te an ni. Isua rawngbâwl na pawimawh, mi pathum bâk zirtîr dangte an tel lohna, hmêl danglamna tlângah te, Jaira fanu thi kaihtawhnaah te, Gethsemani huanah te a tel zêl a ni. Mi thâwm na tak leh paukhauh tak niin a lang a, a rilrua rawn thawk anga che nghâl zêl mi a nih avângin vawi tam tak a chesual a ni.

Lehkha zir sâng lo ni mah se, hruaitu tling tak a ni a, Isua zirtîrte zînga thusawitu ber leh hmahruaitu, mi huaisen tak a ni.

Kum AD 61 vêl khân Rom khawpui-ah a letlinga khêngbetin an tihlum niin an sawi.

2. Andria: Petera unaupa a ni a, a hming awmzia hi 'huaisen' 'pa' tihna a ni. Isua zuitu hmasa ber pahnih zînga pakhat a ni a, amaherawhchu, Isua hnîm hnai bertu zîngah chuan a tel lo. Isua zirtîr a nih hma hian Baptistu Johana zirtîr a lo ni tawh niin a lang (Jn 1:37-40). Andria hi 'Kristian Evangelist' tia koh a ni thîn a, a chhan chu Isua hnênah midangte hruai thîn mi a ni. A unaupa Petera a hruai a, mipui sângnga hrai nân naupang chhang leh sangha Isua hnênah a thlen a (Jn 6:8-9), Grik mite Isua hnênah a hruai thleng bawk a ni (Jn 12:20-22). Isuan a zirtîr atâna a koh hmasak ber ni mah se, lansarh tumin a bei ngai lo a ni.

Kraws-a khenbeha mârta niin an sawi a, a thihna hmun erawh chu sawi dân hrang hrang a awm a ni. An khenbehna kraws hi X anga kawkalh nia an sawi avângin kraws X anga inkawkalh hi ‘Andria Kraws’ an ti bik thîn.

3&4. Jakoba leh Johana: Jakoba leh Johana hi Jebedaia fapate an ni a, Kapernaum khuua chêng an ni a, an chanchin hi sawi kawp zêl a ni thîn. Johana hi, ‘Isuan zirtîr a hmangaiha,’ tia hriat a ni (Jn 13:23). Sangha mana ei zawng an ni a, Isuan lên an den laiin an unau hian a ko a ni (Mt 4:21). Johana hi Isua zirtîr a nih hma hian Baptistu Johana zirtîr a lo ni tawh niin a lang (Jn 1:35, 40). Johana leh Jakoba hi an thâwm a na viau a ni ang, Isuan, “Khawpui ri fate,” tiin a vuah (Mk 3:17). Isua hnîmhna bertu pathum zîngah an tel a, Isua thiltih pawimawhah chuan an tel zêl a ni.

Jakoba hi Isua zirtîrte zînga mârta thi hmasa ber a ni a, Lal Herodan khandaihin a sahlumtîr a ni (TT 12:1-2). Johana erawh chu kohhran a rawn tiah tih lai khân Petera nêan an inkawp hle niin a lang a, kohhran hruaitu ropui tak leh zirtîrna dik lo nasa taka dodaltu a ni. Rom khuuaah a kal a, tihduhdahna tâwkin, têl so-a thlâk a ni a, mahse him pialin a rawn chhuak niin an sawi. Rom lal Domitianan Patmos thliarkârah a tântir a, heta a tân lai hian inlârna hmu in Thupuan bu hi a zia ta a ni. Isua zirtîr zînga mârta lova thi awm chhun a ni a, tarkûn thlengin a dam a, a thuchah pui ber chu, “Unaute u, lo inhmangaih rawh u,” tih hi a ni.

5. Philipa: Philipa hi Bethsaida khaw chhuak a ni a, a hming hi Grik hming a ni a ‘Sakawr ngainatu’ tihna a

ni. Bible-ah hian a chanchin a lang tam lo hle a, a mizia ni awma lang chu thil a nihna Chiang taka hre duh mi, mi zakzum lam niin a lang. Isua hnênah ringtu zawng zawng tâna zawhna pawimawh tak mai a zâwt a, Lal Isuan, “Keimah hi kawng leh thu tak chu ka ni; keimaha kal lo chu tu mah Pa hnên an thleng ngai lo,” tih a sawiin, “Lalpa, Pa chu keini min hmuhtir ta che, chutichuan kan tân a tâwk ang,” a ti a. Isuan, amah hmu chu Pa hmu a ni, tiin a hrilh a (Jn 14:6-8), hei hi Isua hmuh hlutzia târlanna pawimawh tak a ni ta a ni. Hierapolis khuaah a letlinga khenbehin a mâtartar niin sawi a ni.

6. Bartholomaia: A hming awmzia hi ‘Tholomaia fapa’ tihna a ni a, Isua zirtîr hming ziah tlar zînga a lan bâkah hi chuan Bible-ah a lang tawh lo. Mi thiam thenkhat chuan Johana ziaka Nathanaela kha niin an ngai (Jn 1:42-51). Phrygia (Fru-gia) ramah Chanchin Ṭha a hril ni-a sawi a ni a, Armenia rama Albana ramah mâtartarin a thi, tih a ni.

7. Matthaia: Matthaia hi Kapernaum khuaa chêng a ni a, Alphaia fapa a ni a, Levia tia koh a ni bawk (Mk 2:14; Lk 5:27-28). Chhiahkhawntu a nih avângin Judaten an haw êm êm a ni. Chanchin Ṭha bu ziaktu a ni a, Isua chanchin pawimawh tak tak amah avângin kan neih phah a ni. A chanchina thil ngaihnaawm tak chu a hnathawhna hmunah Isuan a ko a, a hnathawh lai kalsanin Isua a zui nghâl ngam a ni. Misual zînga chhiar a nih avângin Judaten Isua an dem phah a, mahse, Isua hi misualte tâna lo kal a nihzia tilang Chiangtu pawimawh tak a ni. Meipuaia hâl hlum niin, Isua tân a mâtartar, tih a ni.

8. Thoma: Thoma hi Galili lam chhuak nia ngaih a ni. Bible-ah a chanchin a lang tam lo na a, India rama lo kal nia ngaih a nih avângin hriat a hlawh hle a ni. Mi huaisen tak niin a lang a, Isuan Lazara thi a kaihtawh dâwn khân Isua thah tumna a nasa tawh hle a, Jerusalem bul hnaia kal chu hlauhawm tak a ni tawh a, mahse, “A thihnaa thi ve tûrin i kal ve ang u,” tiin huaisen takin Isua kha a zui mai a ni (Jn 11:16). Thil chian duh mi a ni a, Isuan a kalsan tûr thu a sawiin a kalna tûr kawng chin a zâwt a (Jn 14:5), Isua a tho leh a ni tih amah ngeiin a chian hma loh chuan a awih duh lo (Jn 20:25). India ramah lo kalin khandaiha sahlumin a mârtar nia sawi a ni.

9. Jakoba: Jakoba pahnih an awm avângin, ‘Alphaia fapa Jakoba’ tia sawi a ni a, Matthaia nèn hian unau niin an ring. Bible-ah a chanchin eng mah sawi lan a ni lo. Bible pâwn lama a chanchin an sawiah chuan Rom sawrkâr hawtu niin an sawi a, Isua pawh hi Rom sawrkâr paihtlatu tûr niin a ring. Persia ramah kraws-a khenbehin a mârtar nia sawi a ni.

10. Simona: Simona hi a thil tih chanchin sawina Bible-ah a awm lo a; Matthaia leh Marka chuan, “Kanaan mi,” tiin an sawi a, Luka chuan, “Simona, Zelota an vuah,” tiin a sawi a, Tirhkohte 1:13-ah, “Zelot pawl a mi,” tih a ni bawk. ‘Kanaan mi’ tih leh ‘Zelot pawl’ tih hi thuhmun a ni a, Juda mi firfiak, dân zawm lama thahnemngai, ram dang mi an ram aṅga ûmchhuah duhtute an ni. Simona pawh hi Rom-ho hnawhchhuah duhtute zînga mi a ni ngei ang. Persia ramah mârtara thi niin an sawi.

11. Juda/ Thaddaia: Matthaia leh Marka ziakah ‘Thaddaia’ tih a ni a, Luka hian ‘Juda’ tiin a ziak thung.

Bible-ah a thil tih chanchin a lang tlêm hle a, Isua hnênah zawhna pakhat a zawh thu Johana ziakah kan hmu a (Jn 14:22). Mesopotamia ramah Chanchin Ṭha a hril a, Ararat-ah thala kah hlum niin a mârtar a ni.

12. Juda Iskariota: A hming hi Keriath khua a mi Juda tihna a ni a, Isua mantîrtu a nih avângin a lâr phah hle. An pâwl pawisa vawngtu (treasurer) niin a lang a, mi duhâm, mi rinawm lo, a ni (Jn 12:6). Zanriah hnuhnûng an kîl laiin Isua chu Puithiam lalte hnênah tangka sawmthuma hlawha mantîr tûrin a chhuahsan a, Isua chu fâwpin a mantîr ta a ni (Mt 26:48-49). Hemi hnuah hian a inçhîr a, a pawisa chu a pe lêt leh a, a inâwkhlum ta a ni (Mt 27:3-5). A aiawh tûrin Matthia an thlang leh a ni (TT 1:26).

Kan hriat reng atân:

Isuan zirtîr a thlante hi an inpawlhsawp hle a, lehkha thiam lo te, sawrkâr hna thawk te, Rom sawrkâr haw êm êmtu leh, Rom sawrkâr tâna thawk te, chhiahkhawntu misual te, Juda dâna duhtui êm êm te a thlang a ni. Isua hi mi ṭha ber leh misual berte tân pawh a lo kal a, amah zui tûr leh a rawngbâwl tûr hian misual berte pawh a duh vek a ni. Isua hi tu nge a nih tih miin an hriat chian chuan a hnêna inhlân hi tumahin an hreh lo a, lâwm takin an inhlân ṭhîn a ni.

ZIRLAI - 12

ISUA ZIRTÎRNA THU LAIMU - PATHIAN
RAM

Bible Chhiar tûr: Marka 1:14-15

Thuvawn: *“Pathian ram chu hmuh theihin a lo thleng lo ve; ‘Enteh u, heta hi!’ emaw, ‘Sawta saw!’ emaw an ti hek lo vang; ngai teh u, Pathian ram chu in zîngah a awm a ni,” a ti a, a chhâng a. (Luka 17: 20b-21).*

Thuhmahruai: Pathian ram hi Lal Isua zirtîrna laipui a ni a, Pathian ram thu hi a zirtîr a, Pathian ram rawng a bâwl a, Pathian ram hlutzia leh Pathian ram hnâwltu nih a hlauhawmzia thlengin a zirtîr thîn a. A thu hril te, a zirtîr te, a thil mak tih zawng zawngte chuan Pathian ram a thlîr (focus) vek a ni. Lal Isuan Pathian ram a sawi hian lo thleng hnai angin a sawi a, a thleng tawh angin a sawi bawk a, lo la thleng tûr angin a sawi bawk thîn. Chumi awmzia chu, Lal Isua he khawvêla a lo kalin Pathian ram chu a lo thleng tawh a, a famkimna erawh chu Lal Isua lo kal leh hunah a thleng dâwn a ni. Chuvângin miin Pathian ram Chiang taka a hriatthiam chuan Chanchin Ṭha awmzia tak tak a hrethiam ngei ang.

1. Pathian ram awmzia: Chanchin Ṭha ziaktute, Marka leh Luka te chuan, ‘Pathian ram’ tih ṭawngkam hi an hmang thîn a, Matthaia erawh chuan Judate rilru put dân zuiin Pathian hming pehhêl nân ‘vân ram’ tiin a hmang thung. A awmzia erawh chu thuhmun a ni. Johana chuan ‘chatuan nunna’ emaw ‘nunna’ tiin a sawi thung. Pathian ram chu he khawvêla lal ramte anga ram

ri leh zau zawng nei a ni lo (Lk 17:20-21). Pathian lalna leh rorêlna hmun a ni. Chumi awmzia chu, Pathian duh zâwng tiha a awmna hmun apiang hi Pathian ram thlenna chu a ni. Lal Isuan ƣawngƣai dân a zirtîrin, “I ram lo thleng rawh se,” a tih khân Pathian ram awmzia a rawn sawi fiah nghâl a, “I duh zâwng vâna an tih angin leia mi’n ti rawh se,” a ti a ni. Chuvângin Pathian ram chu khawi hmun pawh Pathian duh zâwng tiha a awmna hmun apiang hi a ni. Mimal nunah, chhôngkuaah, kohhran leh khawtlângah, kan ramah a thleng thei a ni.

2. Pathian ram hlutna: Pathian ram hi he khawvêla Lal Isua lo kal chhan a nih avângin a ngai pawimawh a, a hlutzia pawh kawng hrang hrangin a târ lang thîn a ni.

(1) Pathian ram chu sual leh thil ƣa lovin a chîm buai lohna a ni: Pathian ram hi he khawvêlah a la thleng famkim lo a, an nuna Pathian ram chang tawhtute chuan a famkim lo thleng tûr chu an thlîr tel thîn. Chu Pathian ram kan thlir mêka chu sual avângin kan tuarna zawng zawng te, kan hrehawmna te tihkiana a awmna hmun tûr a nih avângin a hlu êm êm a ni (Thup 21:4).

(2) Pathian ram chu neih zawng zawng chîn phahna khawpa hlu a ni: Lal Isuan Pathian ram chanchin a zirtîrin a hlutzia a sawi a. “Vânram chu lova ro phûm rûk ang a ni; chu chu miin a hmu a, a thukru a; a lâwm avângin a neih zawng zawng chu a va hralh a, chu lo chu a lei ta a,” (Mt 13:44-46). Lal Isuan mi hausa tlangvâl Pathian rama lût tûra a sâwm khân a neih zawng zawng hralh a, a hnêna kal tûrin a sâwm a, mahse, tlangvâl chuan a phal lo va, Lal Isuan pawl a ti êm êm a ni (Mt 19:16-24).

(3) *Pathian ram chu piangsual phah khawp pawha hlu a ni:* Lal Isuan Pathian ram hlutzia a sawi rual hian Pathian rama luh loh hlauhawmzia pawh a târ lang tel thîn a. “I kutin emaw, i kein emaw a tihtlûk che chuan, tan la, paih daih rawh; kut pahnih emaw, ke pahnih emaw neia kumkhaw meia paih ai chuan, piangsualin emaw kebaiin emaw nunnaa luh i tân a tha zâwk,” (Mat 18:8). Thil kan tihsual avânga kan taksa pêng tan tak tak emaw lam a ni lo a, mahse, Lal Isua hian min kawhhamuh a tum chu Pathian rama luh a hlutzia leh luh loh râpthlâkzia a ni.

3. Pathian ram mite nihphung: Lal Isua zirtîrna tam tak hi Pathian rama mite nun dân tûr leh Pathian ram mite nihphung tûr hi a ni. Matthaia bung 5-7 chhûngah hian Matthaia hian fel takin a rawn târ lang a. He khawvêla kan thil thlîr dân leh Pathian ramin a thlir dân danglamzia tilang tûrin, he khawvêla rethei te, lungngai te, tihduhdah tuarte chu Pathian rama chan tha chang tûr an nih thu a zirtîr a (Mt 5:3-11). Pathian ram chu hmangaih nain ro a rêlna hmun a ni a, Pathian ram mite chuan an hmêlmate pawh hmangaih tûr an nih thu te (Mt 5:43), ‘dân rangkachak’ tia an sawi thîn, “Miin i chung a an tiha i duh tûr ang apiang chu, mi chungah pawh ti ve rawh,” (Mt 7:12) tia a zirtîrna chu dân zawng zawng khaikhâwmna, Pathian ram nih phung târlanna a ni a, Pathian ram mite chu chutianga nung tûrin a zirtîr a ni. Pathian ram mite nunphung atâna hria se a duh êm êm chu, Pathian ram mite chu Pathianin an mamawh a ngaihtuhsak thîn avângin khawvêl thil zawng zawng aiin, “Pathian ram leh a felna chu zawng hmasa zâwk rawh u, tichuan chûng zawng zawng chu a pêk belhchhah dân che u nia,” (Mt 6:33)

tiin a zirtîr a ni. A tâwi zâwngin, Lal Isua zirtîrna zawng zawng hi Pathian ram nihphung tûr a ni a, he khawvêlah hian thleng famkim thei rih lo mahse, a famkim a lo thlen hun erawh chu a la awm dâwn a ni.

4. Pathian ram luh theih dân:

Pathian rama luh theih dân tûr hi Isuan Chiang takin a sawi a, "Hun chu a lo thleng ta, Pathian ram pawh a lo hnai ta; sim ula, Chanchin Ṭha hi ring rawh u," (Mk 1:15) tiin. Hetah hian Pathian ram luhna tûra thil pahnih kan hmuh chu sual simna leh Isua Chanchin Ṭha puan chhuah, rin hi a ni. Johana pawhin, "Sim rawh u, vânrâm chu a hnai tawh e," tiin a sawi bawk a. Isua leh Johana te hian simna thu an sawi hi sual avânga inchiârna satliah mai an sawi lo va, Chanchin Ṭha rin avânga mihring nun danglam vekna thu an sawi a ni. Chutichuan, Pathian ram luh theihna chu miin Chanchin Ṭha avânga a sualte sima Pathiana rinna nghat a, a tlûk luhna hi a ni.

Kan hriat reng atân:

Pathian ram chu he khawvêla Lal Isua a lo kal khân a lo thleng a, Pathian ram chuan mite thinlungah chî tê tak tê angin a thawk a, a thang lian zêl a, mihring pâwn lam a nghawng a, chhungkua, khawtlâng, kohhran leh ram a fan thîn. Tûnah chuan Pathian ram mite leh Pathian ram mi la ni ve lote nêh kan chêng tlâng a, mahse, Pathian ram famkim a lo thlen hunah chuan Pathian ram mite chauhin a famkimna chu an chang ang a, Pathian ram mi ni ve lote chu an zîngah an chêng ve thei tawh lo vang.

ZIRLAI - 13

**TLÂNG CHUNGA THUSAWI -
NIHLAWHNA**

Bible chhiar tûr: Matthaia bung 5 hi a theih anga tam zirtirtu in chhiar pui se.

Thuvawn: *Rilrua retheite chu an eng a thâwl e; vânrâm an ta a ni si a. Lungngaite chu an eng a thâwl e; thlamuanin an la awm dâwn si a. (Matthaia 5:3-4).*

Thuhmahruai:

Tlâng chungá thusawí hi Isua zirtîrna hlâwm khâwm a ni a, Matthaia chuan, “Mipuite chu a hmuhin tlângah a kal chho a,” tiin bul a òan a (Mt 5:1); zirtîrna a pêk zawhin, “Tlâng ata chu a lo chhuk hnuin,” tiin a ti tâwp a (Mt 8:1). Chuvângin, he mi chhûnga Isua zirtîrnate hi ‘Tlâng chungá thusawí’ tiin Pathian thu zir mite chuan an phuah a ni. Marka leh Luka chuan hmun khata dah khâwm lovin hmun hrang hrangah an târlang thung. Isua zirtîrna pawimawh tak tak a nih avângin vawi thum zirah kan hmang dâwn a, vawiinah hian Matthaia bung 5 chhûnga mi kan zir dâwn a ni.

1. Nihlawhna (Mt 5:3-12): Isua chu a rawngbâwlina mamawhin dam lo te, ramhuai man te, zeng leh mi chi hrang hrangin an rawn pan khâwm a, chûng mite hnênah chuan Pathian Ram mite nihlawhna, khawvêlin nihlawh a tih nêna danglam daih mai chanchin a zirtîr ta a ni. Pathian ram mite nihlawhna chu khawvêla nihlawhna nêna tehkhin rual a ni lo a, thil inkalh tlat a ni zâwk a; khawvêla retheite chu an la hausa dâwn a, lungngaite chu an la hlim dâwn a, khawvêla tê berte

chu mi lian an la ni dâwn zâwk a ni. Chuvângin, khawvêl thlîra lungngai mai lo tûr leh Pathian rama an chan ðat tûrza chu thlîr zâwk tûrin a zirtîr a ni. Hei hi Pathian mite leh zâwlneite pawhin an lo thlîr ðhin dân a ni.

2. Chî leh Êng tehkhin thu (Mt 5:13-16): Isuan amah zuitute chu chî leh êng angin a tehkhin leh a. Chî chu thil tihthianghlimna, thil vawn ðatna leh ei tûr tituitu a ni. Isua hian nun thianghlim leh thil ða tih chungchâng hetah hian a zirtîr a. Miin a nih dân tûr (quality) a hloh chuan chî,alna nei tawh lo leh êng, khuh bo tlat ang an ni dâwn a ni. Chuvângin, Isua zuitute hian kan nihna kan vawng nung tûr a ni a, nun thianghlim, mi dang tâna îtawm leh ei theih tûrin kan nung tûr a ni.

Khawvêl êng min tih hian thil pawimawh tak pahnih a keng tel a, êng chuan mi mit a la a, miin an en bîk ðhin ang hian ringtute pawh hi miin min en bîk a, kan chêt ze tinrêng an thlîr bîk ðhin a. Tin, khawvêl hi Isua tel lo chuan ‘thim’ a ni a, chu thim zînga Isua êng pe chhuak tûr chuan min duh bawk a ni.

Isuan ‘lei chí’ (the salt of the earth) leh ‘khawvêl êng’ anga min tehkhin hi min chawimawina leh kan dînhmun min dah sânzia lantîrna a ni bawk a. Chî leh êng awm lovin khawvêl hi a awm thei lo ang bawkin Isua zuitute hi khawvêl mamawh kawltute kan ni.

3. Dân chungchâng (Mt 5:17-48): Isuan Pathian ram lo thleng mêk tâna a thawhnaah hian Juda-ten, “Mosaia dân a bawhchhia,” tiin nasa takin an sawisêl ðhin a, chawlhnia ðanpui ngai a ðanpui pawh an sawisêl ðhin.

Mahse, Isua hian Pathianin dân a pêk awmzia tak tak leh dânin a tum tak hriattîr a tum a, dân bawhchhetu ni lovin dân tifamkimtu a nih zâwkzia a târlang a ni.

Israelte hian ‘thu sâwm pêk’ tiamin dân 613 lai an nei a, hêng dân zawnz zawnz zawnz mai piah lamah hian Pathian ram lo thleng tûrah chuan kan tih tûr a awm a ni tih hriattîr tumin Isuan a zirtîr a. Israelte chuan dânin ‘tual that suh’ a tiha an thah loh khân an lungawi tâwk a, Pathian ram dânah erawh chuan miin tualthah duhna thinlung pu khawpa a thinrim khân a ti dik tawh lo a; dân chuan ‘uirê suh’ a tiha an uirê loh khan an lungawi a, mahse Isua chuan uirê duhna thinlung kha a dik lo, a ti a ni. Pâwn lama kan chêt dân zawnz zawnz hi kan thinlunga kan ngaihtuahna aţanga lo chhuak a nih thin vâng a ni.

Pathian duh dân chu Israelte hnênah dân hmanga puan chhuah a lo ni tawh a, mahse, Israel-ten an hriatthiam dân erawh chu a famkim lo a ni. “Ha aiah ha, mit aiah mit,” tia phuba lâkna dân lo awm chu Pathian rama Isua zirtirnaah chuan hmangaihna dânin a thlâk a, hmêlmate chu hmangaih tûrin a zirtîr ta zâwk a ni.

Kan nuna zir tûr:

Nihlawhna chungchângah te, vanneihna chungchângah te khawvêin nihlawh a tih leh vannei a tihte hi Isua zirtirna nê chuan a dang daih thîn a, chu chu khawvêlin a hrethiam lo thîn. Vawiin thleng pawhin mi tam takten Isua kan zui dân hi khawvêlin vanneihna a tih chang tûrin kan beisei fo thîn. Mahse, Isuan min thlenpui a tum hi chu chatuan daih nihlawhna, vanneihna a ni a, chu chu ringtuin a hriatthiam a pawimawh thîn a ni.

ZIRLAI - 14

TLÂNG CHUNGA THUSAWI - LÂWMMAN DIK

Bible Chhiar tûr: Matthaia bung 6 hi kan hun neih dân a zirin a tam thei ang ber chhiar theih ni se.

Thuvawn: *In thil ða tihte mi hmuh âtân, mihring mit hmuha ti lo tûrin fîmkhur rawh u; chuti lo chuan in Pa vâna mi hnênah chuan lâwmmán in nei lovang. (Matthaia 6:1).*

Thuhmahruai: Matthaia bung 6 atângin Isua zirtîrnate kan zir leh dâwn a. He bung chhûngah hian Isuan lâwmmán hmuh dân dik leh dik lo vawi thum lai min hrilh a, mi hnêna thilpêk dân dik, Pathian hnêna ðawngtâi dân dik leh chawnghei dân dik te min hrilh a, Pathian ram chu engkim aia a pawimawh hmasak zia thute min zirtîrna a ni.

1. Pathian biak dân dik (Mt 6:1-18): Isuan Judaho, a bîk takin Pharisaiho sakhaw rawngbâwl dân - mi rethei thil an pêk dân, an ðawngtâi dân, an chawnghei dân te hi pâwn lam thil chauha ti an nih ðin avângin a sawisêl nasa hle ðîn a. Mite fak hlawh an duh avângin an ti a, anmahni lamah chhûng lama takna rêng rêng awm lo chu a hmuhsak ðîn a ni. Isua chuan midangten an hriat loh lai pawha an thiltih engkim chu Pathian chuan a hmuh vekzia a zirtîr a, chu chu Pathian biak dân dik tak chu a ni a, mihring ni lovin Pathianin an lâwmmán chu a pe zâwk dâwn a ni, tiin.

Isuan ringtute tâna lâwmmán a sawi hian khawvêl thil hmuh theih angin a sawi lo va, Israel-ten

lâwmman an beiseina chu he khawvêl thil hmuh theihah hian a ni thîn. Isua ringtuten hrehawm te, harsatna te, tihduhdah thlenga an tuar lai hian, lungawina te, thlamuanna leh hlimna te hi a pe zâwk thîn a; he khawvêl piah lama chatuan nunna awm tûr chu a thlîrpui zâwk thîn a ni. Chu lâwmman dik tak chu khawvêl leh mihringte ni lovin Pathianin a pêk tûr a ni a, chu chu zawng zâwk tûrin a zirtîr a ni.

2. ƧawngƧai dân dik (Mt 6:5-15): Pharisaite leh Rabbi-te hi an ƧawngƧai peih êm êm a, ni khatah hian vawi thum, zîngah, chhûnah leh tlâiah an ƧawngƧai thîn a. Rabbi-te chuan, “Thîr banga in hung aiin ƧawngƧainaa in hung hi a chak zâwk a ni,” an ti a. Nilênga an ƧawngƧai loh chuan Pathian hnênah ngaihdam an dîl thîn a ni. Mahse, an tihsual chu, miin ƧawngƧai peih tia an sawina tûrin hmun lûn laiah rei tak tak an ƧawngƧai a, an sawi ngai an sawi nawn an sawi nawn a; miten an fak thîn a, an lâwmman an dawng nghâl a ni. Pathian chhân tlâk ƧawngƧaina chu a rei leh rei loh lam emaw, an ƧawngƧai thiam leh thiam loh lam emaw ni lovin, thînlung tak taka Pathian hnêna ƧawngƧaina a ni a, chutiang taka an ƧawngƧai theihna tûrin Isuan a zirtîrte ƧawngƧai dân tûr a zirtîr a.

Pathian chu kan hlauh tûr leh hla taka awm ni lovin, ngaina taka Pa anga kan biak tûr a nih avângin, “Kan Pa,” ti a au tûrin a zirtîr a. Pathian ram chu ringtutin a thlîr ber tûr a nih avângin Pathian ram lo thlentîr tûra Pathian hnêna dîl tûrin, “I ram lo thleng rawh se,” ti tûrin a zirtîr bawk a. Pathian ram chu Pathian duh zâwng tihna hmun a nih avângin, “I duh zâwng vâna an tih angin leia mí'n ti rawh se,” tiin Pathian duh dân

kan nun theih nân min dîl tîr a. Pathian ram zia (nature) chu duhâmna tel lova - nitin kan mamawh min pe tûra dîlna, sual laka Pathianin a mite a vênna a nih avângin a duh zâwnga kan mamawhte dîl tûrin a zirtîr bawk a ni. Isuan ɣawngɣai dan min zirtîr hian Pathian chu chawimawi bera awm tûr leh a ram chu ringtute nghahhlelh ber ni tûrin min zirtîr a, ringtute ɣawngɣaina atâna entawn tûr (model) min pêk a ni a, a hlu êm êm a ni.

3. Pathian ram dah hmasak (Mt 6:19-34): He lai chângachte hian Isuan hriattîr a duh êm êm chu Pathian duh zâwng leh Pathian rorêlna chu miin a thinlungah dah pawimawh ber se, tih hi a ni. A zirtîrna dawngtuten an hriatthiam theihna tûrin kawng hrang hrangin chu chu a hrih fiah a. He khawvêla ro sumte chu ral leh mai tûr an nih avângin vânah ro khâwl khâwm tûrin a zirtîr a (Mt 6:19-21). Pathian hnêna kan inpêkna chu thil dang engmahin a pawlh buai loh, a hnêna thinlung zawng zawng hlan tûr a nihzia târ langin, “Tumahin hotu pahnih rawng an bâwl kawp thei lo,” (Mt 6:24) tiin a zirtîr bawk a. Pathian chu he khawvêla kan mamawh zawng zawng min hriatsaktu a ni a, mihring mai ni lovin ramsa te, sava te, thing leh mau zawng zawng te pawh an mamawh ngaihsaktu a ni. Chuvângin, khawvêl thil lungkham luat avânga amah theihnghilh lo tûrin leh kan mamawh hmasa ber Pathian ram chu dah hmasa tûrin a zirtîr a ni. Pathian ram mite tân chuan he khawvêla kan mamawh hi a pawimawh hmasa ber a ni lo a, rinnain Pathianin a mite tâna a tihsak tûr chu an thlîr zâwk tûr a ni. “A ram leh a felna chu zawng hmasa zâwk rawh u, tichuan chûng zawng zawng chu a pêk belhchhah ang che u,” (Mt 6:33) tih hi Lal Isuan amaha innghatte tâna a tiam chu a ni.

Kan nuna kan hriatreng atân:

Pathian rawng kan bâwl hian mite fak hlawh nih duh hi a awl hle a, chu chuan Pathian hmêl hi a hlih thei thin a ni. Kan rawngbâwl na engkim hi Pathian tân leh Pathian vâng a ni tûr a ni a, chutianga rawngbâwl thînte chu Pathianin lâwmman a la pe ngei dâwn a ni.

ZIRLAI - 15

TLÂNG CHUNGA THUSAWI - PATHIAN RAM MITE AWM DÂN TÛR

Bible Chhiar tûr: Matthaia 7 hi kan hun neih dân azirin a tam thei ang chhiar ni se.

Thuvawn: *Nunnaa kalna kawngka chu a zîm a, a kawng pawh a chêp bawok a, a hmutute pawh tlênte an ni. (Matthaia 7: 14).*

Lal Isua zirtîrna laimu leh a tum ber chu Pathian ram a ni a, chu Pathian rama mite an luh theihna tûra Pathian leh mihring inkâra inlaichînna ða buatsaih chu Lal Isua lo kal chhan a ni a. Pathian leh mihring inkâra inlaichînna ða chuan mihring leh mihring inkâra inlaichînna ða a keng tel nghâl ðîn a ni. Matthaia bung 7-ah pawh hian Pathian rama lût tûra sâwmna leh Pathian ram a vâwrtâwp a thlen hun chungchâng Isuan min zirtîr a, chumi kârah chuan Isuan a ngaih pawimawh mihringte inlaichînna thu min zirtîr tel bawok a ni.

1. Kan mihringpuite laka nun dân tûr (Mt 7:1-5, 12): Isua zuitute nun dân tûr thar chuan kan mihring puite laka kan rilru put dân dik a phût a. Kan mihring puite kan sawisêlna leh kan tehna ang bawok chu mi dang pawhin min tehna tûr a ni tih sawiin, entîrna atân kan mita khanchhuk awm reng si a, mi dang mita hmawlh tê tak tê awm ngaimawh nêh a tehkhin a ni. Chumi awmzia chu, tu mah hi mi dang sawisêl tûr khawpa fel leh ða kan awm lo a ni. He ta 'sawisêl' a tih hian mi dangte thiam loh chantîr tûra endik a kâwk zâwk mah

a, mi dangte dik lohna târlang tûr chuan mahni lam kan inen fiah hmasak phawt a tûl a ni. Midangte thiam loh chantîr tûra i endik dâwn a nih chuan mahni inenfiah hmasa phawt rawh, tih hi a sawi tum ber a ni.

Châng 12-ah hian ‘Dân rangkachak’ tia an sawi thîn chu Isuan a zirtîr a. Mi chung a thil tha lo ti lo tûra zirtîrna satliah mai ni lovin, mi chung a tha ber, keimahni ngei pawhin kan duh tûr chu ti tûra inzirtîrna a ni.

2. Pathian hnêna dîlna (Mt 7:6-11): Isuan Pathian ram mite chanvo hlu tak a sawi a; an chanvo chu Pathian hnêna inpêk luhna maia tâwp lovin Pathian hausakna chhiar sên rual loh chu an chanvo a ni tel a ni tih sawiin, chu chu mi tinin an hmuh theihna tûrin dîl a, zawng a, kik tûrin a zirtîr a ni. Hei hian Pathian hnêna thil dîl awmzia tak tak a târlang a, tih tak zeta dîltute hnênah hian Pathianin an thil dîl chu a pe thîn a, fa-in a pa hnêna thil a dîl chuan thil tha a pe thîn angin, Pathian pawhin a fate tân thil tha a pe thîn a ni.

3. Thil pahnih (Mt 7:13-27): Tlâng chung a thusawi hian thil pahnih khaihînin, Pathian ram dinhmun kawng thumin a târlang a.

(1) Kawng pahnih (Mt 7:13-14): Kawng zîm chuan chatuan nunnaah a hruai lût a, kawng zau erawh chuan boralnaah a hruai lût thung a. Pathian ram lût tûr chuan kawngka zîma lût tûrin a zirtîr a ni. Mihring nunah pawh hei hi a dik a, hlawhtlinna chu thawhrimna atangin a lo awm thîn a, mi dâwngdah chu a hlawhtling thei lo. Pathian ram lût tûr hian harsatna leh hrehawm

tam tak kan tuar a ngai thîn a, chu mi tuar chhuaktute chuan nunna chu an chang thîn a ni.

(2) Thing pahnih (Mt 7:15-23): Zâwlnei der leh zirtîrtu derte hriat theihna tûrin thing rah tha leh rah tha lo hmangin entîrna a sawi a. Mi tam tak chuan Pathian thute chu zirtîrin sawi ve thîn mahse, anmahniah thu tak chu a awm loh avângin rah tha an chhuah ngai lo a ni. Tha âwm takin an lang a, mahse, chinghne berâm vun sin ang lek an ni a, chutiang mite chu an rahah a hriat thîn avângin an rah chu en thîn tûrin a zirtîr a. Pathian ram a taka a lo thlen hunah chuan a dera, “Lalpa, Lalpa,” ti thîntute chu Pathian ramah chuan hriat an ni lo ang a, Pathian duh zâwng titute chauhin Pathian ram chu an lût dâwn a ni.

(3) In lungphûm pahnih (Mt 7:24-27): Pathian ram a taka a lo thlen hunah chuan pâwn lam lan dân mai kha Pathianin a en dâwn lo va, chhûng lama takna kha a en dâwn a ni tih târlanna atân in pahnih lungphûm chanchin a sawi a. Pakhat chu tiauw dúp chungah a sa a, a pâwn lamah chuan tha ve vurin lang mahse, rorêlna ni-ah erawh chuan nasa takin a la sawp dâwn a, pakhat erawh chuan lungpui chungah a lungphûm a phûm a, rorêlna niah pawh fiah a dâwl dâwn a ni.

Kan hriat reng atân:

Isuan hêng zirtîrna hrang hrang a pête hi Pathian rama kan luh theihna tûr leh Pathian ramah chuan chanvo kan neih theihna tûra zâwm turin min duh a. Isua thu zâwmtute chu mifing, lungpui chungah in satu ang an ni dâwn a ni.

ZIRLAI - 16

ISUAN AMAH ZUI TÛRIN MIN SÂWM

Bible chhiar tûr: Marka 8:34-38

Thuvawn: *Tin, Isuan a hnênah, "Tu pawh leilehnaa kut nghata hnung lam en chu, Pathian Ram mi ni tlâk a ni lo ve," a ti a. (Luka 9:62).*

Thuhmahruai:

Isua chu khawvêla a awm laiin mi tam takin an zui a, a zirtîrna an ngaithla a, an mamawh ei tûr a pe a, an natnate a tihdamsak a, thil mak tam tak a tihsak thîn a ni. Mi tam takin amah chu zui mahse, tûmahin Isua zui awmzia an hre fiah lo a, anmahni hamthamna tûr ngaihtuah chungin an zui a ni.

Isua chuan, miin tu nge nia an hriat a zirtîrte a zâwt a, mite chuan zâwlnei Elija emaw, zâwlnei tu ber emaw lo tho leh te, Baptistu Johana, Herodan a lu a tansak tawha kha emaw a nih an rin thu an hrilh a. Isuan, anmahni ngeiin tu nge nia an hriat tia a zawh chuan, "Krista chu i ni," tiin Peteran a chhâng a (Mk 8:27-30). Isua chuan Krista an zuia chu tunge a nih, amah zuitute chanvo chu engnge a nih chiah a hrilhfiah ta a ni.

1. Isua zui chu mahni inphat hi a ni: 'Mahni inphat' tih awmzia chu mahni nihna zawng zawng paih thlâkna a ni. Amah Isua ngei hi misualte min chhandam tûra mahni inphat hmasa ber chu a ni a. Vânah Pathian angin a awm thei lo a, Pathian nihna chanvo pawh a thlahlel thei lo va, khawvêlah mihringte anga lo piangin, a hrehawm ber dinhmun a rawn luah hnuin, krawsa thi

tûrin a inpe a ni (Phil 2:5-8). Ka duh zâwng ni thîn, ka nuam tih zâwng ni thîn, ka hlimna ni thîn kha - Lal Isua zuina kawnga min dâltu a nih chuan kalsan zêl nun hi 'mahni inphatna' chu a ni.

Africa rama missionary-a kal tûr pakhat chu eng vânga kal duh nge a nih an zawh chuan, "Kal ka duh hlei nê̄m," a ti a, mahse, a kalna chhan tûr chu, "Lal Isuan kal tûra min duh vâng a ni," tiin a sawi. Mahni inphatsan nunah chuan a duh zâwng leh a châk zâwngte pawh kalsan a, Isua duh zâwng kawng zawh zê̄lna nun a ni. Chutiang taka amah zui tûrin Isuan min ko a, "Tupawhin mi zui a duh chuan mahni hrehawm pawisa lovin mi zui tûr a ni," a ti a ni.

2. Isua zui chu nitin kraws put hi a ni:

Isuan, "Nitin a kraws puin mi zui tûr a ni," a ti bawk a. Kraws kan put tûr hi mi dang kraws ni lovin, mahni kraws ngei kan pu tûr a ni. Kraws put awmzia tak tak chu kan duhthlanna ngeia Lal Isua tâna kan inpêkna hi a ni. Lal Isuan kraws a put dâwn khân a bul ațanga a tâwp thlengin a pumpelh thei vek a ni. Mahse, a duhthlanna ngeiin kraws kha a pu a ni.

Tin, kraws put chuan thih huama Isua zuina a kâwk a. Isua hunlai hian miin kraws a put chuan a thi ngei dawn tih an hre thîn. Isuan 'a kraws puin' a tih pawh hian amah chu thih pawh huama zui tûra a kohna a ni.

Mi thênkhat chuan an taksaa harsatna emaw, an chhûngte sualnate emaw kha, "Ka kraws put," an ti thîn. Mahse, hei hi mahni kraws pu a tling zo

lo. Mahni duhthlanna ngeia Isua zui a, tuar phah leh thih phah pawh huama a inpêkna kha 'kraws put' chu a ni zâwk. Chutiang taka amah zui tûr chuan min ko a ni.

3. Isua zuitu chuan hnung lam a hawi thiang tawh lo:

Isua zui tûr hian mi thenkhat chu an rawn inpe thîn a, mahse, Isuan tu nge an zui tûra hi an hre chiang tâwk lo ang tih a hlauh avângin a dinhmun dik tak leh a nihnate a hrilh thîn a. Savate, ramsate pawhin riahna tûr an neih laiin a ni erawh chuan lu nghahna tûr a nei lo tih a hrilh thîn (Lk 9:57-58). Isua zui chu kan remchân hun atâna khêk chi a nih lohzia sawiin, "Ka pa mi vûi tûr phawt rawh," titu hnênah chuan, "Mitthiin anmahni mitthi chu vûi rawh se," a ti a (Lk 9:59). A pa hi a thi a, amah va vûi lawk tûra a sawina ni lovin, a pa a thih hunah amah chu zui ve a tum thu a sawina a ni a, mahse, Isuan amah chu an zui duh chuan nakin lam atâna khêk chi a ni lo, tih a sawi a ni. Isua hian amah zui tûra inpe tawhte hi hawi kîr leh tawh lo tûrin a duh a, "Tupawh lei lehnaa kut nghata hnung lam en chu, Pathian ram mi ni tlâk a ni lo ve," a ti a ni.

4. Isua zuitu nih man: Isua hian amah zuitute hi hrehawmna te, tuarna leh thihna te tuar tûr ni mai lovin, amah zuitute chanvo hlu tak a buatsaihsak zâwk a ni. Isua zui avâng hian in leh lo te, nu leh pa leh unau te miin a kalsan a ni mai thei a, mahse, Isuan chûng an kalsan aia tam chu an hmu leh ang a, chatuan nunna an chang bawk ang, a ti a ni (Lk 18:29-30). Isua zuitu nih hi a nihlawhthlâk êm êm a, he thutiam hi mi tam takin an chang tawh a, an chang mêk zêl a ni.

Kan zir chhuah atân:

Mi tam tak chuan Isua zui hi châkin, zui han duh ve thîn mahse, Isua aia thlan zâwk an neih leh thîn avângin hnung lam an hawi kêr leh thîn. Mi thenkhat chuan nakin lam atân an dah a, an vânglâite chen rih an duh thîn. Mi thenkhat chuan Isua zui chu tuarna nia an ngaih avâng tein an zui ngam lo bawk thîn. Mahse, Isua chuan Pathian ram lo thleng tûr chu min thlîrpui a, chu chu he khawvêl thil zawng zawng aiin a dah hlu zâwk thîn a ni. Nakinah ni lo, tûnah hian Isuan amah chu zui tûrin min sâwm a ni.

ZIRLAI - 17

NUNNA CHHANG CHU KA NI

Bible chhiar tûr: Johana 6:32-35

Thuvawn: *Tin, Isuan an hnênah, "Kei hi nunna chhang chu ka ni; tu pawh ka hnêna lo kal chu a ril a ãm lo vang, tu pawh mi ring chu eng tikah mah a tuihâl lo vang," a ti a. (Johana 6:35).*

He khawvêla Isua a lèn lai khân mi tam takin an zui a, Isuan Pathian ram chanchin a zirtîr a, an mamawh a tihsakin damlote a tidam a, ramhuaite a hnawt chhuak a, mitthite a kai tho a ni. Mipui 5000 chhangpêr panga leh sangha pahniha a hrâi avângin a tûkah chuan mipui tam takin Isua chu an zawng leh a, Isua an hmuh chuan Isuan an hnênah, he khawvêla chaw dangral mai ni lo, nunna tak tak chanchin chu hrilhin, amah Isua ngei chu 'Nunna chhang,' Pathianin khawvêl tâna a pêk a nihzia a zirtîr ta a ni.

1. Isua hnênah chhinchhiahna an dîl: Isuan, Pathian mi tirh Messia ngei a ni tih hriattîr a tum a, Judate chuan Isua chu Messia a nih chuan hna thawhpui ngei an duh a, mahse, Messia a nih chhinchhiahna pe tûrin an phût a. Judate hian Messia a lo kal hun chuan thlalêra an dawn thin manna kha Messia chuan pe leh tûrin an beisei a, Isuan mipui a hrâi kha, chu mi chhinchhiahna chu a ni thei ang em, tih an ngaihtuah a ni mai thei. A nih loh pawhin, manna chu Messia ngei a nih lantîr nâna pe tûrin an phût a ni mai thei. Isuan an dîlna chu kawng hnihin a chhâng a. Pakhatnaah chuan, thlalêra manna kha Mosia pêk a ni lo va, Pathian pêk a ni, tiin.

Pahnihnaah chuan, thlalêra manna chu Pathianin chhang a pêk tûr tak tak ni lovin, chhang tak a pêk tûr entîrna mai a ni a, Pathianin chhang tak tak a pêk tûr chu taksa rilâtamna chhâwk tûr mai ni lovin thlarau lam nunna tûr a ni a, chu ngei chu amah Isua chu a ni a, chu chu an tâna chhinchhiahna tûr chu a ni, tih a hrilh a ni.

2. Isua nunna chhang: Isuan, “Nunna chhang ka ni,” (Jn 6:35) a tih hian thil pawimawh tak tak mai a târ lang nghâl a. Chhang chu Judaten chaw-a an hman a ni a, chu chaw chu nunna atâna an mamawh chu a ni. Thlalêrah ei tûr an neih loh laiin Pathianin an nunna atân manna a lo pe a, chu chu ringin ram tiam Kanaan ram an thleng thei a ni. Mahse, Isuan kan hnêna min pêk a tum hi kan taksa mamawh chaw mai ni lovin thlarau lama kan nun theihna tûr a nih avângin, “nunna chhang ka ni,” tiin a insawi a ni. Chu nunna chu Pathian nêna inzawmna kan neih chauhin a neih theih a, Pathian nêna kan inzawmna atân chuan Isua chauh hi a kawng awm chhun chu a ni. Chuvângin Isua chu nunna tak tak chu a ni a, nunna chhang mihringin a mamawh ngei chu a ni. Mihring nuna rilâtamna chu miin Isua a neih hian tihrehin a awm thîn a, kan thlarau rilâtâm chu nunna chhangin min tihtlaisak thîn a ni. Pathian min pêk Isua Krista hi nunna chaw atâna hmangtu chuan Pathianin a tiam ram chu a thleng dâwn a ni.

3. Juda-ten an âwih lo: Isuan, “Vân atanga chhang nung lo chhuk chu ka ni,” a tih hian Judaten an âwih thei lo va, a chhan chu a pianna an hria a, a nu leh pa pawh an hria a, a pawns lam lan dân atangin an thlîr a, an pawm thei lo a ni. A châng chuan Pathian thu hi a pawns lam lan dân atangin kan thlîr a, âwih har kan ti fo thîn.

Mahse, Pathian hian a Fapa lo pian chhuahna atân hian thingtlâng khuaa thingrem siamtu chhôngkua a thlang a ni. Chu chu Judaten an hrethiam thei lo va, an âwih lo baw k a ni.

4. Chaw tak, ei tûr leh in tûr tak: Judate chuan âwih thei lo mah se, Isuan khawvêl tlanna atâna a taksa leh a thisen a hlan dân tûr a sawi chhunzawm zêl a (Jn 6:53). A taksa khawvêl سوال thâwina atâna a hlan tûr chu chatuan atâna inhlanna a ni a, chatuan nunna chaw a ni a; a thisen, misualte سوالna tlêng fai tûra luang chhuak tûr chu mihringte tuihâl rehna tak tak tûr chu a ni, tiin a zirtîr a. Hei hi ringtuten Lalpa zanriah kan kîl ho pawhin kan hriatreng tûr chu a ni. Chaw tak Lal Isua chu eia, in tûr tak intu chu chatuanin a nung reng dâwn a ni.

Kan zir chhuah atân:

Isua hi mi tam takin an zuina chhan chu khawvêl thila hamthatna atân a ni thîn a. Isuan Pathian ram thu tak tak a zirtîr hian mi tam tak chuan an kalsan thîn a ni. Isua hi kan dam chhông khawsak nawmna atân chauh ni lo, chatuan nunna kan chan ngei theihna tûrin kan zui zâwk tûr a ni.

ZIRLAI -18

KEIMÂN KA CHAWLH TÎR ANG CHE U

Bible chhiar tûr: Matthaia 11:28-30, Jeremia 6:16

Thuvawn: *Nangni thawk rim leh phur rit phur zawng zawngte u, ka hnênah lo kal ula keimân ka chawlh tîr ang che u. (Matthaia 11:28).*

Thuhmahruai:

Tûnlai sumdâwnna khawvêla mite hîpna atâna an hman uar êm êm pakhat chu thilpêk (offer) pêk hi a ni a, “chu mi chu i lei chuan he thilpêk hi i dawng tel ang,” tih hi nasa takin an puang zâr thîn a ni. Lal Isua pawh hian amah zuitu leh a hnêna lo kalte tân hian thilpêk tiam (offer) a nei a, chu chu khawvêl mihring zawng zawngten kan mamawh ngawih ngawih leh kan zawn ber thîn a ni. Vawiinah hian Isua sâwmna hlu tak mai chu kan zir ho dâwn a ni.

1. Thawkrim leh phurrit phurte a sâwm: Isua chuan mi zawng zawng hi Pathian hnêna hruai thlen a, mi zawng zawng chhandama awmah a duh a ni (1Tim 2:4). Chumi avâng chuan mi zawng zawng tân a nun a hlân a, mi zawng zawng a sâwm a ni. Mahse, mi tam takte hi chuan an pan duh lo a, mamawhin an inhre lo thîn. Chuvângin, Isuan thawkrim leh phurrit phurte chu amah pan tûrin a sâwm a ni. A dik tak chuan khawvêl mihring zawng zawngte hian phurrit kan nei theuh a, mi retheite chuan an nitin mamawh chaw zawngin an phur a rit a, mihausate pawhin an sum bâwm tih pun duhin an phur a rit tho a; mi thenkhat chu natna avâng te, thihna avâng te, thil hrang hrang avângin phurrit

kan phur theuh a ni. Tûnlai khawvêla thalai tam takte hi beidawnna (depression) avângin nasa takin kan phur a rit thîn bawk a, chumi avâng chuan mi thenkhat an intihlum a, thenkhat chuan an phurrit chhâwkna tûra an ngaih - ruih theih thilah te, hmeichhiat mipatnaah te an lân thîn a ni.

2. A hnêna kal tûrin a sâwm: Isua hian a hnêna kal tûrin tu mah a ti lui ngai lo va, an duhthlanna ngeia a hnên pan tûr hian a sâwm zâwk thîn a ni. Fapa tlan bo chu, “Ka tho ang a, ka pa hnênah ka kal teh ang,” a tih hma loh kha chuan a pa hnên a thleng thei lo va. Isuan min sâwmnaah pawh hian amah kan pan ngei a tûl thîn a ni. Amah pantute hnêna a thutiam chu mihringin a zawn ber leh a mamawh ngawih ngawih, taksa, rilru leh thlarau hahchawlhna a ni. Chuvângin, “Ka hnênah lo kal ula keiman ka chawlhîr ang che u,” a ti a ni. He thu hi mi ropui leh Pathian miin an sawi satliah mai a ni lo a, Isua kê ngei aţanga lo chhuak a ni.

3. A nghâwngkawl a nuam a, a phur a zâng: Nghâwngkawl chu miin thil rit tak phurhna atâna a nghâwnga a vuah thîn a ni a, bâwngte pawh lei lehna atân an chhawrin nghâwngkawl an vuahsak thîn a ni. A hmangtu nghâwng nêna inrem tha taka a awm loh chuan taksa a tipilh a, hman a hrehawm thîn a ni. He entîrna a sawi hian Isua chuan phur rit phura rawn pantute tân chuan an phur rit chu hahdam takin a lo phurhtîr dâwn a ni, tia a sawina a ni a. Tin, nghâwngkawl hi mi hnêna an bâwih ni tûra inpêk luhna entîrna a ni bawk a (Jer 28:2), Isua nghâwngkawl kan vuah hian a thu âwih tûra a hnêna kan inpêkna a entîr bawk a ni. Juda sakhaw hnuai Mosia dân rit tak maiin

Judate chu a delh a, an phur a rit bawk a. Mahse, Isua chuan sakhaw thar, Mosia dân phur rit hnuai atanga an hahdamna tûr a chhawp chhuah sak bawk a ni.

4. A hnêna zir tûrin a sâwm: Isuan a hnên pantute chu an phur rit chhâwk mai a tum a ni lo va, a hnêna zir tûrin a duh a, chuvângin, “Ka hnênah zir rawh u,” a ti a ni. A hnêna kan zirna chhan tûr thil pahnih pawimawh tak a sawi a:

- 1) *Thuhnuairawlh a ni:* Zirtîrtu tam tak leh sakhaw zirtîrtu tam takte chu indah sâng tak tak leh mi chungtlâk chîng tak takte an ni a, Isua erawh chuan a mamawhtute chu zâidam tak leh thuhnuairawlh takin a zirtîr thîn.
- 2) *Rilrua inngâitlâwm a ni:* Zirtîrtu tam takte chuan an zirtîr tûr an thlanin mi thiam leh zirtîr nuam tûrte an thlang thîn. Isua erawh chuan a zirtîrte a thlanin dîl kama sangha mantu, mi mawl tê tê te, chhiahkhawntu misual te a thlang zâwk a. Vawiin thlengin a hnêna zir tûr hian mi hnuaihning leh dinhmun chhe bera dingte pawh a hnar ngai lo a ni.

5. Chawlhna Lal Isua: A hnên pantute hnêna pêk a tiam chu, “In thlarau tân chawlhna in hmu ang,” tih a ni. Hei hian mihring thlarau mai ni lovin, mihring nun pum pui, taksa, rilru leh thlarau chawlhna a kâwk zâwk a ni. Mihringin hahchawlhna a hmuhna hmun tak tak chu Lal Isua ke bulah leh a thu-ah hian a ni. Ani chuan kan hma a hruai a, kan hnu a dâwl bawk a, chatuan chawlhna kawngah chuan min hruai thîn a ni. Amah zuitute chuan amahah chuan kan phurritte dahin he leiah ngei pawh hahchawlhna min siamsak a, he

khawvêl piah lamah pawh chatuana kan phurrit zawng zawng, kan buaina leh manganna zawng zawngte daha chatuana hahchawlhna min tiam a ni.

Kan hriat reng atân:

Vawiina kan zirah hian Lalpa chu chhandama kan awm hian a lâwm a, tu mah dang hahchawlhna tak tak min petu an awm loh avângin ama hnên kan pan hi Pathian duhzâwng a ni tih Chiang takin a târlang a ni.

ZIRLAI - 19

TU NGE KA VÊNGTE?

Bible chhiar tûr: Luka 10:30-36

Thuvawn: *Lalpa i Pathian chu i thinlung zawng zawngin, i thlarau zawng zawngin, i chakna zawng zawngin, i rilru zawng zawngin i hmangaih tûr a ni, Nangmah i inhmangaih angin i vêngte pawh i hmangaih tûr a ni. (Luka 10: 27).*

Thuhmahruai:

Vawiina kan zir tûr, “Ka vêngte chu tute nge?” tih zawhna hi chhâng dawn ta ila, engtingge kan chhân angle? Juda zirtirtu pakhat chuan Isua fiahna tûrin chatuan nunna a neih theih dân tûr a zâwt a, Isuan dân thu aţangin amah a zâwt lêt a, Judaten an hnam bil an inkhârkip tlat lain, Pathian hmangaih nain a huap zauzia, tehkhin thu hmangin Isuan a puang chhuak ta a ni.

1. Jerusalem aţanga Jeriko kawng: Jerusalem leh Jeriko inkâr hi mêl 20 vêt a ni a. Jerusalem hi Ft 1000 vêtin a sâng zâwk a ni. Kawng kawi leh zîm tak, lungpui tam tak awmna a ni a, suahmangte tâna bik bona remchâng tak mai a ni. “Thisen kawng,” tiin an phuah hial thîn. Mahni maia zin a him lohna kawng a ni. Isuan he thu a sawi pawh hian insuamna thleng fo chu an hriat thîn a ni.

2. He kawnga kal mi palite: He kawng zawhtu mi pali chanchin Isuan min hrilh a.

(1) Suahmang tâwktu: Suahmang tâwkin hliam na tak a tuar a. He kawngah hian bungrua nêen chuan mahni

chauhva zin a him lo êm êm a ni. He mi pawh hian suamhmangte suam duh khawpin a bungrua nêna a zin a ni mai thei. Eng hnam nge a nih Isuan min hrilh lo a, hliam na tak tuar a, tanpui ngai êm êm a ni.

(2) Puithiam: Hliam na tak tuar, kawng sir leh lama hêltu a ni a. Mosia dânah ruang khawihtu chu ni sarih a bawlhhlawh a (Num 19:11), a thih leh a dam a hriat loha chu, a lo thi a nih chuan Temple-a a rawngbâwlhna a ti thei dân lo tihna a ni a, chuvângin kawng danga hêl kha a thlang ta zâwk niin a lang.

(3) Levia chi: Puithiam hnam ve tho a ni a, Juda sakhaw biaknaah puithiam ni ve kher lo pawhin puithiamte an tanpui thîn. Chuvâng chuan mi ruang khawih chu an tân chuan intihbawlhhlawhna a ni. Tin, suam hmang tam tak hian mi tihder nân an lo thi der a, miin an va hnaih hian an lo bei thut thîn a. Chuvâng chuan a va hnaih duh lo a ni mai thei.

(4) Samari mi: Samari hnamte hi Judate nêna inhaw êm êm an ni a, Judate phei chuan an ram leh an khua pawh an kal tlang duh thîn lo. He Samari mi hi hêng lai vêla kal fo hi a ni mai thei. Ani chuan suamhmang tâwktu a hmuh chuan a khawngaih êm êm a, a pemah damdawi hnawihin a tuam a, khualbûkah a kalpui a, a enkawlhna man tûr a pe lâwk a, a mamawh belh pawhin pêk belh a intiam a ni.

3. Tunge ka vêngte: Juda-hovin an hriat thiam dân chuan anmahni Juda hnam chu Pathianin a thlan bîk an ni a, anmahni hnampuite chauh hi an vêngte nia an chhiar a ni. Jentailte chu an lo tihlum palh a nih pawhin

an vêngte a nih loh avângin hremna pêk loh tûr an ti a: indona a nih loh chuan tihlum kher chu a dik lo a, mahse thih mai hlauhawma an awm lai pawh ni se, ãnpui kher kha kan mawhpurhna a ni lo, an ti ãhîn a. Mi ãhenkhat phei chuan, "Jentail hmeichhiain nau a veiin ãnpui loh tûr, Jentail dang a rawn hring chhuak dâwn si a," an ti ãhîn a ni. Chuvângin, dân hretu hian a Judapui a hmangaih chuan a ãuh tâwk a, "Ka vêngte chu tute nge?" tia a zawh pawh hi a tân chuan zawhna âwm tak leh thiam inchantûr sa rânna a zawhna niin a lang. Mahse Isua chuan he zawhna chhânna atân hian hnam inhua leh inhal êm êmte inkârah, "ka vêngte chu tute nge?" tih zawhna chu a hrilh fiah ta a ni.

Pathian thinlungah chuan:

- (1) He khawvêla mi zawng zawngte, kan huat ber thleng pawhin, kan vêngte an ni.
- (2) Keimahni lamin kan buai phah leh kan tuar phah dâwn a nih pawhin ãnpui ngaite hi kan ãnpui ãhîn tûr a ni.
- (3) Khawvêla Isua la hre lotu zawng zawngte hian Setana hliam an tuar mêk a, anmahni ãnpui hi kan tih ngei tûr a ni.

ZIRLAI - 20

SUM LEH PÂI CHUNGCHÂNG

Bible Chhiar tûr: Luka 12: 13-21

Thuvawn: *Tu mân hotu pahnih rawng an bâwl kawp thei lo: pakhat huain pakhat an duh ang: a nih loh leh, pakhat tanin pakhat an hmusit ang. Pathian leh sum rawng in bâwl kawp thei lo ve. (Matthaia 6:24).*

Thuhmahruai:

‘Sum leh pâi’ kan tih hian mihringin a thil neihte kan sawina a ni thîn a, a châng chuan ‘ro’ ti te pawhin kan sawi thîn a, chûng chuan in leh lo, tangka leh rangkachakte pawh a huam a ni. Khawvêla kan awm chhûng hian mihringin mamawh chi hrang hrang kan nei thîn a, chûng kan mamawhte neihna tûr chuan tangka kan mamawh a, chûng chu kan dinhmun sân leh hniam tehna atân kan hmang bawk a, ram changkâng leh changkâng lo pawh sum leh pâi an neih dân atângin kan teh thîn.

Tûnlai angin hmânlai chuan bank-te a la awm loh avângin an sum leh pâi, an rote chu temple-ah te an dah tha a (1Lalte 7:51), a then chuan leiah te an phûm a (Mt 13:44), lalte leh mi hausate chuan an sum enkawl tûr bîkte an ruat thîn.

Sum leh pâi hi mimal ang te, kohhran ang te, ram leh hnam ang te pawhin kan mamawh a ni a. Chutih laiin ringtute hian sum leh pai kan thlîr dân tûr dik hi a pawimawh tel a ni. Isuan he khawvêla a lèn lai khân sum leh pâi chungchânga zirtirna fel tak min lo pe tawh a, vawiinah hian chu chu kan zir ho dâwn a ni.

1. Khawvêl sum leh pâi hi mihring dam chhan a ni lo:

Mi tam tak chuan kan dam chhông hun zawnz zawnz tih mai tûr hi sum leh pâi zawn nân kan hmang thîn a, Pathian lam pawh ngaihsak hman lovin kan phî buai thîn. Isuan sum leh pâi hi mihring dam chhan a nih lohzia sawiin, sum leh pâi zawnza a hun khawhraltu chanchin a sawi a (Lk 12:13-21). He pa hian a theih tâwp chhuahin sum leh pâi tam tak a hâi lût a, chu chu hahdam nân leh inngah nân hman a tum a ni. Mahse, a nunna chu laksaka a awm dâwn meuh chuan a tân engmah hlutna rêng a nei tawh lo a ni.

Chuvângin sum leh pâite hian kan dam hun chhông chauh hian kan tân awmzia a nei a, chu chu thiam taka Pathian tâna hmang tûrin min duh a, “Sum lemin in tân thiante siam rawh u,” (Mt 16:9; Lk 16:9) tiin min chah a ni.

2. Sum leh pâi hi milem biaknaa min hruai lûtta a ni

thei: Pathian thu chuan, “Duhâмна chu milem biakna a ni si a,” (Kol 3:5) tiin a sawi a. John Bunyana chuan, “Tangka sum laih chhuahnaa lût tawh chhuak leh rêng rêng ka hmu lo,” a ti bawk a. Sum leh pâi hi mihringin kan mamawh ni mah sela, mihring hian chin tâwk kan nei ngai lo, kan duh belh zêl avângin a tâwpah chuan duhâмна bâwihah kan lût a, duhâмна chu milem biakna kawng a lo ni reng si a. Chuvângin, Isuan, “Pathian leh sum rawng in bâwl kawp thei lo ve,” (Mt 6:24; Lk 16:13) a ti a ni. Sum leh pâi kan zawnna kawngah pawh chin tâwk nei tûrin min duh a, a thil siam zawnz zawnzte ngaihtuaha châwmtu hian kan mamawh chu min pe êm êm dâwn a ni tih hi ring tlat tûrin min duh a, sum leh pâi aiin amah chu ring hmasa phawt tûrin min zirtîr a ni (Mt 6:25-34).

Mi hausa tlangvâl pakhatin Isua a zui dânwân khân Isuan amah chu a hmangaih tak tak em tih hriat a duh a, a sum leh pâite tiral vek a, mi retheite hnêna sem tûr leh chu mi hnua amah chu zui tûrin a ti a. Mahse, Isua aiin a sum leh pâi chu a hmangaih zâwk avângin lungngai takin Isua a kalsan ta a ni (Mk 10:17-23). Mi tam tak chuan Isua aiin kan sum leh pâi hi kan pathian atân kan thlang fo thîn a ni.

3. Sum leh pâia rinawm tûr: Khawvêlin a buaipui êm êm chu eirûkna hi a ni a, eirûkna awm chhan chu sum leh pâia rinawm lohna vâng a ni. Kan kuta sum a awm loh lai hi chuan tam tak hi chuan rinawm niin kan inhria a, mahse kan kuta a awm chiah hian kan rinawm lo leh fo thîn. Pathian ram rawngbâwlnaa mi rin tlâk ni tûr chuan sum leh pâiah hian kan rinawm a ngai a, Isuan, “Sum lem chungah mah in rinawm loh chuan, tuin nge sum tak chu kawltûr ang che u?” (Lk 16:11) a ti a ni. Tlênte chungah rinawm chu tam tak chungah an awm ang, (Mt 25:21) a ti bawk a, thil tê tham tê nia kan ngaih aţang hian rinawm hi kan zir a lo tûl thîn a ni.

4. Ro kan khâwlina tûr dik: Sum leh pâi-te hi a bo an hlauh thîn avângin leiah te an phûm a, Temple-ah te an dah ţha a, a dah ţhatna in te an sa a, a enkawltu leh a vêngtu tûr an ruai hial thîn a, tûnlaiah chuan bank-ah kan dah thîn. Mahse, khawvêl sum leh pâite hi zan khat thil thuah rûkru in min rûksak vek thei a, a kâng thei a, a chhe thei bawk a ni. Chuvângin kan ro, kan sum leh pâite kan khâwlina tûr dik tak min kawhhmuh a, “Vânah rûkru kal lohnaah, sûlrûl ei chhiat lohnaah chuan tangka ip hlui thei lo te, sum ral thei lo te insiam rawh u,” (Lk 12:33) tiin min hrilh a ni.

Kan zir chhuah atân:

Vawiina sum leh pâi chungchâng Isua zirtîrna kan zir tâkah hian sum leh pâi kan thlîr dân te, kan vawn dân tûrte kan thlâkthleng a ngai ngei ang. Sum leh pâi hi a neitu tak tak chu Pathian a ni a, min pe thei a, min lâksak thei a ni tih hriatna atâng chuan sum leh pâi hi Isua duh dân angin kan hâi lûtin, kan vawng thei ngei ang.

ZIRLAI - 21

MIHRING INLAICHÎNNA DIK

Bible Chhiar tûr: Matthaia 5: 38 - 42

Thuvawn: *Sawisêl suh u, sawisêla in awm loh nân. In sawisêl ang bawkin an sawisêl ang che u a, in tehna ngai bawkin an tehsak leh ang che u. (Matthaia 7:1-2).*

Thuhmahruai: Lal Isua khawvêla a lo pian zân khan Van zaipâwlte chuan, “Lei chung a lawm êm êm mihringte hnênah rem thu lêng rawh se,” an rawn ti a. Isua hi Pathian leh mihringte inkâra inlaichînna siam tha tûra lo kal a ni a, chumi rah chhuah chu mihring inlaichînna siam that a ni. Pathianin Israelte hnêna thu sâwm pêk a pêk khân pali chu Pathian leh mihring inlaichînna tûr a ni a, paruk dang erawh chu mihring leh mihring inlaichînna tûr a ni. Isua zirtîrnaah pawh hian mihring inlaichînna dik a lo awm theihna tûr hi a ngai pawimawh thîn a, a zirtîrnate chu kan zir ho dâwn a ni.

1. Midang sawisêl chungchâng: Mihring mizia chu mahni tha kan inti a, mi dang erawh chu tha lo kan ti thîn. Chuvângin mi dang kan sawisêl thîn a ni. Isua zirtîrnaah chuan mi dang sawisêl hi Pathian ram mite nunphung tûr a ni lo, tiin a sawi a (Mt 7:1-5). Kan insawisêl lohna chhan tûrah chuan mi dang kan sawisêlna tho kha keimahni min rawn tehna tûr a ni. Mi tu mah hi midangte sawisêl tûr khawpa mi fel leh tha famkim kan awm lo a ni. Isuan a zirtîrna tifiyah tûrin entîrna a sawi a, mahni mita khanchhuk awm rûn pawh hmu thei lo chung chuan tu mah kan siam tha thei lo vang a, tumahin kan thu an awih lo vang.

He zirtîrna hi mihring inlaichînna atân a pawimawh êm êm a, kan inthenawm khawvênnaa harsatna kan tawh fona chhan te, kohhranin harsatna kan tawh fona chhan te hi kan insawisêl tawn thinna avâng hi a ni fo thîn.

2. Thinlung thianghlim: Pathianin a duh ber fo chu kan thinlung hi a ni a, “Ka fa i thinlung min pe rawh,” (Thuf 23:26) a ti a. Mahse, “Thinlung hi thil zawng zawng aiin bum hmang ber, chhe lailet dêr a ni a; tu in nge hrethiam thei ang?” (Jer 17:9) a ti a. Lal Isuan, “Thinlungah hian ngaihtuahna سوال te, tualthahna te, uirêna te, inngaihna te, rukrûkna te, hêkna te, sawichhiatna te a lo chhuak si thîn a, chûng chu mihring tibawlhhlawhtu a ni,” (Mt 15:19) a ti bawk a. He thinlung, سوال tinrênga khat hi min tihthianghlimsak a duh thîn a ni. Thinlunga سوال awm chuan thil tha lo a thlen avângin kan mihring puite lakah thinlung thianghlim pu thîn tûrin min duh a, chuvângin unau chung a thinrim lo tûrin min zirtîr a (Mt 5: 22). Kan uirê lohna tûrin ngaih châkin midang melh lova kan thinlung tithianghlim tûrin min duh a (Mt 5:27-28); mi dangte nêna inremna zawng tlat tûrin min zirtîr bawk (Mt 5:23-24). Mihring inlaichînna dik vawng nung tûr hian kan thinlung lam a thianghlim tlat chuan tumahin min haw tak tak thei lo a, kan lakah rilru chhia an pu reng thei bawk lo a ni. Lal Isua zirtîrna hi amah ringtute chuan kan vawn nun zêl hi a pawimawh thîn a ni.

3. Phuba lâk chungchâng: Pathianin Israelte hnêna dân a pêk khân mihringten inlaichînna dik tak an neih theihna tûr dân tam tak a pe a, chûng dân a pêk zîngah chuan a mihring puite chung a thil dik lo titute hremna

dân a ni. Chuvângin Mosia dân chu 'mit aiah mit, ha aiah ha' an ti thîn a ni. Mahse, Isua chuan Pathian ram mite nun dân tûr zirtîrna thar a rawn pe ta a, phuba aiah ngaihdamna, huatna aiah hmangaihna, anchhia aiah malsâwmna, insawisakna aiah tawngtaisakna, lâksak aiah neih chhun pawh pê tûrin a rawn zirtîr ta a ni.

4. Dân rangkachak: Matthaia bung 7:12 hi dân rangkachak tiin an sawi thîn a, "Miin i chung a an tiha i duh tûr ang apiang chu, mi chungah pawh ti ve rawh u," tiin. China mi fing Confucius chuan a lehlam zâwngin a sawi ve thung a, "Miin i chung a an tiha i duh loh tûr chu mi chungah pawh ti ve suh," tiin. A danglamna chu Confucius-a chuan thil tih loh tûr dân a siam a, Isua erawh chuan mi chung a thil tha ti tûrin dân a siam thung a ni. Chumi awmzia chu Confucius-a zirtîrnaah chuan tu emaw kut ka thlâk loh kha a tâwk mai a, Isua zirtîrnaah erawh chuan kut thlâk lo mai ni lovin, a tâna thil tha ka tihsak kha a keng tel a ni. He dân hian Pathianin dân a lo pêk zawng zawng leh zawlneite thusawi zawng zawng kha a khai khâwm a, he dân hi zawm a nihin mihring inlaichînna dik chu a lo thleng mai a ni.

Kan nuna kan vawn reng atân:

Mihring leh mihring inkâra inlaichînna dik a lo lan chhuah theih nân hian ringtute hian mawh kan phur nasa hle a, a chhan chu kan zui Lal Isua ngeiin min zirtîr vâng a ni. Chuvângin, kan khawtlâng, kan kohhran leh kan ramahte Pathian ram zia a lo lan chhuaha a lo thanlen deuh deuh theih nân Isua zirtîrna hi nunpui kan tum tûr a ni.

ZIRLAI - 22

PIANTHARNA THU

Bible chhiar tûr: Johana 3: 1-17

Thuvawn: *Isuan a chhâng a a hnênah, "Tih tak meuhwin, tih tak meuhwin ka hrilh a che, mi tu pawh an pian thar loh chuan Pathian ram an hmu thei lo vang," a ti a. (Johana 3:3).*

Thuhmahruai: Vawiinah hian Lal Isua zirtîrna pawimawh tak mai piantharna chungchâng kan zir dâwn a. Lal Isua hian 'piantharna' tih tawngkam hi vawikhat chauh a hmang a (Jn 3:3), mahse, chu mi tlukpui zirtîrna tam tak erawh chu a hmang tîn; kawngka zîma lût tûrin mite a sâwm a (Mt 7:13), chatuan nunna nei tûrin a sâwm baw a (Jn 5:24; 6:60ff.), buh chi thehtu tehkhin thu hmang te (Mk 4:1-9), ro hlui leh thar (Mt 13:51-52), leh a dangte hmangin a zirtîr tîn. A tâwi zâwn gin sawi ta ila, Isua zirtîrna laimu hi piantharna thu a ni kan ti thei ang.

1. Pian thar mamawh Nikodema: Nikodema hi Pharisai pâwla mi a ni a, Pharisai-te hi mi 6,000 aiin an tam ngai lo a, Mosia dân hi dân thianghlim a nih avânga t̄ha taka dân zâwm tûra intiamte an ni a, Israelte zîngah mi thianghlim anga ngaih an ni. Nikodema hi Jerusalema chhûngkaw awm thei taka mi niin an ngai baw a, Judate rorêltu Sanhedrin member a ni a, Judate zînga Pathian thu zirtîrtu a ni baw a ni. Mahse, a nunah tuihâl rûkna a nei a, Mosia dân t̄ha taka a zawmna te chuan a tuihâlna a ti reh zo chuang lo a ni. Juda Rabbin Pathian lam thu zirna hun t̄ha bera an ngaih, zânah Lal Isua chu a nun tuihâl tireh tûrin a pan a ni.

Nikodema hian a nun tuihâl tireh tûrin pian thar a mamawh a ni. Nikodema ang bawh hian kan nun tuihâl thîn hian Lal Isua a mamawh a, tuihâl rehna chu Lal Isua chauh a ni (Jn 4:13-14).

2. Piantharna awmzia: Nikodema mamawh tak mai chu Lal Isuan a lo hmu a, “I piangthar tûr a ni,” tiin a lo hrilh a ni. Lal Isuan heta piantharna a sawi hi, “hring nawn, piang nawn” (Grik tawngah *gen-na-ô anô-then*) a ni a, tisaa pianna bâkah Pathian hrin ngei, Pathian atanga chhuak a sawina a ni. Chumi awmzia chu, tisaa inthlah chhâwnna bâkah thlarauva pian lehna a ni a, hei hi Nikodema’n a hrethiam lo a ni.

Chuvângin Lal Isua chuan piantharna awmzia chu kawng hnihin a rawn hrilh fihsak ta a:

(1) Tuiah leh Thlarauvah pianthar a ngai: Hei hian baptisma chana piantharna sawina lam a kâwk lo va, a hran ve vea ngaih tûr pawh a ni lo a, piantharna chungchâng sawifiahna atâna hman kawp mai a ni. Tui hian tih thianghlimna/ silfaina lam a kâwk thîn a, “Tin, in chungah tui fîm ka theh ang a, in lo thianghlim ang a, in bawlhhlawhna zawng zawng leh in milimte lak ata ka tlêng fai ang che u,” (Ezek 36:25). Mi bawlhhlawhten Lal Isua thisena tihthianghlim leh sil fai kan mamawhna leh, chu tihthianghlimna chang tûr chuan Thlarau Thianghlim kan mamawhna chungchâng sawina a ni. Mihring chu tisaa kan lo pianin tisa mi kan ni a, kan tih theih pawh tâwp chin nei a ni a, keimahni maiin kan intithianghlim thei lo a ni. Mahse, Lal Isua chuan a thisena min sil faiin, Thlarau Thianghlim chuan tisaa kan tih theih loh chu min tihsakin kan rilru leh

thinlung te tivârin, Pathian duh zâwngin min lo hring ta a ni.

(2) Thlarauva pianna: A chung a piantharna awmzia sawifiah nân Thlarauva pianna thu a rawn sawi nawn a. Thlarau Thianghlim hnathawh chu thli nêna tehkhinin, thli chu hmu thei lo mah ila a hnathawh leh a chêt vêl dân chu kan hre thei a, chutiang chiah chuan Thlarau hnathawh pawh mihringah kan hmu thei a ni. Thlarau chu Pathian hnên ațanga lo chhuak a ni a, chu chuan mihring, Pathian laka thi tawh chu tinungin mihring tharah min rawn siam ta a, chu chu piantharna awmzia chu a ni.

Chutichuan, piantharna awmzia chu Thlarau zâra Pathian duh dân a kan pian nawn lehna hi a ni a, chu mi thleng tûr chuan Lal Isua kan hmangaih a, kan thinlunga chêng tûra kan lawm luh hian a ni. Tichuan, Isua Krista thisena silfai kan nih tawhna hmangin Thlarau Thianghlim chuan kan sualte chu min silfai sak a, Pathian ram mi ni tûrin min lo siam thar ta a ni.

3. Pian thar pawimawhna: Lal Isua khawvêla a lo kal chhan leh a zirtîrna inngahna bulpui ber chu Pathian ram a ni a, miten Pathian ram an luh theihna tura chatuan nunna kawng kawh hmuh a ni. Nikodema hnênah Lal Isuan Chiang tak maia pianthar pawimawhna a hrilh chu, Pathian ram a luh theihna tûr a ni, tih hi a ni (Jn 3:5). Chutichuan miin piantharna a lo chan hian Pathian ram mi nihna a lo nei a, Pathian ram luh theihna a chang a, chatuana boral tûr khân chatuan nunna a lo chang ta zâwk a ni.

4. Piantharna kawng: Nikodeman a hriat chian êm êm mai thlalêra Mosian dar rûl a khâi kân (Num 21:8-9) hmangin piantharna kawng Isuan a hrih a (Jn 3:14-18).

- (1) Thlalêra rûl chuk kha thihna ngêi tûr a ni a, dâr rûl khâi kân en apiangte chu an dam a; sual man pawh thihna a ni a, kraws-a khâi kân Isua hnênah chauh damna a awm a ni.
- (2) Dâr rûl chu mi zawng zawng hmuh theih tûrin khâi kân a ni a, Isua pawh mi zawng zawng hmuh theih tûrin khâi kân a ni.
- (3) Dâr rûl khâi kân entu chuan damna a chang a, Kraws-a khâikân Isua entu chuan thlarau damna a chang a ni.

Isuan chiang taka kawhhamuh a duh chu amah chauh hi piantharna kawng chu a ni a, Pathianin khawvêl a hmangaih êm êm avânga khawvêl tâna a pêk, amah ringtu apiangte chu Thlarau Thianghlim zâra piantharna changtu, Pathian rama lûta chatuan nunna changtu an ni dâwn a ni, tih hi a ni.

Kan hriat tûr pawimawhte:

Piantharna chungchânga Isua zirtîrna kan zirah hian thil pawimawh tak tak kan hriat reng tûr a awm a:

- (1) Nikodema anga Pathian thu hriatna ringawt hi piantharna a tling zo lo.
- (2) Piantharna chu Thlarau Thianghlim hnathawh a ni.
- (3) Piantharna chu Lal Isua leh a hnathawh rinnaah a ni.

ZIRLAI - 23

ṬAWNGṬAINA

Bible chhiar tûr: Luka 11:2-4

Thuvawn: *Thlêmnaa in luh loh nân inring rengin ṭawngṭai rawh u. Thlarau zawngin a peih a, tisa erawh chu a chak lo a ni. (Marka 14: 38).*

Thuhmahruai:

Ṭawngṭaina chu mihringin Pathian a dâwrna a ni. Bible-ah hian ṭawngṭaina chungchâng vawi tam tak kan hmu a, Sâm 150 zînga 60 chu ṭawngṭaina hlang ang deuh a ngaih theih a ni. Lal Isua pawh kha vawi tam tak a ṭawngṭai thu kan hmu a, zankhuuaa a ṭawngṭai thu te (Lk 6:12), hmun fianrial - thlalêr hmun leh tlângah te a ṭawngṭai ṭhin thu te (Mk 1:35,6,46; Lk 5:16), a mawhphurhna a hlen chhuah theihna tûra a ṭawngṭai thu te (Mt 26:39), harsatna vâwrtâwp a tawh lai, kraws lêrah pawh a ṭawngṭai thu te kan hmu ṭhîn. Pathian duh zâwnga an ṭawngṭai theihna tûrin a zirtîrte ṭawngṭai dân a zirtîr bawk a ni.

Vawiinah hian Lal Isuan ṭawngṭai chungchânga a zirtîrna pawimawh tak takte kan zir dâwn a ni.

1. Lalpa ṭawngṭaina: Chanchin Ṭha ziaktu pahnih Matthaia leh Luka ten an târlang ve ve a (Mt 6:9-14; Lk 11:2-4). Luka ziakah chuan zirtîr pakhatin Lal Isua a ngen vânga Isuan a zirtîr tâk niin a sawi a, Matthaia ziakah chuan tlâng chung a Isua zirtîrna zîngah a telh a ni. He ṭawngṭaina hi 'Isua zuitu ṭawngṭaina' tiin an sawi ṭhîn a, Isua zuitu tak takin engnge a sawi tih Chiang

taka hre chung a ƧawngƧaina tûr a ni. ƧawngƧaina hmasa pathumte chu Pathian ropuina târlanna a ni a; ƧawngƧaina dang pathumte erawh chu kan mamawh dîlna a ni. Lal ƧawngƧainaa kan hmuh theih Chiang tak mai chu, Pathian chu a dinhmun leh a ropuina luahtîr vek phawt hnua a hnêna kan mamawhte thlen hi a ni.

Lal ƧawngƧaina Bible-a inziak bâk kan hman chhunzawm hi Didakhe bua an tihbelh kan hman zui tâk a ni.

2. Simna leh inngaihlâwmna nêna ƧawngƧai tûrin min zirtîr: Hemi chungchânga ƧawngƧaina thu-ah Pharisai leh chhiahkhawntu ƧawngƧaina tehkhin thuin a sawi a (Lk 18:9-14). Israel-te zînga Pathian ngaihsakte chu ni khatah vawi thum, zîng dâr 9, chhûn dâr 12 leh tlâi dar 3-ah te an ƧawngƧai thîn a, Temple-a ƧawngƧai hi Ƨha leh zuala an ngaih avângin mi tam tak ƧawngƧai tûrin an kal thîn a ni. Pharisai leh chhiahkhawntu pawh hi an kal ve ve a, Pharisai chuan a felna leh Ƨatna chhuang takin Pathian a dâwr a, chhiahkhawntu erawh chuan simna thinlung nên inngaitlâwm takin Pathian a au a ni. Isua zirtîrnaa thil Chiang tak kan hmuh chu, simna thinlung neia inngaitlâwm taka ƧawngƧaina hi Pathian lâwm zâwng a ni tih hi. Inchhîr a, sualte sim a, inngaitlâwma Pathian autute ƧawngƧaina hi Pathianin a hria a, a chhâng thîn a ni.

3. Pathian hnênah hian dîl ngut ngut tûrin min zirtîr: Luka 11: 5-8-ah tehkhin thu hmangin min zirtîr a. Miin a Ƨhenawm hnênah zân rei tawh takah a Ƨhian lo zin tân ei tûr a dîl a, a Ƨhenawm chuan a tîrah remti lo mah se, a dîl ngut ngut avângin a tâwpah a pêk tâk thu sawiin,

“Dil rawh u, tichuan in hmu ang,” a ti a ni. Heta ‘dil ngut ngut’ a tih hian Pharisaite an ƚawngƚai a, mite fak an hlawh theihna tûra awmze nei lova rei tak mai an sawi ngai an sawi nawn tlut tlut lam a kâwk lo va. Thinlung taka Pathian hnêna kan ngen tlatna hi a ni a, hetiang ƚawngƚaina hi Pathian thinlung thlâk danglamtirtu a ni fo ƚhîn a ni.

4. Thlêmnaa kan tlûk loh nân ƚawngƚai tûrin min zirtîr:

Thlêmnaa kan tlûk lohna atâna kan invên nân ƚawngƚai ƚhîn tûrin min zirtîr bawk a (Mk 14:38). Lal Isuan a zirtîrte ƚawngƚai dân a zirtîr khan, “Sual tûra thlêmnaah min hruai lût suh la, mi sual lakah chuan min chhandam zâwk ang che,” (Mt 6:13) tia ƚawngƚai tûrin a ti a ni. Thlêmna do tûra hmanraw ƚha ber chu ƚawngƚaina hi a ni fo ƚhîn a ni.

5. Lal Isua lo kal lehna kan nghahna atân ƚawngƚai tûrin min zirtîr:

Lal Isua lo kal leh hun tûr hi Pa chauhin a hriat a ni a (Mk 13: 32). Chuvângin, mi tam takte chuan a hun hi an hai dâwn a, an lo muthlu dâwn a ni. Muthlu lova Lal Isua lo kal lehna kan nghahna atâna Isuan min zirtîr chu ƚawngƚai hi a ni (Mk 13:33).

6. Tih tak zeta ƚawngƚai tûrin min zirtîr:

Pindan chhûngrilah lût a, Pathian hmaah simna leh tih tak takna nêna ƚawngƚai tûrin min zirtîr a (Lk 18:10-14). Hei hi, pâwnah leh hmun dangah te kan ƚawngƚai tûr a ni lo, tia min zirtîrna a ni lo va. Pharisaite ƚawngƚai dân hi, simna leh tih tak takna tel si lovin mite fak hlawh duhna avângin a langsâr laiah rei tak tak an ƚawngƚai ƚhîn a, Pathian hnêna thinlung hlân si lova ƚawngƚainaah hian Pathian a lâwm lo a ni, tih min zirtîr a duh a ni.

Kan hriat reng atân:

Miten Pathian hnênah tawngtaiin thil dîl thîn mah sela, a hlawhtlinna chu Pathian kutah a ni a. Mahse, ringtu tawngtaina hi Pathianin a chhâng lo ngai lo va, “Ni rih lo e,” tiin emaw, “Lo nghâk rih rawh,” tiin emaw, “Aw le,” tiin emaw a chhâng thîn a ni.

HMANGAIHNA

Bible chhiar tûr: Mathaia 22: 35-40; Johana 3:16-17

Thuvawn: *Tin, ani chuan a hnênah, "Lalpa, i Pathian chu i thinlung zawng zawngin, i thlarau zawng zawngin, i rilru zawng zawngin i hmangaih tûr a ni," a ti a. (Matthaia 22:37).*

Thuhmahruai:

Bible thupui ber chu hmangaihna hi a ni a, hmangaihna chu Pathian rilru a ni a, hmangaihna chu boral tûrte chhan chhuak tûra chêtirtu a ni a; hmangaihna hi Pathian lam hawi thei tûra min siamtu a ni a, hmangaihna hi kan mihringpuite nêna kan khawsak hona tinuamtu a ni.

Hmangaihna hi Pathian rilrua lian ber a nih avângin Isua pawhin he khawvêla a awm lai khan tih tak zetin a zirtîr thîn a. Vawiinah hian hmangaihna chungchânga Isua zirtîrna thu pawimawh tak takte kan zir ho dâwn a ni.

1. Pathianin mihringte a hmangaih:

Isuan a zirtîrnaa hriattîr a tum ber chu Pathianin mihringte min hmangaih a ni, tih hi. He thu hi vawi tam tak a zirtîr a; Johana 3:16-ah chuan, "Pathianin khawvêl a hmangaih êm êm a, chutichuan a Fapa mal neih chhun a pe a," tiin kan hmu a. Adam Clarke-a chuan Pathian hmangaihna hi hrilhfiah rual a ni lo a, a hmangaihna chuan a Fapa khawvêl tâna pe phal khawpin a tui ral vek a ni," tiin a sawi a, hmangaihnaah hian mi a tui ral vek tawh chuan a hmangaih tân ui

rêng rêng a nei tawh lo a, Pathian pawhin a tha ber, a Fapa mal neih chhun Isua min pe a ni. Johana 15:9, "Pain mi hmangaih ang bawkin kei pawhin ka hmangaih che u hi; ka hmangaihin awm reng rawh u," tiin Isuan mihringte min hmangaihzia thu a sawi bawk a. Hêng bâkah hian Pathianin mihringte a hmangaihzia vawi tam tak a zirtîr thîn a ni (Jn 16:27; 17:23; etc.).

2. Mihringin Pathian chu hmangaih ve tûrin a zirtîr:

Pathianin mihringte a hmangaihna chu hmangaihna vêka chhâng lêt tûrin Isuan a zirtîr bawk a. Vawi khat chu Isua hnênah dân hretu pakhat hian Mosia dâna a pawimawh ber a zâwt a (Mt 22:35; Mk 12:28). Hei hi Israelte zînga zawhna pawimawh tak mai a ni a, zirtîrtu ropui deuh an rawn chhuah chângin an zâwt thîn a ni. Dân sâwm bâkah hian dân tesêp tê tê nêd dân 613 lai an nei a, chûng zînga a ropui ber chu hriat an châk thîn a ni. Isua chuan chiang tak maiin, "Lalpa, i Pathian chu i thinlung zawng zawngin, i thlarau zawng zawngin i rilru zawng zawngin i hmangaih tûr a ni," (Mt 22:37) tiin a chhâng a. He khawvêl thil dang zawng zawng aiin amah chu hmangaih tûr a nihzia sawiin, "Tu pawh a nu emaw, a pa emaw keimah aia hmangaih zâwk chu, ka mi ni tlâk a ni lo; tu pawh a fanu emaw, a fapa emaw keimah aia hmangaih zâwk pawh, ka mi ni tlâk a ni lo," (Mt 10:37) tiin a zirtîr bawk a. Petera hnênah chuan, "Nangin kei min hmangaih em?" tiin vawi thum lai a zâwt nawn bawk a ni. Pathian kan hmangaih vêna chhan tûr chu, "Amahin min hmangaih hmasak vângin," a ni. (1Jn 4:19).

3. Kan mihringpuite hmangaih tûrin a zirtîr bawk:

Isua hnêna dân ropui ber an zawh khân chhâna pakhat

an beisei a, mahse Isuan a chhâna chu Pathian hmangaih tûr a tih rualin chumi tlukpui chiah sawiin, “a dawttu, a anpui,” a ti kher a, chu chu, “Nangmah i inhmangaih angin i vêngte pawh i hmangaih tûr a ni,” (Mt 22:39) tih hi. Miin Pathian a hmangaih chuan a vêngte (a mihringpuite) a hmangaih ngei ngei tûr a ni, tih hi Isuan a zirtîrna chu a ni. Chu chuan hmêlmate pawh a huam a (Mt 5:44; Lk 6:27), hei hi a thupêk a ni baw k a, “Thupêk thar ka pêk che u hi, inhmangaih ula; keiin ka hmangaih ang che u hian nangni pawh inhmangaih ula,” (Jn 13:34) a ti a. Amah chu an tâna entawn tûr (model) a nih avângin, “Keiin ka hmangaih che u ang bawkin nangni inhmangaih ula. Mihringin a ðhian aia a nun a paih aliamah hmangaihna nasa zâwk tu mân an nei lo,” (Jn 15:12-13) a ti baw k a ni.

4. Pathian hmangaih dân tûr:

Engtin nge Pathian chu kan hmangaih tâk ang le? Pathian hmangaih dân tûr pawimawh tak mai Isuan min zirtîr chu a thupêk zawm hi a ni. “Miin mi hmangaih chuan ka thu a zâwm ang,” (Jn 14:23), “Tu pawh ka thupêkte neia zâwm chu mi hmangaihtu a ni,” a ti baw k a (Jn 14:21). Johana chuan, “Tin, a thupêk chu hei hi a ni, a Fapa Isua Krista hming ring ila, ama’n thu min pêk angin inhmangaih tawn baw k ila,” (1Jn 3:23) a ti a. Isua rin hi Pathian kan hmangaih theihna kawng a ni a, Isua ringtute chuan kan mihringpuite kan hmangaih baw k tûr a ni. Mi tam tak chuan Pathian thupêk hi khirh tak leh harsa tak niin an ngai ðhin a, mahse Isua ringtu tân chuan a khirh lo va, Johana vekin, “A thupêkte chu a khirh si lo a,” (1Jn 5:3) tiin a sawi a ni.

Kan nun atâna pawimawh:

Hmangaihna bul tumtu chu Pathian a ni a, chu hmangaihna chuan a Fapa pawh ui lovin khawvêl tân a pe a ni. Chu hmangaihna chu chhâng lêt ve tûrin Pathianin min phût a; miin Pathian a hmangaih chuan a mihringpuite hmangaih tûrin min zirtîr bawk a ni. Pathian hmangaihna hian i nunah awmzia a nei ngei tûr a ni.

ZIRLAI - 25

ISUA RORÊLSAKIN A AWM

Bible Chhiar tûr: Luka 23:1-5

Thuvawn: *Ani chu hnehchhiahin a awm a; nimahsela a innngaitlawm a, a kê pawh a âng lo; beramno talh tûra an hruaia ang leh, beram a hmul mêtto hmaa ngawi renga awma ang main; a ni, a ka â ang lo. (Isaia 53:7).*

Thuhmahruai:

Isua rorêlsaka a awm hi rorêl azawnga rorêlna hmanhmawh ber pâwl a ni awm e. Dârkâr 12 pawh tling lovah rorêlna pali a paltlang a. A hmasa berin Sanhedrin hmaah, chumi hnuin Rom rorêltu Pilata hnênah, Heroda hnênah, chumi hnuah Pilata hnênah baw k a kîr leh a, a thihna tûra thu titluta Pilata chuan vawi thum (a nupui nêl vawi li) ngawt a thiam lohna a hmuh loh thu a sawi baw k a ni. Isua thihna tûr hian Mosia dân leh Juda-ho dân leh, Rom sawrkâr dân te tanchhanah hman an tum vek a, mahse, hêng dân zawng zawngte hi palzûtin an awm vek thung si a ni.

Vawiinah hian Isuan keimahni avânga rorêlsaka a awmna chanchin hi amah kan hmangaih leh zual theih nân kan zir ho dâwn a ni.

1. Judate rorêlna kalhmang tlângpui:

(1) Mosia dân a rorêlna dân: Thihna chungchânga rorêlnaah hian an fîmkhur hle a, hretu pakhat kê aţang chuan tihlum theih a ni lo va, pahnih tal hretu an ni tûr a ni. "Hretu pahnih emaw pathum emaw kê aţangin thi tûra chu tihlum tûr a ni a, hretu pakhat kê aţang chuan tihlum tûr a ni lo," (Deut 17:6). An hêkna chu

a dik leh dik loh thahnemngai takin an zâwt kual tûr a ni (Deut 13:13-14). Rorêltu chuan thu dik tak hmuh chhuah a tum tûr a ni a, thamna rêng rêng a la tûr a ni lo (Exod 23:6-8), tûmah duhsak bîk neiin ro an rêl tûr a ni lo (Deut 16:19).

(2) Judate rorêlna dân: Mosia dân behchhanin Judate hian rorêl dân an nei a. An rorêlna sâng ber chu Sanhedrin rorêlna a ni a, Sanhedrin rorêlnaah hian ‘Rorêlna sâng’ leh ‘Rorêlna hniam’ an nei a ni. Rorêlna sângah hian member 71 an awm a - puithiam, lehkha ziaktu (dân lama thiamna nei), Juda upate (khawtlânga mi zahawm) atangin mi 23 theuh an thlang chhuak a, rorêl kaihruaitu pahnihte nêan an ni a, rorêl kaihruaitu ber hi Puithiam lal a ni thîn.

Hêng an thlan chhuahte hi Juda nupa kâra piang ngei, lehkha thiam, Mosia dân hre tak leh mi dik tak an ni tûr a ni. Sanhedrin rorêlna hian thihna thlengin ro an rêl thei thîn a, mahse, hetih hunlai hian chu thuneihna chu an nei lo a ni ang, Rom rorêltu hmaah Isua chu an hruai a ni. Sanhedrin rorêlna hi Judate zîng inthawina leh tlai lam inthawina inkârah bâk neih loh tûr a ni. Tûnlaia rorêlna ang lovin rorêlsakate aiawh emaw rorêltu lam aiawh emaw a khingtu (prosecutor) awm phal a ni lo a, hriatpuitu chauh neih phal a ni. An thu tlûkna chu a mal malin a naupang ber atangin an sawi thîn a, thi tûra an chung thu an rêlte chu zan khat hnuah an ngaihtuah tha leh thîn.

2. Isua ro an rêlsak dân:

(1) Sanhedrin rorêlna: Isua kha an man hnuin a hmasa berah puithiam Ana inah an hruai a (Jn 18:13), Ana hi

puithiam lalber Kaiapha puzawn a ni a, an awm ho a ni mai thei; hetah hian an hêkna tûr zawngin an chhâl a. Chumi hnuah Sanhedrin rorêlna hmaah an hruai leh a ni. Isua ro an rêlsak hian Sanhedrin-in rorêlna dân an neih chu an bawhchhe nasa hle a ni.

- (a) Zîng inthawina hun pawh nei hman lovin ro an rêl a.
- (b) An rorêlna hmun Temple pindan an hmang lo, mipui an hlau a ni.
- (c) Thlei bîk nei sain ro an rêl a, Mosia dânin a phal loh a ni (Deut 16:19).
- (d) Thuhretu derte thusawi pawh an pawmsak vek a, engmah an zâwt chiang lo.
- (e) Roreltuten a mal mala an thutlûkna sawi tûr an nih laiin tu man an sawi lo a, puithiam lalberin a duh dânin a kalpui mai a ni.
- (f) Thi tûra ro an rêlsakte chu zan khat hnuah an ngaihtuah tha leh tûr a nih laiin hun rei lo te chhûngin engkim an kalpui vek a ni.
- (g) Puithiam lalber hi a puan pawhthlêr phal a ni lo va (Lev 21:10); mahse Isua thiam loh chantûrna tûr chuan a pawt thlêr a ni (Mt 26:65).

(2) Pilata rorêlna: Rom sawrkâra ram awptu Pilata hmaah Isua chu hruai a ni a. An hêknate chu, “Judate lal a in ti,” “Kaisara hnêna chhiah chawi a phal lo,” “Mipui a hruai sual,” “Pathian a sawi chhia,” tihte a ni. Hêng an hêkna hrang hrang aţang hian Pilatan Isua chu a endik hnuin engmah a sualna a hmu lo a ni.

(3) Heroda rorêlnaah: Pilatan Isua chu Galili lam mi a nih avâng leh thiam loh channa khawp amahah engmah a hmuh loh avângin, Galilee ram bial awptu Heroda

hnênah a tir a (Heroda hi Kalhlên kût hmang tûra Jerusalema a awm lai a ni). Heroda hming hi Antipas-a a ni a, Baptistu Johana lu tantirtu kha a ni. Isua chanchin a hriatin Johana kha lo tho leh niin a ngai a. A hmaa Isua an rawn hruai chuan thil mak lo tihîr a tum a; mahse Isuan a ti lo a, a zawhna pawh engmah a chhâng lo. Heroda hian rorêlsak ngaihna a hre lo va, nuihza siam nân a hmang a, puan ropui tak sintîr chungin Pilata hnênah a tîr lêt leh ta zâwk a ni.

(4) Pilata rorêlnaa Isua a din vawi hnihna: Heroda pawhin a thiam lohna a hmuh loh avângin Pilatan chhuah mai a rawt a, Pilata nupui pawhin ‘mifel’ tiin engmah tih loh tûrin thurâwn a pe a (Mt 27:19). Pilata chuan Isua chu vuaka chhuah mai leh mi tâng dang Barabba chu khenbeh a rawt leh a. Mahse, Juda puithiamten an nawr nasa sauh a, a hmaa an la sawi loh, “Pathian Fapa ka ni a ti,” tih thu hmangin an nawr a. Pilata chuan, “Pathian Fapa,” an tih phei chuan a hlau zual sauh a (Jn 19:8), chhuah a tum leh zual a ni.

Judate chuan politics thilin Pilata chu an nawr ta tlat a, “He mi hi i chhuah chuan Kaisara thian i ni lo vang; tu pawh lala insiam apiang Kaisara do an ni,” (Jn 19:12) an tih meuh chuan Kaisara thian nih loh hlauin Pilata a tâng zo ta lo a, khenbeh tûrin a pe ta a ni. Judate chuan a thisen mawh phurh an inhuam bawka a ni (Mt 27:25).

Kan hriat tûr pawimawh:

Isua khenbeh tûra rorêlsak a nih hian a thihna tûra rorêltu ngeiin a thiam lohna engmah hmu lovin khenbeh tûra rorêlsak a ni a. Juda-ho, Mosia dân ngai

pawimawh êm êmtuten Mosia dân nasa takin an palzam bawk a ni. Hêng zawnng zawnng hi chhan pakhat chauh a awm a, Isua Krista chu mi fel, sualna rêng rêng nei lo ni mahse, nang leh kei hi mi sual, thi tlâk kan nih avângin hêng hi a lo thleng ta zâwk a ni. I aiawhin rorêlna hmaah a dîng a, i aiawhin Pa Pathian hmaah a dîng bawk a ni. Hmangaihna vâng a ni e.

ZIRLAI - 26

ISUA KRAWSA KHENBEH THU

Bible chhiar tûr: Sam 22:14-18

Thuvawn: *Tin, thil râwng taka ti ngai lovin, a kaah tihderna rêng rêng awm ngai lo mah sela, a thlân chu misualte hnên lamah an ruat sak a, a thih hnu chuan mi hausa hnên lamah a awm a (Isaia 53: 9).*

Thuhmahruai:

Lal Isua khenbeha a awmna hmun hi Jerusalem khawpui pawn lam 'Luruh hmun,' Hebrai tawnga *Golgotha* an tih hmunah a ni (Heb 13:13; Jn 19:17). Mizoten kan hriat lâr tak dân '*Kalvari*' tih hi Latin tawng aţanga lâk a ni thung.

Krawsa inkhenbeh hi misual hremna râpthlâk ber zînga chhiar a ni a, Phoiniki miten an tihchhuah niin an sawi a, thala inkahhlum te, têt soa thlâk te, meia hâl hlumte chu an thih hma lutuk avânga krawsa inkhenbeh hi chîng chhuak ta niin an sawi a. Persian-hovin an la chhâwng a, Grik-hovin an la chhâwng ve leh a, chu chu Rom-ho hian an la chhâwng ve leh a ni. Chanchin ziahna (History)-ah a huhova mi tam tak tak khenbeh chanchin hi chhinchhiahna a awm nual a ni.

Krawsa khenbeh tûr hi nasa takin an vaw hmasa thîn a, hruihrual, thîr leh saruh nêna phiar fîpin an hnungzângah chung lam aţanga hnuai lam thlengin an vua a, an tisa chu a thlêr hawk thîn a, hnungzâng ruh pawh a lang thei hial thîn. An khenbehna tûr kraws khampei chu a khampeiin an puttîr a, an bân lehlam

lehlamah an tãwnsak thîn a ni. Kraws tungchho erawh chu an khenbehna hmunah an dah sa thîn.

Krawsa an khenbeh hian an kut phahah emaw banrêkah emaw an kilh a, an ngalrêkah emaw ke artui bul hnaiah emaw an kilh leh thîn. An taksa rihnain an chuap a nêk têt avângin mi tam tak chu thawchhamin an thi thîn a ni. Hêng zawng zawng hi Isuan min chhandamna atân hian a paltlangin a rinawm.

1. Zawlneite hrilhlâwkna:

Isua krawsa khenbeh hma kum 1000 vêl laiah khân Davida chuan Sâm 22-ah a lo sawi lâwk tawh a. He Sâm-a Davidan a sawi ang hian amahin engmah a tuar lo a, Isua khenbeha a awm tûr chungchâng leh a tuarna tûr chungchâng sawina zâwk a ni. Zâwlnei dangte pawhin an lo sawi lâwk bawk a ni.

- (1) Kraws lêrah khân Sam 22:1 hmang khân Isuan, “Ka Pathian, ka Pathian engah nge mi kalsan?” (Mt 27:46) tiin a au chhuak a ni.
- (2) Isua man atân tangka 30 an pêk tûr thu zâwlnei Zakarian a lo sawi lâwk tawh a (Zak 11:12,13).
- (3) Isua chu a hnungzângah vuakin a awm dâwn a ni tih an lo sawi lâwk a, “Ka hnungzâng hi vawtute hnênah ka dawh a,” (Isaia 50:6).
- (4) A silhfên an insem tûr thu Davidan a lo sawi lâwk a (Sâm 22:18).
- (5) A kut leh kea an kilh tûr thu Sâm 22:16-ah kan hmu bawk a.
- (6) A tuihâl tih reh nân uain thûr an pêk tûr thu Davida bawkin Sâm 69:21 -ah a sawi a.
- (7) Khenbehte hi an ngal ruh an tihtlihsak tlângpui thîn a, mahse Isua chu a ruh tihtliah a nih ve loh tûr

thu Sâm 34:20-ah a lo sawi lâwk baw k a. Isua hi Kalhlên kût inthâwina berâmno a ni a, inthawina berâmno chu an ruh tihltiah loh tûr a ni (Exod 12:46).

- (8) Mi an khenbehte hi phûm lohvin, an mawih ral emaw, ramsa leh savate eizawh tûrin an dah thîn a, Isua erawh chu mi hausa thlâna phûm a nih tûr thu Isaia 53:9-ah hrilh lâwk a ni baw k a ni.

Heng hrilhlâwk nate hi Krawsa inhremna an hmuh chhuah hmain Pathianin a zâwlneite hmangin a lo hrilh lâwk tawh a ni.

2. Isua khenbeh hlutna:

Isua khenbeha a awm hian mihring lamah hlutna nasa tak mai a nei a ni.

- (1) Thisen chhuak ngeia a thihna hian Thuthlung Hluia Judate inthâwina chu a tifamkim a, "Thisen chhuak lovin ngaihdamna rêng a awm si lo," (Heb 9:22) a tih kha a tidik a ni.
- (2) "Thinga khai apiang chu Pathian ânhche dawng a ni si a," (Deut 21:23) tia a lo sawi chu, Pathian ânhche dawng mihringte ai a awhna târlanna a ni.
- (3) Krawsa khenbeh hi thil zahthlâk bera ngaih a ni a, an chhûngte pawhin an chhûngte tih pawh an sawi ngam lo thîn. Isua khenbehna hian misual ber ai pawh a aw h zo a ni.
- (4) Isua krawsa khenbehna hian Pathian thu hi chatuan thu nung a nihzia leh Pathianin mihringte min chhandamna atâna a ruahman a nihzia a târlang a ni.

3. Kraws hlutna:

Pathian ânhche dawng, thihna azawnga thihna zahthlâk ber leh râpthlak ber, hmuhsitawm ber leh

mualphothlâk ber, krawsa thihna chu Isuan a tuar a, kan tân a pawimawhin a hlu êm êm a ni.

- (1) Kraws chu Chanchin Ṭha nê̄n a inzawm tlat avângin Kristiante tân chuan a hlu a ni.
- (2) Kraws-ah chuan sual leh a hnathawh Isuan min hnehsak a ni.
- (3) Kraws chu misualte aiawha Pathian Fapa thihna a nih vângin a hlu a ni.
- (4) Kraws kal tlangin misualte Pathianin min ngâidam a, min chhandam a ni.

I nun atâna pawimawh:

Isua Kristan kan sualte tlan tûra a thihna hi thil mak tâwp a ni kan ti thei ang a, Pathianin kraws kaltlanga min chhandam mai pawh hi rin har khawpa mak a ni. Mahse, kan tâna Isua Krista thihna chu, “ka aiawh a ni,” tia lo pawm ve mai hi Chatuan atâna nunna a lo ni mai si. Isua thisen hi a thlâwnin i fartîr lo ang u.

ZIRLAI - 27

ISUA THAWHLEH THU

Bible Chhiar tûr: Johana 2:19-21; Matthaia 16:21

Thuvawn: *I kain Isua chu Lalpa a ni tih i țana, mitthi zîng ata Pathianin a kaitho tih i thinlunga i rin chuan chhandamin i awm ang. (Rom 10:9).*

Thuhmahruai:

Isua thihna ata a thawhlelehna pawimawhzia hi sawi tâwk thiam pawh a har hle a ni. Isua hi a tho leh a nih tak zet chuan thihna a hneh a, chhandamna beiseina hi inngahna tlâk a ni ang. A tho leh lo a nih chuan Setana chu hnehtu a ni ang a, Isua chu Pathian Fapa a ni lo ang a, Kristiante thurin hi thurin râpthlâk leh inbumna thurin mai mai a lo ni, tihna a ni dâwn a ni.

Kristiante tân hian Isua thawhlelehna chungchângah hian tuilairapin a awm theih loh va, a thawhlelehna hi ka rin loh chuan a tho leh lo ka tih a ngai dâwn a ni.

1. Isua thawhlelehna pawimawhna:

Isua thawhlelehna pawimawhna hi kawng hrang hrangin lo zir ho ila.

(1) *Isua zirtîrna tihdikna a ni:* Isuan vawi tam tak thihna ata a thawhleleh tûr thu kha a sawi thîn a (Jn 2:19-21; Mt 16:21; 17:23; 20:19), a zirtîrna ang hian tho leh ta lo se, a zirtîrna dang zawng zawng pawh kha thil rintlâk loh vek a ni ang. A thawhlelehna hian a zirtîrna dang zawng zawng pawh a rintlâkzia a târlang a ni.

- (2) Thuthlung Thar zirtîrna tihdikna a ni: Thuthlung Thar ziaktute hian Isua thawhleth thu hi kawng hrang hrangin an sawi vek a ni. Isua hi a tho leh lo a nih chuan Thuthlung Thar pawh hi rintlâk a ni lo vang.
- (3) Thuthlung Hlui hrilhlâwkna tihdikna a ni: Davida khân Sam 16:10-ah khân a thlarau chu Seol-a a hnutchhiah dâwn loh thu leh a taksa chu a ãawih dâwn loh thu a lo sawi a. Isua thawhlethna thu a lo sawi lâwkna a ni.
- (4) Isua thawhlethna hi Chanchin Tha a ni: Paulan 1Kor 15:14-19-ah thawhlethna hltzia a sawi a, thawhlethna tel lo chuan kan thuhiril hi engmah lo a ni; kan rinna pawh engmah lo a ni. Thawhlethna awm lo sela chuan Paula leh Chanchin Tha hriltu dangte kha hriatpuitu dawthei an ni ang a, sualah kan la awm reng tihna a ni ang. Kristaa muhîlte pawh an boral tihna a ni ang. Tin, hêng bâkah hian thawhlethna tel lo chuan baptisma pawh hi engmah a ni lo (Rom 6:4-5); Isua thawhlethna chu beiseina nung min siamsaktu a ni (1Pet 1:3-4).
- (5) Thawhlethna hi chhandamna atâna kan rin tûr a ni: Thawhlethna tel lo hi chuan chhandamna hian awmzia a nei thei lo va, Kristian, thawhlethna ring lotu a awm theih loh a ni. Chuvângin Rom 10:9-ah chuan, “Mitthi zîng ata Pathianin a kaitho tih i rin chuan chhandamin i awm ang,” a ti a. Ringtu hmasa zawng zawngte kha Isua a tho leh tih ringtute an ni vek a ni.

2. Isua thawhlethna hriatpuitute:

Isua thawhleth thu hi atîr atângin hnialtu an awm nghâl a, mahse, a tho leh a ni tih hi a hretute atâng hian hnial rual a ni lo.

- (1) Isua tholeh hi mi tlêmtê maiin an hria a ni lo va, vâna a lâwn thleng khân mi 500 chuangin an hmu a ni (1Kor 15:6). Chuvângin âwih loh chi rual a ni lo.
- (2) A hmutute nun kha nasa takin a inthlâk danglam a. Thu Chiang leh rintlâk ni lo se tûmahin thih ngamin thawhleha thu hi an tan lo vang.
- (3) Paula chuan, “Hmânah sawichhetu leh tiduhdahtu leh sawisatu,” (1Tim 1:12) a inti a. Mahse, Isua tho leh a hnêna a inlâr hnu chuan mihring lamah hlâwkna pakhat mah a hmuh loh laiin ‘tiduhdahtu’ khân ‘tihduhdah’ nih a thlang ta zâwk a ni.
- (4) Isua thawhleha hi ringtute hian mitin hmu vek lo mah ila, nunah an nunpui (experience) thîn a, kohhran hmasa atanga vawiin thlengin kohhranhote nunah chuan tihduhdahna kârah pawh ‘a nung a ni’ kan la ti thei zêl a ni.

Kan hriat reng atân:

Thawhleha thu hi sawifiah sên chi leh hrilhfiyah thiam chi pawh a ni lo va, miin a nuna a nunpui tûr a ni. Isua thawhleha hi Isua zirtîrna zawng zawng tifamkimtu leh tidiktu a nih avângin a pawimawh êm êm a, thawhleha avâng hian amah Isua nunah leh a zuitu zawng zawngte nunah hnehna famkim chu a lo lang chhuak ta a ni. A thawhleha avâng hian ‘mitthi pathian’ ni lovin ‘mi nung Pathian’ kan lo nei ta zâwk a ni.

ZIRLAI - 28

ISUA THUPÊK ROPUI

Bible Chhiar tûr: Matthaia 28:16-20

Thuvawn: *Chutichuan, kal ula, hnam tina mi zirtîrahte siam ula, Pa leh Fapa leh Thlarau Thianghlim hmingah chuan Baptist ula. (Matthaia 28:19).*

Thuhmahruai:

Mihringte hian kan hun hnuhnûng ber kan thlen dâwn hian thuro kan chhiah thîn a, chu chu miten kan ngai pawimawh êm êm thîn a ni. Isua pawhin he khawvêla a hun chu a hmang zo ta a, thihna hnehin a tho leh ta a; a zirtîrte zîngah ni 40 lai a awm hnuin vânah a lâwn chho dâwn ta a. A zirtîrte hnênah chuan a zirtîrna hnuhnûng ber (a thurochhiah pawh kan ti thei ang) pêk a duh a. An tân tlâng a ruatsakah chuan a ko khâwm a, a zirtîrna chu an hnênah a pe ta a ni.

1. A zirtîrte tân tlâng a ruatsak:

Isua hian he a hun hnuhnûng ber a hmanna tûr atân hian a thih hma aţangin tlâng a lo ruat lâwk a (Mt 26:32), Galili ramah a ni. He hmun thleng tûr hian a zirtîrte hi kawng thui tak, Jerusalem aţangin an kal a ngai dâwn a ni. A châng chuan, “Biak ina Pathian pâwl tûra kal kher hi a ngai lo ve, mahni inah pawh a tih theih tho e,” tiin mi thenkhat chuan an sawi thîn. Isua hian a zirtîrte hi Jerusalem-ah pawh anmahni a hmuh theih tho laiin amah an tawhna tûrin hmun hla tak a ruat a, chutah chuan Isua chu an hmu a ni. Kan biak inte hi Pathian nêna kan intawhna tûra Pathianin min ruatsak a nih avângin kan kal a lo ngai thîn a ni. Isuan tlâng a

ruatsakah ngei chuan Isua chu an hmu ta a; chibai an bûk a, a hma chuan mihring angin chibai an bûk thîn a ni mai thei, mahse, he hmunah hi chuan Pathian a nihna angin chibai an bûk a; a then chuan an ringhlel a, mahse, Isuan an rinhlel lohna tûrin tu nge a nih a inhriattîr a ni.

2. Isuan tu nge a nih a insawi:

He zirtîrna a pêk hnahnûng ber hi ‘Thupêk ropui’ (the great commission) an ti thîn a, chu mi awmzia chu thuneituin thil eng emaw ti tûra thuneihna emaw, mawhphurhna emaw a pêk (commission) sawina a ni thîn. Miten a zirtîrte hi tu thua thil ti nge an nih an zawh hun a an chhân theihna tûrin Isua pawhin he Thupêk ropui pe theitu a nihzia hi târlangin, “Lei leh vâna thuneihna zawng zawng ka hnênah pêk a ni tawh,” (Mt 28:18) tiin, tu nge a nih a insawi hmasa a ni.

Khawvêlah hian min tîrtu ropuina leh a thuneihna sânzia ang zêlin a tirhte leh mawhphurhna a pêkte hi an ropuiin an zahawm thîn a, ram khat palai theuh theuhah USA palai (ambassador) chu ram têngau palai ai chuan an ropui zâwk thîn. Keini min tîrtu pawh hi a tê lo a, lei leh vâna thuneihna zawng zawng neituin min tîr a ni a, kan zâwm ngei tûr a ni.

3. Thupêk ropui chu:

Isua khawvêla a lo kal chhan ber chu Pathian ram din a ni a, a zirtîrna zawng zawng pawh hi Pathian ram zirtîrna a ni, tiin a sawi theih. Thupêk ropui a pêk pawh hi, a lo kal chhan Pathian ram chu a lo zau zêlna tûr leh, khawvêl mi zawng zawngte Pathian ram mi (citizen) an nih theih nâna Chanchin Ṭha hril tûra amah ringtute thu a pêkna a ni. A thupêk chu hêngte hi a ni:

(1) Kal ula: A thupêk hmasa ber chu kal chhuak tûra thupêk a ni. Hei hian zirtîrte chauh kha a huap a ni lo va, Pathian ram din tûra Pathian ram mi ni tawh zawng zawngte hi a huap a ni. Zirtîrte chauh ni ta se, an thih hnuin Pathian ram din tûra kal chhuak tûr tu mah an awm dâwn tawh lo tihna a ni a, Pathian ram chu a zau ngai lo ang.

(2) Hnam tina mi zirtîrahte siam ula: Kan kal chhuahna chhan tûr min hrilh a, hnam tina mi zirtîra siam a ni. ‘Hnam tin’ a tih hian hnam lian pui pui chauh a huap lo a, hnam têngau tê tê thlengin a huap a ni. Juda-ho zîngah chuan Rabbi-te zirtîrna hnuai aţang lo chuan tu mahin Pathian thu hi hre fiah thei tûrin an inngai lo a, Isua pawh kha mak an tih êm êmna chhan pakhat chu Juda Rabbi-te hnuai seilian a nih loh vâng a ni (Jn 7:15). ‘Zirtîr’ a tih hian, a tum ber chu uluk taka abul abâl hre fiah tûra hrilh hi a ni, chuvângin sawi puat puat mai kha a tâwk ber lo a ni. An zirtîr tûr chu, Isuan anmahni a lo zirtîr tawh zawng zawngte kha a ni a. Chu chu zirtîr satliah mai lovin, pawm ngei tûra zirtîr tûrin a ti a ni.

(3) Pa leh Fapa leh Thlarau Thianghlim hmingah chuan baptis ula: Baptisma pawimawhzia a rawn târ lang nghâl a. Zirtîr an nihna leh Pathian ram mi an nihna târlanna tûr a ni. Mi thenkhat chuan Baptisma hi Isua hminga chan tûr a ni, tiin, Peteran Tirhkohte 2:38-a “Sim ula, in sual ngaihdam nân Isua Krista hmingin baptisma chang theuh rawh u,” tia a sawi kha an tanchhan thîn; mahse, hei hi chu baptisma kan channa chhan tûr a ni a, Isua thupêk erawh hi chu baptisma chantîrtuin a sawi tûr a ni. Tin, baptisma changtu hian Isua a rin avânga chang tûr a ni bawk a ni.

4. Isua thutiam:

A thupêk zâwmtute tâna thutiam ropui tak mai chu, “kumkhuain, khawvêl tâwp thleng pawhin, in hnênah ka awm zêl ang,” tih hi a ni. Khawvêl chuan mi tu emaw a tirhin a hnên ațangin a kal chhuahtîr a, a tîrtu nêan inthen thîn a ni. Mahse, Isua erawh chuan a tîr a, a kalpui a, a awmpui leh si a ni.

Kan nun atâna pawimawh:

Isua zirtîrna hnuhnûng ber, ‘Thupêk ropui’ hi mimal ang leh kohhran angin an ngaihthah thîn a, hei ai hian mahni inbenbelna lam an ngai pawimawh thîn. Mahse, kohhran chanchin (kohhran history) kan thlîr lêt hian mimal leh kohhranin he thupêk a dah pawimawh loh apiangin mimal nun leh kohhran nun hi a lo tlahniam thîn a ni. He thupêk hi Pathian rama mite an luh theihna tûra thupêk a nih tlat avângin, leh Isua lo kal chhan a nih avângin kan ngaihthah a thiang lo a ni.

HUN HNUHNÛNG

Bible chhiar tûr: Tirhkohte Thiltih 1:9-11

Thuvawn: *Fîmkhur ula, inring renga awmin tawngtai rawh u; a hun chu in hre si lo va. (Marka 13:33).*

Thuhmahruai:

Isua khawvêla a lo kal khân amah leh a rawngbâwlnaah Pathian ram a lo thlen tawh thu a thiltih leh tawngkamin vawi tam tak a tilang thîn a. Chutih rual chuan Pathian ram chu a famkima a lo la thlen hun tûr vawi tam tak a sawi bawk thîn a ni. Pathian ram a famkima lo thleng tûr chu, hun hnuhnng, he khawvêl tâwp hun tûr leh Setana leh a hnathawhte tihborala awma Pathian lalna chu chatuan atâna tundina a awm hun tûr a ni. He mi chungchâng thu hi Isuan vawi tam tak a zirtîr a, Kristian hmasate rilru-ah pawh hmun a chang lian êm êm thîn a, Isua chanchin an ziah mai lohna chhan pawh hi chu hun hnuhnung chu lo thleng mai tûra an beisei nasat êm vâng niin an sawi.

Hun hnuhnung chungchâng hi hun lo la kal tûr a nih avângin hriat fiah kim sên rual loh a ni a, zirtîr dân leh rin dân pawh tam tak a awm a, mi tam takte pawhin kal sual phah nân hial an lo hmang tawh thîn a ni. Hre fiah sêng vek lo mah ila, kan tâna zir tûr tam tak Isuan min hnutchhiah avângin ringtute tân chuan kan zira kan hriat ngei hi a tûl si a ni.

1. Lal Isua lo kal lehna:

Hun hnuhnung thil pawimawh tak lo thleng tûr chu

Isua lo kal lehna hi a ni. Isua lo kal lehna hi ringtute innghahna leh beiseina lian ber a ni a, hrehawmna leh harsatna hnuaiah pawh an beiseina siam thar leh th̄intu a ni. Chuvângin, ringtu hmasate phei chu *Maranatha* (Lalpa chu a lo kal leh dâwn) tiin chibai an inbûk th̄in a, tin, Pathian hmangaih lotute tâna ânchhedawng nih tûrzia târlan nân pawh an hmang th̄in (1Kor 16:22).

(1) *A lo kal lehna tûr thutiam*: Zir miten an chhûtnaah chuan Thuthlung Thar pum puiah hian Isua lo kal lehna tûr thu hi vawi 318 vêl sawi a ni, an ti a. Chu chu châng 24 dan zêlah sawi ang a ni. Isua ngei pawh khân a lo kal lehna thu hi vawi tam tak a sawiin a zirtîr th̄in a, “In tân hmun ka han siam chuan ka lo kîr leh ang a, ka hnênah ka la ang che u,” (Jn 14:3). “Chutih hunah chuan Mihring Fapa hi, thiltihtheihna nasa tak leh ropuina nasa tak nêh, chhûm zînga lo kal an hmu ang,” (Mk 13:26). Vâna a lâwn hnuin, vâna a lâwn an hmu ang bawkin a lo kal leh dâwn a ni, tih vantirhkohten an sawi (TT 1:11). Chuvângin, Isua lo kal lehna hi Pathian thutiam innghat tlat a ni a, a rinhlelhawm lo a ni.

(2) *A lo kal hun*: Isua lo kal leh hun tûr hi tu mahin an hre lo a, Pa chauhin a hria a ni (Mk 13:32). Amaherawhchu, a lo kal dâwn chhinchhiahna erawh chu Isuan min zirtîr a ni. Chûng zîngah chuan, Krista der an lo chhuak ang a, indo thu leh indo thuthang te, lîrngîng te, tam tla te chu Isua lo kal leh dâwn hun atâna chhinchhiahna langsâr tûrte an ni (Mk 13; Mt 24; Lk 21). Mi thênkhat chuan Isua lo kal lehna nî leh dârkâr thlengte pawhin an sawi lâwk th̄in a, mahse, hêng hi chu zirtîrna dik lo, zirtîrna uchuak a ni.

(3) *A lo kal leh dân tûr*: Isua lo kal leh dân tûr hi zirtîrna hrang hrang a awm a, thenkhat pheih chu rintlâk loh tak takte an ni. Mi thenkhat chuan Pentikos nia Thlarau Thianghlim lo thleng kha a lo kal lehna chu a ni e, an ti a. Thenkhat chuan Isua lal atâna kan pawmna nî hi a lo kal lehna chu a ni mai, tiin an sawi bawk thîn. Mahse, amah Isuan min zirtîr dân leh Bible-in min zirtîr dân Chiang tak a awm a, chumi piah lam chu rin thu a ni thîn.

- (a) Isua lo kal lehna chu mita hmuh theih ngeiin a lo kal ang a, mi zawng zawngin an hmu dân a ni (Mt 24:27);
- (b) Vân atangin a lo kal dân (TT 1:11);
- (c) Ropui takin a lo kal ang (Mk 13:26; 1Thess 4:16-18).

Hêng atang hian Isua lo kal lehna hi hai chi rual a ni dân lo tih a Chiang a ni.

2. Rorêlna:

Isua lo kal lehnain a ken tel pawimawh tak mai chu mi fel leh mi sualte rorêlsaka an awmna tûr hi a ni. Isua lo kal lehna chuan mitthi tawh zawng zawngte thawhlehna a thlen ang a, tichuan mihring zawng zawngte chung a rorêlna chu neih a ni dân a ni. He rorêlnaah hian mi sualte chu 'kêl' angin tehkhin an ni a, mi felte chu 'berâm' angin tehkhin an ni. Mi sualte chu kumkhaw hremnaah an kal ang a, mi felte chu kumkhaw nunnaah an lût thung dân a ni (Mt 25: 31-46).

3. Pathian ram famkimna:

Isua zirtîrnain a thlîr ber pakhat chu Pathian ram tih famkima a awm hun tûr hi a ni a, chu famkimnaa mite an luh theihna tûrin a nunna a hlân a ni. He

khawvêl hun hnuhnûngin a hrin chhuah tûr chu Pathian ram famkimna bul inṭanna a ni. Chu Pathian ramah chuan Pathian ram mite chauh an lût ang a, Pathian chuan, “Bâwih ṭha leh rinawm i ti tha e...i pu lâwmnaah lût rawh,” tiin Pathian ramah chuan a lo lawm lût dâwn a ni.

4. Hun hnuhnûng atâna inbuatsaihna:

- (1) Isua hi a lo kal leh ngei ngei dâwn a ni, tih hi ringtu chuan a pawm tlat tûr a ni. Isua hian amah zuitute tihlâwmna atân a lo kal leh tûr thu hi a sawi mai a ni lo a, a lo kal lehna tûr hi a dah pawimawh êm êm zâwk a ni.
- (2) Isua hi a lo kal leh dâwn avâng leh he khawvêl hun hi a la tâwp dâwn avângin Pathian tân rinawm takin kan nung tûr a ni a (Mt 24:45-51); Pathian tâwk tûrin kan inbuatsaih a ngai a ni (Mt 25:1-13).
- (3) Inthlahdah lo leh inring renga ṭawngṭai chungin (Mk 13:33) kan lo nghah a ṭul.
- (4) Chanchin Ṭha hi hre lote hnênah nasa takin kan puang chhuak tûr a ni. “Tin, he ram (Pathian ram) Chanchin Ṭha hi hnam zawng zawng hriattîrna tûrin khawvêl zawng zawngah hrilin a awm ang a; chumi zawhah chuan tâwpna chu a lo thleng ang.” (Mt 24:14).
- (5) Hun hnuhnûng chungchângah hian zirtîrna dik lo tam tak a chhuah ṭhin avângin fîmkhur takin kan sawi/zirtîr ṭhîn tûr a ni.

ZIRLAI - 30

KHAWVÊL MAMAWH ISUA

Bible chhiar tûr: Ephesi 2:13-18

Thuvawn: *Riangvâite hnênah Chanchin Tha hril tûra mi ruat avângin Lalpa Thlarau chu ka chungah a awm; Ani chuan salte hnêna chhuahna thu leh, Mittelte hnêna mitoâr neih lehna thu sawi tûr te, Tihduhdah tuarte chhuahtrîna tûr te, Lalpa lungawi kum thu sawi tûr tein mi tîr a ni," (Luka 4:18,19).*

Thuhmahruai:

Kumin chhûngin Isua leh a zirtîrnate kawng hrang hrangin kan zir ta a, zir zawh sên rual erawh a ni lo. Kan zir tâk tlêmtê aţang khân Isua hi tu nge a nih chiah a, eng angin nge mihringte hi nung se min duh, tih leh, eng vângin nge Pathian Fapa meuh khawvêlah hian a lo kal, tih hi kan hriat belh ngei ang.

Mihringte hian eng nge kan dam chhûng hunah hian kan thlâkhlelh ber thîn, tiin inzâwt ta ila, kan chhâna a in ang lo viau mai thei. Mi thiamte chuan mihringin a dam chhûng hunah a thlâkhlelh ber nia an sawi thîn chu hahchawlhna, thlamuanna (security) hi a ni e, tiin an sawi thîn. Sum leh pai kan zawn nachhan te, then leh rual kan insiam nachhan te, nupui pasal kan inneih nachhan te, sawrkârin a ram vênhimna atâna pawisa tam tak tak (defence budget) a dah nachhan leh sipai tam tak tak a neih nachhan pawh hi hahchawlhna leh thlamuanna duh vâng hi a ni kan ti thei ang. Mahse, a engmah hian mihringte nunah hahchawlhna leh thlamuanna a thlen tak tak ngai lo a ni. Chuvângin, khawvêlin a thlâkhlelh ber hahchawlhna leh

thlamuanna chu Isua chauh hi a nih avângin khawvêl mamawh chu Isua a ni.

1. Remna leh muanna bul chu Isua a ni:

Indopui pakhatna a zawh hlim khân khawvêlin Indopui a hmachhawn tawh lohna tûrin khawvêl ram hrang hrang inzawm khâwmte chuan pâwl pakhat ‘League of Nations’ (Khawvêl hnam inzawm khâwm pâwl) chu an din a, chu chuan khawvêlah remna leh muanna a zawng a ni. Mahse, kum 30 pawh tling lovah Indopui pahnihna chu a chhuak leh ta tho a, mi tam takin an tuar a ni. Khawvêlah hian vawi tam tak inremna thuthlung, ram leh ram inkârah an lo thlung tawh a, mahse a tam ber chu bawhchhiatin a awm a ni. Isua hi remna leh muanna bul chu a ni a, Pathian thu chuan, “Tin, a lo kalin, nangni hla taka awm thînte hnênah remna Chanchin Ṭha a hrilh che u a, hnai taka awm thînte hnênah pawh remna Chanchin Ṭha a hrilh bawk a,” (Eph 2:17) tiin min hrilh a. Hebrai tawng *Shalom* tih hian sakhwana leh khawvêl thila hrisêlna, that tlâna, dinhmun ṭha, hlawhtlinna, remna, thlamuanna, famkimna te a huap vek a, hei hi Ephesi lehkha thawna Isuan hla taka awm leh hnai taka awmte hnêna a hrilh chu a ni. Lal Isuan remna leh muanna a rawn thlen hi Pathian leh mihringte inkâr leh, mihring leh mihringte inkâra remna leh muanna a ni. Hei hi khawvêlin a zawn thin chu a ni.

2. Isua hi thlamuantu a ni: Mihringin a mamawh ngawih ngawih chu thlamuantu leh thlamuanna hi a ni. Kan mamawh chu keimahni theih ang angin kan zawng a, mi thenkhat chuan sum leh pai aṭangin an zawng a, thenkhatin zu leh sa, ruih theih thil aṭangin,

thenkhatin nulât tlangvâl nawmchenna atangin. Mahse, hêng zawnz zawnz hian an duh chu a pe ngai lo. Khawvêl mihringte zîngah hian hmêl tha, sum ngah leh talent nei tha tak, miten an awh ngawih ngawihte pawh an lo piang tawh thîn. Elvis Presley-a hmêl thatna, zâi thiamna leh hausakna te chu khawvêlin a theihngihl tawh ngai loh tûr a ni; mahse, nun beidawng, rilru hrehawm takin khawvêl a chhuahsan si a ni. Isua Krista hi Thlamuantu leh thlamuanna, mihringin a zawn thina ngei chu a ni. Amah ngeiin, “Thlamuanna ka hnutchhiah a che u, keima thlamuanna ka pe a che u; khawvêlin a pêk angin ka pêk loh che u hi,” (Jn 14:27) a ti a. Khawvêlin a pêk thîn thlamuanna chu tâwp chin nei, rei lo tê atân a ni a, Isuan min pêk erawh chu chatuan daih a ni. Chuvângin amah pan tûrin min duh a, “Ka hnênah lo kal rawh u,” min ti thîn a ni.

3. Isua Krista hi lungâwina kim, beiseina nung chu a ni:

Tûnlai khawvêlah chuan USA hi ram thiltithe, hausa leh khawvêlin a thlîr ber a ni a, miten kal an châkna ram a ni. Mahse, kum tinin USA thalai sâng tam takte hi mahni intihhlum tum an ni. A chhan chu lungawina kim neitu Lal Isua an neih loh vâng a ni. Vawiina kan thalai tam takte zîngah pawh hian lungawina hmu zo lova mahni nunna lâk tum leh la tawh mi tam tak kan awm a ni. Kan nunna hi kan ta a ni lo va, Pathian ta a ni a, a neitu Pathian hi kan belh a pawimawh zâwk a ni. Israel lal ropui Solomona chuan nawmna nia a hriat engkim a la khâwm a, mahse, a beisei eng mah a thleng zo lo a, “Eng mah lo mai” tiin a sawi a ni.

Lal Isua chauh hi lungâwina kim, beiseina nung chu a ni a, tuihâl rehna a ni.

4. Isua Krista hi zalenna famkim a ni:

Khawvêl hun kal tawh zawng zawng leh lo la kal tûra khawvêlin a buaipui leh indona vawi tam tak thlentîrtu chu zalenna sual vâng a ni. Hnam lian ber aţanga a t   ber thlengin midangte awpbehna aţanga t  l chhuak t  rin tan kan la t  n, a chhan chu zalenna tel lo chuan mihring nun hi a nuam ngai lo a ni. Lal Isua thil tum ber chu mihringten an nih t  r ang dik tak nih  r hi a ni a, rawngb  wlna a tan d  wnin a thil tum a sawi a, “Riangv  ite hn  nah Chanchin   ha hril t  ra mi ruat av  ngin Lalpa Thlarau chu ka chungah a awm; ani chuan salte hn  na chhuahna thu leh, mitdelte hn  na mitv  r neih lehna thu sawi t  r te, tihduhdah tuarte chhuaht  rna t  r te, Lalpa lungawi kum thu sawi t  r tein mi t  r a ni,” (Lk 4:18) tiin. Zalenna famkim hi politics-ah a ni lo a, Lal Isuaah hian a awm z  wk a ni.

Kan zir chhuah t  r:

Pathianin khawv  l mamawh tak, a Fapa mal neih chhun Isua Krista min pe a, a aia   ha p  k t  r a nei tawh chuang lo a ni. Isua Krista hi khawv  lin a duh zawng zawng, a thil zawn zawng zawng chh  nna chu a ni. Isua neih hi a v  nneihthl  k a, kan nei ngei t  r a ni a, Isua la nei lotute hn  nah pawh Isua hi kan pe ve t  r a ni.

NI PAWIMAWH - I

TÛMKÂU PATHIAN NI
THUPUI: MIPUIIN ISUA AN CHAWIMAWI

Bible chhiar tûr: Matthaia 21:1-11; Marka 11:1-11; Luka 19:28-40; Johana 12:12-19

Thuvawn: *"Tin, a hma lama kalte leh a hnung lama rawn zuite chuan, 'HOSANNA! Lalpa hminga lo kal chu fakin awm rawh se! Ram lo thleng tûr kan Pa Davida ram chu chawimawiin awm rawh se. Chungnung berah khian Hosanna!' tiin an au va."* (Marka 11: 9,10).

ZIRTUTE TÂN

1. Lal Isuan Jerusalem a pan:

Lal Isuan a rawngbâwl hun hnahnung lamah hian Jerusalem hi vawi nga lai a tlawh a. Kalhlên Kût laiin vawi thum, Bâwkte Kût laiin vawi khat, Inpumpêkna hun laiin vawi khat a tlawh a ni (Jn 2:13; 5:1; 12:12; 7:2,10; 10:22). Hêng a vawi nga tlawh zîngah hian a tlawh tâwp berah chauh hian chawimawiin a awm a. Kalhlên Kût a hnai tawh a, Juda mi tam takte he kût hmang tûr hian an kal khâwm mêk a. Isua pawh Jerusalem panin a kal ve a. A thih hun a thleng dâwn tawh tih a hria a. Jerusalem hi Juda hnam leh sakhaw hmunpui ber a ni a, a pawimawh leh zualna chhan ber chu temple awmna a nih vâng a ni. A hming (Jerusalem) awmzia hi 'Remna Khawpui' tihna a ni a, 'Zion' tih pawh a ni bawk.

2. Lal Isuan zirtîr mi pahnih a tûr:

"Jerusalem an thlen dâwnin Olive tlânga Bethphage (Bet-fa-ge) leh Bethani khaw kiang an thlenin a zirtîrte

zînga mi pahnih a tîr a (Mk 11:1). Marka leh Luka hian he khaw pahnih hi an sawi vê vê a. Matthaia erawh chuan Bethani hi a sawi tel ve lo va, Johana chuan a eng khua mah hi a sawi lang lo thung. Bethphage hming awmzia hi 'Theipui hel in' tihna a ni a, Bethani awmzia hi 'Tûm thei in' emaw 'Anania in' emaw tihna a ni. Olive tlânga inhlât vak lova awm ve ve an ni ang. Bethani hi Jerusalem atanga KM 3 leka hlaa awm a ni bawk. Zirtîrte pahnih a tîrhna, "In hma zâwn khua," a tih hi Bethphage khua a nih a rinawm a, Marka leh Lukate bâkah Matthaia hian a sawi lang ve a. Tin, tûna Bethphage khua hi sabengtung chung a Isua chuan tanna nia an rin avângin Kristian hmasaten a hriatrengna biak in an sa nghe nghe a, khualzinten an tlawh deuh reng thîn. Kum tin Tûmkau Ni apiangin hemi khua atang hian kawng an zawh tan thîn, an ti a. Chuvângin he khua Bethphage hi sabengtung thlun awmna a ni ang a, "In hma zâwn khua," a tih hi a nih a rinawm viau.

3. Sabengtung thlun a kianga a no nên (Mt 21:2):

Ropui taka Jerusalema Isua a luh thu hi Chanchin Tha bu pali-ahte hian kan hmu vek a. Sabengtung thu-ah erawh chuan Matthaia ziaik dân hi a danglam bik a, pahnih niin a sawi a, mi dangte chuan Isua chuanna sabengtung chauh hi sawiin pakhat angin an ziaik vek a. Isua chuanna erawh chu 'Sabengtungno chungah' tiin an ziaik vek thung. Matthaia pheh chuan, "Sabengtungno chung ngeiah," tiin a ziaik nghe nghe (Mt 21:5).

Bethphage khua, khaw langsâr lo tak mai, ringtute tâna khaw langsâr takte zînga mi lo ni ta leh sabengtungno, patling meuh chuanna tlâka ngaih tham

loh, a chanchin lo lâr ta êm êm te hian Lal Isua Lalna puan chhuahnain hlutna a pêk nasatzia min hriattîr thei hle awm e. Lal Isua hi kan nunah lal reng sela, mi-a chhiar tham loh tê têtê hi Ama zârah ropuina nasa tak changin kan awm dâwn a ni.

4. Mipuiin Isua an chawimawi:

Israelte hian lalte leh indonaa hnehna changtute hi an lo lâwm tawh thîn a. Jehua chu lala an siam tumin an puante phahin an lo hmuak a (2Lalte 9:13). Tin, Kûtpui hmang tûra Jerusalema lo kalte hi, "Lalpa hminga lo kal chu a eng a thâwl e," tiin miten an lo lâwm bawk thîn (Sâm 118:26).

Lal Isua Jerusalema a luh hian mipuiten lal ropui tak angin an lo chawimawi a. An puante kalkawngah an phah a, thenkhatin chhâwl an sât a, kawngah an phah bawk a. Johana chauh hian mipuiin tûmkau kenga an lo hmuah thu a sawi thung a. Jerusalem leh a vêl hnaiah hian tûm thing a awm lo an ti a. Chuvângin Jeriko (Tûm khawpui) aţangin kûtnaa kalten chhâwl bûk atâna an rawn ken an hmang nghâl a ni ang, ti pâwl pawh an awm.

Mipuite au hla, "Hosanna," tih thu hi Luka tih loh chuan an ziak vek a. "Tûnah chhandam rawh kan ngên a che," tihna a ni. A tîrah chuan chhanchhuah dîlna tawngkam a ni a. Lal Isua hunlai chuan fakna leh chawimawina tawngkam atân an lo hmang tawh a ni.

KAN ZIR TÛR

Vawiin Tûmkau Nî-ah hian thu thar danglam tak zir tûr kan nei chuang lo va. Amaherawhchu Thlarau Thianghlim pâwl na thar te, mi mal nuna Lal Isua lalna

puan chhuah thar lehna atân tea hman tum theuh zâwk ìla a tha ber ang.

1. Pathian ram chungchuanna ber chu a LAL thatna vâng a ni a. Hmangaihna leh thuhnuairawlh leh inngaihtlâwmnaa rorêl a ni. Kristian hruaitu, hotute emaw, thuneitute emaw, nun dân tûr (life style) min hnutchhiah a ni.
2. Lal Isuan a LALNA puangchhuaktute chu a tan tlat a, a chawimawi lêt ve tlat a ni. Pharisaï thenkhatin a zirtîrte au rual khap tûra Isua an vau lai khân, Isuan a tan tlat a, “Hêng hi an ngawih reng chuan lungte tal an au chhuak tûr a ni,” a ti a nih kha (Lk 19:40).
3. Lal Isua faka chawimawi hi a LALNA kan puanchhuahna sâng ber a ni hial awm e. Westminster Confession-ah chuan, “**Mi hringte tih tûr bulpui ber leh thlen theih sâng ber chu Pathian chawimawi leh chatuana Amah hlimpui (enjoy) hi a ni,**” tih kan hmu a ni.

SAWIHO TÛR

1. Pathian kan fak leh kan chawimawi theih dân hi kawng engzât nge awma i hriat? Han sawifiah teh u.

NI PAWIMAWH - II

ISUA THAWHLEHNA NI
THUPUI: KAN BEISEI THAWHLEHNA

Bible chhiar tûr : Matthaia 28:1-15; Johana 20:1-25.

Thuvawn: *“Chu Isua chu kan sual avângin mantîrin a awm a, thiam kan channa tûrin kaihthawhin a awm bawk a.”*
(Rom 4:25).

ZIRTUTE TÂN

1. Isua, thawhlehna hmahruaitu:

Kristiante beiseina inngahna ber chu ‘Thawhlehna’ hi a ni. Chu thawhlehna chu Lal Isua thawhlehna aţanga kan chan leh kan hriat fiah theih chauh a nih avângin Isua chu, ‘Thawhlehna hmahruaitu’ tih a lo ni a (1Kor 15:20). Isua hi a tho leh ngei em tih chu khawvêla thil finfiah tûl ber a lo ni ta a ni. Finfiahna Chiang tak pahnih a awm:

- (1) Thlân a ruak:** Ni sarhi ni hmasa ber zîngah chuan Isua phûmna thlân chu a ruak tih finfiah a ni. A zirtîrte, thlâna kal zawng zawngin Isua ruang an hmu lo theuh va. Thlân vêngtu leh puithiamte pawhin Isua ruang thlâna a awm ta lo chu an buaipui nasa a ni (Mt 28:11-13). Thlân ruak hian thil kawng hnih chia min hrilh fiah:
- (a) Mi tuten emaw an ru bo a ni thei.
  - (b) An ru bo a nih loh chuan a tho leh ngei a ni tûr a ni.

Isua ruang hi zirtîrte rûk bo ni ta se, thi khawp hialin a thawhlehna thu hi an ţan ngam lo vang. A tho leh lo tih hre Chiangtu an nih dâwn avângin. A nih loh

leh Isua hmêlmaten an rûk bo ni ta sela, zirtîrten, “Lalpa chu a tho leh ta!” tih an hril lai khân a thawh leh lohzia tichiang tûrin Isua ruang chu an rawn la chhuak ngei ang. Thlân ruak hian Isua thawh lehzia a finfiah a ni.

(2) Zirtîrte hnênah a inlâr: Lal Isua thawhleh hnu hian vâna a lâwn chhoh hmain ni 40 chhûng chu a zirtîrte leh mi hrang hrang hnênah a inlâr a. Mi mala an awm lai te, a huhova an awm lai tein an hnênah a inlâr a ni (Jn 20:16; 19:23). Vawiin thleng hian Isua hi Thlarauvin kohhranah leh mi mal hrang hrangte hnênah a la inlâr zêl a nih hi. (Mi piang thar tawh phawt chuan kan piantharnaah kan hre chiang theuh ang).

2. Isua thawhlehna pawimawhna:

- (1) Isua Krista thawhlehna hi kristian thurin lungphûm pawimawh tak a ni. Sakhaw dang hmuchhuaktu zawng zawngte chu an thi tawh a. Tu mah tho leh an awm ve lo. Isua a thawh leh avângin keini pawh kan la tho leh ve dâwn a ni tih beiseina nung kan nei.
- (2) Krista thawhlehna hian tu mahin an la ngam loh thihna chu ngamin, a hneh ta tih a entîr a. Thihna leh thlân tihbaiawmna zawng zawng a hneh ta a ni.
- (3) Krista thawhlehna hian Amah ringtute chu thihna ata nunnaah a seng lût a (Rom 6:5-11). He Krista nunna kan tawmpui azârah hian kan taksa, thihna leh tawih thei bâwiha la awm hi, taksa ropui, tihdanglam leh siam tharin a la awm dâwn a ni (Phil 3:21).

- (4) He taksa thawhlehma famkim hi Krista lo kal leh huna thleng tûr chauh a ni a. Tûna famkim tawh anga sawi chu thil dik lo a ni a, Paula khân a do nasa hle nghe nghe (2Tim 2:16-18). Thlarauvin, rinnain miin a tem lâwk thei tih erawh chu hnial chi a ni bîk lo vang.

3. Tholeh taksa chu eng ang nge?

Thawh leh hnua taksa awm dân tûr chu Lal Isua a thawh leh hnua a awm dân ang Bible aţangin hetiangin kan hmu:

- (1) Dam lai taksa hmêl an la ang ang a, he leia an dam laia an hmêlhriatte nêl pawh inhriatchianna a la awm ang (Jn 20:16). E.g. Hmêl danglamna tlângah Mosia leh Eliza-te an la hria (Lk 9:33).
- (2) Thi thei lo, mawih thei lo taksa a ni tawh ang. Taksa ngei hi tho leh tûr ni mah sela he lei taksa ang hi chu a ni tawh lo vang a, thlarau lam taksa a ni ang (1Kor 15:30, 40).
- (3) Ruh leh tisa nei, kut leh ke ruangâm nei a ni ang a (Lk 24:39), amah Lal Isua ngei kha a ni tih hriat theih, khawih theih a ni (Jn 19:27). “Mi hmuh ang hian thlarauvin tisa leh ruh a nei lo ve,” (Lk 24:39) tih hi a lehlin a fuh chiah lo. “Thlarau chuan ruh leh tisa a nei lo va, Kei chu mi dek ula, mi en ula, ka neih hi” a tihna zâwk a ni (NIV).
- (4) Hun leh kêr (time and space)-in a dang lo (Jn 20:26). Pindan kawngka inkhâr vekah pawh a lo lût thei a. Hmun pakhata mi hnêna a inlâr laiin chumi hun vêkah chuan hmun dangah miin an hmu thei (Lk 24:33-35).

4. Tho leh tûr mi chi hnih:

Bible hian ringtute leh ring lo mite taksa thawh leh tûr thu a sawi a. Kristaa thi tawhte an tho hmasa ang a (1Thes 4:15-16). Ring lo mite taksa pawh a la tho ve leh ang (Thup 20:5, 13, 14). Ring lo mite thawhleha hi chatuan thihna (hremhmun) an kalna tûra thawhleha a ni dâwn a. Ringtute thawhleha erawh chu hlimna leh lâwmna, chatuana nunna famkima luhna tûr a ni ang.

5. Tholeh nun he khawvêlah:

He khawvêla ringtute nun hi tholeh nun tia sawi theih a ni a. A famkim erawh chu a ni lo va. Lal Isua thawhleha nêna thlarauva inzawm kan nih hi Bible-in min hrilh a ni (Eph 2:5,6; Kol 3:3). He thawhleha nun hi kawng hrang hrangin sawifiah a ni, kan ti thei awm e:

- (1) Mihring hlui khêng beta, mihring thara inthuum (Rom 6:4-6).
- (2) Sual hnehna nun (Rom 8:2).
- (3) Sual kalsan (sim)-a thil tha ti tûra nun (Eph 2:10).
- (4) Pathian tâna inpumpêk nun (Rom 6:13).

Kan beisei thawhleha hi Isua Krista zâra pêk kan ni a. Amah Lal Isua chu kan thawhleha hmahruaitu a ni a. Amah angin kan la awm ve dâwn tih kan hria (1Jn 3:2). He thawhleha nun hi Lal Isua inpuanna (revelation) aţang chauhva neih theih a ni. Kraws-a Lal Isua khenbeh a nih hretu mipui tam tak zîngah khân a tho leh a ni tih hretu chu mi tlêmtê chauh an ni. Amah ngaihsaktute hnênah a inlâr deuh ber a. He thawhleha nun nei tûr hian thahnem i ngai ang u.

SAWIHO TÛR

1. Kan damchhûng ngeia tho leh nun kan hmanna tûr kawng hrang hrang sawi ho ni se.

NI PAWIMAWH - III

THLARAU THIANGHLIM THLEN NI
THUPUI: THLARAU THIANGHLIM LEH
KOHHRAN

Bible chhiar tûr : Tirhkohte Thiltih 2:1- 47.

Thuvawn : *“Tin, thâwk-leh-khatah vâh ata rî, thlipui tleh angin a lo thleng ta phut a. Tin, chu chuan an thutna in chu a tikhat ta vek a.” (Tirhkohte Thiltih 2:2).*

ZIRTUTE TÂN

Pentikos awmzia:

Pentikos hi Grik tawng a ni a, ‘sawmngana’ tihna a ni. Judate kûtpui pathum zînga pakhat hming a ni bawk. He niah hian Pa thil tiam Thlarau Thianghlim a lo thlen avângin ‘Thlarau Thianghlim thlen ni’ tiin kohhranten ni pawimawhah kan hman a ni. Kum zabi pahnihna tâwp lam vêl khân ‘White Sunday’ an ti a, ‘Pathian Ni vâh’ tihna mai a ni. A chhan pakhat chu Kristian hmasaten he niah hian baptisma chan an duh bîk a. Baptisma chang zo tui ata lo chhuakte hi puan vârin an lo tuam thîn vâng a ni.

Hming hrang hrang a nei a, ‘Pâwl Kû’ (Exod 23:16), ‘Chawlhkâr Kû’ (Exod 34:22), ‘Buh thar hlan (Rah hmasa kû)’ (Lev 28:26) tihte a ni bawk. Isua thawhleh ni (Easter Sunday) atanga chhiara ni 50-naah kan hman a ni. Leviticus 23:15-ah ‘Chawlhni tûk tûk leh’ (the day after the Sabbath) tih a ni a, chu chu Pathian ni (Sunday) hi a ni a, ni sawmnga chhiar tanna tûr a ni a, châng 16-ah hian chawlhni vawi sarihna tûk tûk (the day after the seventh Sabbath) a ti leh a, chu pawh chu Pathian ni tho hi a ni.

JUDATEN AN HMAN DÂN

Judate kût ropui ber Kalhlên Kût hmang tûr hian hmun hrang hrang aţangin Jerusalem-ah mite an lo kal khâwm thîn a. Kalhlên Kût zawh hnu (Sabbath tûk tûk leh) aţanga ni 50-na maiah Pentikos Kût hi an neih leh dâwn avângin haw lâwk lovin mi tam tak chu Jerusalem-ah an châm tlang thîn a ni. He kût hi 'Inkhâwmpui Thianghlim' an vuah a, tumahin hna an thawk ngai lo.

THLARAU THIANGHLIM A LO THLENG

Lal Isuan a zirtîrte chu Jerusalem chhuahsan lo tûr leh Thlarau Thianghlim an hnêna a rawn tîrh tûr thu a lo sawi lâwk kha lo nghâk tûrin a ti a (Jn 14:16; Lk 24:49; TT 1:4). Lal Isua sawi chu zâwmin zirtîrte chu Thlarau Thianghlim nghâkin in pakhatah an awm khâwm vek a, mi 120 lai an ni. Vawi leh khatah thâwm nasa tak nêh Thlarau Thianghlim chu a lo thleng ta phut a (TT 2:1-4). Thlarau Thianghlima an khah avângin hriatthiam pawh harsa khawpin an lo danglam ta a ni. Thu nei tak leh huai takin thu an hril a. Petera thusawi pawhin mi a hneh hle a, ni khatah mi sângthum laiin an pianthar phah a ni.

PENTIKOS NI KOHHRAN TÂN A PAWIMAWHNA-TE

1. **Kohhran lo din ţanna a ni:** Tûn hma chuan kohhran hmêl a la lang lo va, Isua ringtu tlêmtê kha mi hriat hlauvin a rûkin an inpâwlho thîn a. Mahse, Thlarau Thianghlim a lo thlen chinah chuan mi zawng zawng hmuh theihin kohhran a lo ding ta a ni.
2. **Thlarau Thianghlim chu an hruaitu a ni:** Thlarau Thianghlim chuan kohhran a chênchilh a, a kaihruai

- bawk a. Kohhran chuan Thlarau Thianghlim hriattîr ang zêlin rawng an bâwl thîn (TT 15:28).
3. **Pumkhatin an awm:** Hnam hrang hrangten kohhran chu inpumkhatna leh inremna a ni tih an hria a. Mi zawng zawng rilru hmun khata an lawi luhna tûr in sak a ni tih an lo hre Chiang ta a ni.
  4. **Huaisenna thar an nei:** Tûn hma chuan rorêltute hlauvin a rûkin an inpâwlho thîn a. Mahse, tûnah chuan tûmah an hlau lo va, Lal Isua thawhleha leh a chhandamna thu chu thih pawh huamin an puang ta a ni.
  5. **Hruaitute chu Thlarauva khat an ni:** Petera chu Thlarau Thianghlimin a khat a. Dawhkâna rawngbâwl tûr mi hmingtha pasarih an thlante chu Thlarau Thianghlîma khat an ni (TT 6:3). Stephana leh Baraba pawh Thlarau Thianghlîma khat an ni (TT 7:55; 11:24).
  6. **Thiltihtheihnaa thuam an ni:** Tirhkohte chuan thil mak leh chhinchhiahna (Mk 16:17 & 18)-te an ti a. Thlarau Thianghlimin a thuam avângin an thusawite chuan mi a hneh êm êm a, thlarau bo tam tak an man a ni. Lal Isua thupêk angin ram tinah Chanchin Th̄a an hril darh ta a ni.

THLARAU THIANGHLIMA KHAT KOHHRAN AṬANGA ZIR TÛR KAN NEIHTE

1. **Pathian thu zir uar:** Pathian thu an tuipei a, tirhkohte zirtîrna an ngaisângin an ngai pawimawh bawk. Hriatchian leh zual zêl châkin an zir thîn.

2. **Inpâwl ho an ngaina:** Inpâwl ho an uar a, a huhovin Pathian an be ðhîn. Pathian mite zînga tela, pâwl ve hi Pa leh Fapa pâwlna a ni tih an hrechiang (1Jn 1:3).
3. **Ṭawngṭai uar kohhran an ni:** Pathian hnêna thu thlen hmasa lo leh a hnên aṭanga thu dawng hmasa lovin engmah an ti ngai lo. Ṭawngṭai hi an chakna leh thiltihtheihna bul atân an hmang tlat a ni.
4. **Mi dangte tâna nung kohhran:** An thil neihte an la khâwm a, rual khai takin an insem tlâng a. Pathian thu an dawnte pawh mi dangte hnênah an pe chhuak (share) bawk a. Mi dangte chung a an mawhphurhna an hrechiang a, an hlen chhuak ṭha êm êm ðhîn.
5. **Kohhran hlim an ni:** Khawvêl mite hriatpui phâk loh, tâma chhuhsak theih loh hlimna thurûk an nei a. Mi tin an hlimin an lungawi ðhîn a. Hei hi Thlarau Thianghlim chênchilh nun chhinchhiahna chiang tak a ni.
6. **Pathian chibai bûk an uar:** Pathian chibai bûkna hmun, hmun ruat bîk (Biak in) an ngai pawimawh a. Lungruak taka Pathian biak honaah hian Thlarau Thianghlimin hna a thawk ðhîn tih hriain a huhova Pathian biakna, Biak in an ngai pawimawh êm êm a ni.
7. **Kohhran zahawm an ni:** Thlarau Thianghlimin a chênchilh tih kawng tinrênga a lan ðhin avângin miten an zah a, an hlau bawk.

Hêng thu aṭangte hian kohhranho leh mahni mimal nun ðheuhthe han in en lêt ila. Eng chen nge

Thlarau Thianghlim pâwlina chang lova kan lo kal tawh, tih te, Thlarau Thianghlim tel lova rawng kan bâwl tawh, tihte, in en lêtin mahni theuh insiam thar nân hman i tum ang u.

SAWIHO TÛR

1. Pentikos ni-a Thlarau Thianghlim lo thlen khân thlarau soal (Setana) hnathawh a tel lo nge a langsâr lo hle a. Kan rama Thlarau Thianghlima harhna kan chan hian thlarau soal (setana) hnathawh hi a tam thei viau mai a. Engnge a chhan ni theia i rin?

NI PAWIMAWH - IV

MISSION SUNDAY
THUPU: SÂP UPA LEH PU BUANGA -
MIZORAMA AN LUH THU

Bible chhiar tûr : Rom 10:14-17; Hebrai 13:7

Thuvawn: *"Thil ðha chanchin lâwmarwm thlentute ke chu a va mawi em !"* (Rom 10:15b)

ZIRTUTE TÂN

Hmânah chuan Mizote hi 'Mi lu la hnam' tih kan lo ni tawh ðhîn a. Kan pi leh pute chu ramhuai hlau rêng rêngin, thing bul, lung bul biain an lo awm ðhîn a. Sakhaw biak mumal pawh nei lo khawp hialin an lo khawsa mai mai ðhîn a ni. Chúng mite hnêna Chanchin ðha thlen tûrin Sâp tlangvâl pahnih (Sâp Upa & Pu Buanga) an rawn kal a. Mizorama an rawn kal dân chanchin tlangpui chu vawiinah hian kan zir thar leh dân a ni. **He Zirlai hi a sei deuh hlek nain a pawimawh êm a, dawhthei takin i zir hrâm ang u.**

A. SÂP RAM AËANGA AN LO CHHUAH DÂN

London aËanga tlangvâl pakhat Robert Arthington-a hmangin India hmâr-chhaka rawngbâwlna a inhawng a. Robert Arthington-a hi Leeds khuua sumdâwng hausa (millionaire) a ni. Chanchin ðha hrilh thu-ah hian a rilru a hmanhmawh hle a. A ngaih dân chuan Chanchin ðha la hre lote hnênah Chanchin ðha hi hrilh thuai thuai ðul a ti a. A mi tirhte pawh pahnih lek leka insem darh a, hmun pakhatah pawh rei tak thawk lova kal zêl tûrin a duh a. An thawhna hnam

tawng zir pawh tlai phah lutuk dâwnin a hria a. lawng lettute hmanga Chanchin Ṭha chu hril zêl tûrin a duh a ni. Robert Arthington-a ruahmanna 'Arthington Aborigines Mission' hnuaiiah chuan Sâp Upa leh Pu Buanga-te pawh hi an lo chhuak a. An pahnih hian London-a Highgate Road Baptist Kohhran member an ni.

Kum 1891 January ni 21 khân Pu Buanga leh mi dang pathum, Arthington Mission-in a tirhte chuan India rama Calcutta an rawn thleng a. Chutih lai chuan Pu Buanga hi kum 20-a upa chauh a ni. Rei rial lovin, Brahmanbaria khua, Bengal (tuna Bangladesh) biala mi, Tripura ram depa awm, New Zealand missionary-te awmna an pan nghâl a. Brahmanbaria leh a chhehvêlah hian theih ang angin Chanchin Ṭha an hril a. Chumi kum vêk (1891) November thlaah chuan a ṭhian Sâp Upa chu Bengal bialah Arthington Mission tirh bawkin a rawn kal ve a. Pu Buanga nêh chuan an inhmu a. An pahnih chuan kum 40 chhûng zet mai inṭhen tawh lovin an thawk dôn ta a ni.

An pahnih chuan kum 1892 January thlaah Chittagong Hill Tracks lama Kassalong-ah an kal zêl a. Tripura rama luh an tum a, Nimahsela, Tripura rama luh chu Tripura lalin rem a tih loh avângin Mizorama luh chu an tum ta zâwk a ni. Chûng lai chuan Mizoram hi Assam ram aṭanga luh aiin Bengal (tûna Bangladesh) ram aṭanga luh a awlsam zâwk a. Amaherawhchu, an tum chu an hlawhchham leh ta a ni. Chumi kum vêk June thlaah chuan Sâp Upa chuan santên na tak a vei a, Calcutta lam an pan leh ta zâwk a. Calcutta aṭang chuan inenkawl tûrin Darjeeling-ah an kal leh ta a. A dam

hnuin an thiandûn chuan Tripura rama luh an tum leh a. Nimahsela, Tripura lal chuan a phal lo leh a. Kum 1892 tâwp lamah chuan Silchar an pan ta a. Chutah chuan Welsh Presbyterian hovin hmun an lo khuar hlim hlawt a ni a, an zîngah chuan an khawsa ve ta a. Anni chuan Sâp Upa leh Pu Buanga chu an lo lâwm hle a. Kum 1893 chhûng chuan Sâp Upa leh Pu Buanga-te chuan Silchara an mission rawngbâwlna chu nasa takin an tanpui a. Silchar bazâra Mizo lo kalte an hmuh theih fo avângin, Silchara awm chu an tân a remchâng hle. Hêng aţang hian Mizo nunphung leh an aţawngte an lo zir tan a.

B: MIZORAMA AN LO LUH DÂN

Mizoram hmâr lama political officer pakhat Mr. A.W. Davies chuan kum khat hnuah Aizawla kal phalna a pe ta a, an lâwm êm êm a. Tichuan 1894 January 11-ah Sairâng an lo thleng ta a ni.

Sairâng aţang chuan Aizawl pan tûrin an inbuatsaih nghâl a. Mahse, thuam phur an hmu zo lo va, ni li an châm a. Thuam phur tlêm an hmuh hnuah an bungraw thenkhat chu anmahniin an puan in banin an zâwn a, Aizawl chu January 16, 1984-ah an lo thleng ta a ni. Mizote chuan sâp, chutianga bungraw zâwn chu an la hmuh ngai loh avângin thenkhatte chuan, ‘Sâp vâkvai’ an ti a. Thenkhat chuan, ‘Sâp â’ an ti bawk a. Aizawla an riah hmasak ber zân chuan zan laiah thâwm an hria a, mi tute emaw hmanhmawh takin an lo kal a, “Ka pu, ka pu, silai in nei em?” an rawn ti a. An rilru a buai ta hle mai a, “Nei e,” an tih chuan dâwt an sawi a ni dâwn si a. “Nei lo,” an tih chuan an rawn bei ang tih an hlau bawk si. An han ngaihtuah vang vang a, dâwta

inhliakhuh tum ai chuan Pathian rinchhan a ̣a zâwk ang tih ringin, “Nei lo,” tiin an chhâng ta a. A tûka thil awmzia an han zawh chian chuan, “A! Khaw chhûngah sakhi a lo lût a, kahna tûr silai kan neih loh vâng alâwm maw le,” an ti a. Pathian rinchhana thu dik sawi a ̣athazia an hre chhuak a ni.

Kum 1897 August ni 31-ah Welsh Calvinistic Methodist Missionary, Pu Zosâphluia (Rev. D. E. Jones) chu Aizawl a lo thleng a. A kum leh December ni 31, 1898-ah Pu Zosâpthara (Rev. Edwin Rowlands) chu a lo thleng bawk a. Sâp Upa leh Pu Buanga chuan Welsh Calvinistic Methodist Foreign Mission-in Mizoram hi an thawhna tûr (mission field) atân an lo hauh ve a ni tih an hre ta a. Tin, India rama Arthington-a palai, Mr. St. Dalmas chuan Mizoram chu Welsh Mission kutah a lo hlân ta bawk si a. Chu bâkah Arthington-a khân a missionary-te hmun khata awm rei a phal loh avângin Sâp Upa leh Pu Buanga chuan Mizorama an awm reng theih an inring lo va. Chuvângin, Mizorama an rawngbâwlna chu Welsh Calvinistic Methodist Foreign Mission kutah an hlân ta a ni. Tichuan, kum 1897 December ni 31-ah Aizawl an chhuahsan a, an ramah chawlh hmang tûrin an haw ta a. An chawlh chhûng chuan Arthingtona chuan hmun khata rei awm lo va, hmun danga kal zêl tûra a duh thu leh, chutianga ti tûra an intiam theih loh chuan bân an nih tûr thu a hrihl a. Arthingtona duh dâna rawngbâwl tûra an intiam theih loh avângin Arthington-a chuan a bân ta a ni.

Aizawla kum li (Jan. ni 11, 1894 - Dec. ni 31, 1897) chauh an awm chhûng hian, hna ropui leh pawimawh tam tak an thawk hman a. Chûngte chu a tlângpuiin hêngte hi a ni:

1. **Literature lam:** Kum 1894 April thlaah Mizo A AW B an siam a. Hei hi Mizo hnam lo din chhuahna bul pakhat a ni. Bible lehlin lamah pawh Chanchin Ṭha Luka ziaak leh Johana ziaak leh Tirhkohte Thiltih bu an letling hman. Hetah hian Pu Suaka leh Pu Thangbawnga'n an tanpui. Hemi bâkah hian Mizo ṭawng Grammar Bu leh Lushai-English Dictionary an siam bawk. Bible châng lâk tawi hmangin thu inchnâng an siam bawk.
2. **Sunday School lam:** Aizawl an lo thlen hnu kum 1-ah, 1895 April ni 21 khân Sunday School an din a. Sunday School-ah chuan Bible aṭanga lâk thu inchnâng an zirtîr a. Tin, Bible milem hmangin an zirtîr bawk.
3. **Pathian Biak Inkhâwm:** October ni 20, 1895 aṭangin inkhâwmna mumal takin an nei chhunzawm thei. Pu Buangan September ni 16, 1895-ah Mizo ṭawngin thu a sawi a. Hei hi Mizo ṭawnga thu a sawi (sermon) hmasak ber a ni.
4. **Chanchin Ṭha hril:** Mizoram hmâr lama khaw zâtve vêlah kea kalin Chanchin Ṭha an hril a. Mizo zînga Kristian hmasa ber chu Pu Taibuanga a ni. Pu Taibuanga hi kum 1895 March ni 30-ah kristian a ni.

Sâp Upa leh Pu Buanga-te chu Arthington Mission hnuaiyah thawk thei lo mah se, an beidawng chuang lo. Missionary-a chhuah leh dân tûr an la ngaihtuah tlat a. Sâp rama an chawlh an hman zawh chuan an ṭhian ṭhate nêh inthurualin Assam Frontier Pioneer Mission an din ta a. Chu mission hming chuan Sâp Upa leh Pu Buanga chu châwm an tum ta a. Kum 1899 favâng lai vêlah India ram panin an chhuak leh ta

a ni. Himalaya tlâng bul thut (tûna Arunachal)-a Abor leh Miri hnam zîngah rawng an bâwl tan ta a. Hêng hnam zîngah hian kum hnih leh a chanve vêl rawng an bâwl a. Chumi chhûng chuan A AW -te an siamsak a. Ziak leh chhiar theihin an ÷awng chu an buatsaihsak a. Tin, dictionary-te an siam a, 'Pathian Lekhhabu Chanchin' pawh phêk 400 laia chhah an buatsaih bawk a. Chutiang chuan hun reilote chhûngin hna nasa tak an thawk hman a ni.

MIZORAM CHHIM LAMA AN LO CHHUAH DÂN

Kum 1901-ah BMS Home Committee chuan Chittagong-a an missionary Rev. George Hughes chu Mizoram chhim lama thawh dân tûr enfel tûrin a ti a. Chumi enfiah tûr chuan Lunglei thlengin an lo kal a. Rev. George Hughes chuan BMS Home Committee-ah chuan report ngaihnaawm leh duhawm tak a pe a. BMS tân thawhna hmun ÷a tak a nihzia leh nghâk khawtlai lova thawh nghâl mai chi a nih thu a report a. BMS chu thawk nghâl mai tûrin a nawr nasa hle a ni.

BMS Home Committee chuan, Mizoram chhim lama thawh chu an titlu ta a. Sâp Upa leh Pu Buanga Mizorama kum li lai lo thawk tawh, Mizo ÷awng pawh thiam, Abor rama thawk mêk chu missionary atân an sâwm ta a ni. Anni chuan, BMS hian Abor ramah missionary dang an tirh theih dân chuan an sâwmna chu an pawm theih tûr thu an sawi a. BMS chuan Abor rama missionary tirh an intiam a. Tichuan, an sâwmna chu kum 1902-ah an pawm thei ta a ni.

Sâp Upa leh Pu Buanga-te chu Mizoram lam panin an lo chhuak ta a. Kum 1903, February thlaah

Chittagong an lo thleng a. Khawthlang tuipei dungah an lo chho va, dârkâr sarîh an kal hnuin Kassalong an thleng a, chutah chuan ni hnîh leh chawhma lawng dang an nghâk a. Hetîh hun lai hian British lawnglêng pahnih chauh an hmang bawk thîn a. Chutiang sumdâwng lawng chu an hmu fuh hlauh va. Anmahni puihnain suar chu an kal tlang thei ta a. An bungraw thenkhat chu Bawrkawlh-ah hnutchhiahin Tlabung-ah an lo thleng thei ta a ni. Tlabung an thlen ni hi March ni 8, 1903 a ni.

Tlabung an thlen chuan Sethlun-a Kristian lo awm hmasa-te an bungraw phurhsak tuma lo kal nêh an inhmu ta a. An lawm êm êm a. Tv. Thankûnga phei chu lâwm avângin a tap hial a ni an ti. An bungrua chu wawi khatah an phur zo mai thei lo va, an phurh theih tâwk phurin Lunglei an pan ta a. Ni li lai an kal hnuin Lunglei chu March ni 13, 1903-ah an thleng ta a ni.

Lunglei an thlen tûk maiah chuan Sethlun-a Kristiante chu an va tlawh nghâl a. Kohhran-ho chuan an lo hmuak a, an lâwm êm êm mai a. Pi Dârzingi phei chuan an kalna tûrah puan a phah a ni an ti. Awmma tûr nghet an thlan fel hma chuan Inspection Bangla-ah an awm rih a. Mission hmunpui (headquarters) tûr enin hmun hrang hrang an tlawh a. A tâwpah chuan Sêrkâwn-ah an kal a, Ramzotlâng-ah an chho va. Pu Buanga chu thîng lêrah a lâwn a, Sêrkâwn hi a thlîr a; Mission hmunpui atân a thlang a, awmhmun an khuar ta a ni.

SAWIHO TÛR

1. BMS missionary lo kal hmasa ber Sâp Upa leh Pu Buanga-te nuna zir tûr kan neihte han sawi ho teh u.

NI PAWIMAWH - V

**KHAWVÊL SUNDAY SCHOOL NI
THUPUI: MIZORAMA SUNDAY SCHOOL LO
AWM DÂN**

Bible chhiar tûr: II Timothea 3:14-16.

Thuvawn: *“Pathian Lehkha Thu zawng zawng hi Pathian thâwkkhuma pêk a ni a, zirtîr kawngah te, thiam loh chantîr kawngah te, zilh kawngah te, felna zirtîr kawngah te a sâwt bawk a ni.” (2Timothea 3:16)*

ZIRTUTE TÂN

THUHMA: Khawvêl pum puia Sunday School din chhuaktu chu Robert Raikes a ni a. ‘Sunday School Pa’ tia vuah a ni nghe nghe a. Kum 1780 July thla khân England ram, Gloucester khuaa Pi King-i inah ama sumin Sunday School hmasa ber chu din a ni a. Kum 1800-ah BMS Missionary pathum (Serampore Trio) William Carey, William Ward leh Joshua Marshman-ten India ramah an din tan bawk a. Vawiinah hian Mizorama a lo din dân leh a than chhoh zêl dân kan zir ho dâwn a ni.

MIZORAM-A A LO DIN DÂN

Mizoramah chuan Missionary hmasa ber Sâp Upa (FW Savidge) leh Pu Buanga (JH Lorrain)-ten Aizawlah **April ni 21, 1895** khân an lo din a ni. Kum hnih chuang an enkawl hnuin kum 1897 Dec 31-ah Mizoram an chhuahsan ta a. Welsh Calvinistic Methodist Missionary Rev. D. E. Jones (Zosaphluia) chu 1897 August 31-ah Aizawl a lo thleng ve a. Sâp Upa leh

Pu Buanga-te hian an hna zawng zawng chu Zosâphluia kutah hian an hlân vek a. Thla li lai awm hovin an hma lâk dân leh Sunday School an lo enkawl dân zawng zawngte chu an inzirtîr a, a kutah engkim an dah ta vek a. Sâp Upa leh Pu Buanga-te erawh chuan December 31, 1897-ah Mizoram an chhuahsan lailâwk ta a ni.

MIZORAM CHHIM LAMA A LO DIN DÂN

Hei hi, 'BCM Sunday School lo din dân' ti pawhin kan sawi thei ang. Bangladesh (East Pakistan)-a BMS Missionary pakhat George Hughes-a chuan Mizoram hi BMS thawh nân a thatzia nasa takin a sawi mawi a. Baptist Missionary Home Committee-ah pawh ziakin a theh lût hial a. Kum 1902 khân Mizoram a rawn tlawh a, Tlabung thlengin a lo kal a. Hetih laia chhim lama Kristian tlêmtê lo awm tawh zîngah tlangvâl Thankûnga (a hnua Tirhkoh & Pastor lo ni ta) chu amah hmu tûrin a chah thla a. Tlangvâl Thankûnga chu BMS Missionary-te lo chhuah hmaa kohhran lo enkawl tûrin a ruat a. Sunday School an dinna tûra thil pawimawh Bible milem te, Sunday School Union-in a siam milem te a pe a. Milemte chu tu lem nge tihte leh thil awmzia hrang hrang a zirtîr a. Ni khat lai hun an hmang a ni. Tichuan Tlangvâl Thankûnga ho chuan Sethlunah kum 1902 khân Sunday school chu an din ta a ni. Sâp Upa leh Pu Buanga te kha March ni 13, 1903-ah Lunglei an lo lût ve leh ta bawk a. 1904-ah Sethlunah Inkhâwmpui an nei a. Chutah chuan, "**Kohhran din tawhnaah chuan Sunday School hi neih hrâm ni se,**" tiin an rêl nghe nghe a ni. Record-a a lan dânin kum 1904 khân Chhim lamah Sunday school 11, zirtîrtu 11, zirlai 162 an awm.

SUNDAY SCHOOL LO ẸANGKAI TAWH DÂN

Hetih hunlai hian Mizoram chhim lamah Kristian chu a lu nungin mi 300 vêl an awm tawha hriat a ni a. Ringtu awm chhunte chuan Sunday school chu pawimawh an ti hle a, an chhawr Ẹangkai rêng bawk a ni. A pawimawh dân pawh hetiangin lo en ta ila:

1. Sunday School chu A AW B zir nân te, ziak leh chhiar zir nân te, hisâp (arithmetic) zir nân te an hmang a. Hei hi kohhran ding tîr tâna pawimawh hmasa ber a ni.
2. Missionary-ten Chanchin Ẹha theh darh nân leh kohhran awmsa enkawl nân an hmang tangkai êm êm.
3. Sunday School chu kohhran member-te tân Pathian thu zirna awm chhun a ni a. Ringtute nun leh rinna tihngheh nân leh tihchak nân a Ẹangkai êm êm bawk.
4. Ring lote hîp nân a Ẹha hle a. Mi tam takin lehkha ziak thiam te, chhiar thiam te an duh ve a. Sunday School hi chutiang zirna awm chhun chu a ni. A tîrah phei chuan ringlo mite hi Kristiante aiin Sunday School kai an tam zâwk an ti. Hetianga lo kalte hi a tâwpah chuan kristian an lo ni nge nge Ẹhîn.

TÛNA KAN SUNDAY SCHOOL ẸANGKAI DÂN

Sunday school hian a hunlai mamawh ang zêlin thlarau lam nun châwmna leh zitîrna Ẹha a pe a. Tûnah kan Sunday school pawh hian a thil tum kawng li-te hmangin kohhrante min châwmin min zirtîr mêk a ni.

1. **Mi bote Krista hnêna hruai:** Baptisma pâwl chin hnuai lamte hi naupang an la ni a. Hetih hunlai taka Krista hnêna hruai an nih hi a thil tum a ni.
2. **Mihring dik tak ni tûra buatsaih:** Intermediate pâwl hi tleirâwl leh râwltharte an ni a. An hmêl a lo thain an duhawm tan a. Mahni invêng thiam tûrin an la fîng tâwk lo va, bum an awl lai tak a ni. Hetih hun lai tak hian nun dân dik leh tha, mihring hman tlâk an nih theihna tûra buatsaih an ngai a ni.
3. **Kohhran mi dik tak ni tûra buatsaih:** Senior 'A' pâwl hi nula leh tlangvâl an ni ber a. Thlarau Thianghlim lo thlen atanga Lalpa lo kal lehna inkâr hun zawng hi kohhran hun a ni a. Kohhran ropuina (royalty) leh kohhrana rinawmna (loyalty)-te hi nulât tlangvâl hun lai ngeia miin a vârpawh a ngai khawp mai. Rei lote hnua nu leh pa chan chang mai tûr, fanau laka mawhpurhna la nei mai tûr an ni si a.
4. **Pathian thu, dik taka pawm leh hmantîr:** Senior 'B' pâwlte hi nu leh pa, puitling tawhte an ni a. Pathian thu pawm dân leh hman dân dik tâwk loh avânga nih tûr ang ni phâk lo te, mimal leh chhûngkaw chhiat phah hlah te, ât phah hial te an lo awm tawh thin avângin he thu hi a pawimawh hle a. Sunday School chuan zirtîrna tha leh him pêk hi a tum tlat a ni.

TLÂNGKAWMNA

Sunday School hi Kristian nun tihnghehna hmanraw pawimawh tak a ni. Mi, piangthar dân ve veah Sunday School ngaihsak lo chu a tlu leh hma nge nge a, Sunday school ngaihsak chu a nun a tlo nge nge

bawk. Kohhran pawh Sunday school kai uar kohhran chu a ngêlnghet bîk zêl a. Ram thim kohhranah pawh hian Sunday School nei thei leh nei thei lote ngheh dân leh puitlin dân chu in ang lo tak a ni tih hi kan missionary-te tawnhriat (experience) a ni. **Sunday School hi Pathian thu him leh tluang kan zirna, mi tin tân a ni a, i chhawm nung sauh sauh ang u.**

SAWIHO TÛR

1. Sunday School tângkaina mahni nun ațangin han sawi teh.
2. Sunday School hi lo titâwp dâwn ta ila, kohhran hian kan chhiat phah viau ang nge, kan chhiat phah chuang lo vang, sawi ho ni se.

*****